

ingediend op **37-A** (2021-2022) – Nr. 1
17 november 2021 (2021-2022)

Verslag

van het Rekenhof

over studievoortgang in het hoger onderwijs

Studievoortgang in het hoger onderwijs

Rekenhof

Studievoortgang in het hoger onderwijs

Verslag goedgekeurd in de Nederlandse kamer van het Rekenhof op 5 november 2021
Vlaams Parlement, 37-A (2021-2022) – Nr.1

Inhoud	3
Lijst met afkortingen	7
Lijst met begrippen	8
Samenvatting	11
Hoofdstuk 1	
Inleiding	19
1.1 Onderzoeksdomein	19
1.2 Onderzoeksaanpak	22
Hoofdstuk 2	
Bewaking van de studievoortgang	25
2.1 Maatregelen van studievoortgangsbewaking	25
2.1.1 Algemeen	25
2.1.2 Bindende voorwaarden	27
2.1.3 Onmiddellijke weigering	32
2.1.4 Invloed COVID-pandemie op de maatregelen	35
2.2 Andere factoren die de studievoortgang beïnvloeden	35
2.2.1 Leerkrediet	35
2.2.2 Opgenomen studiepunten	36
2.2.3 Deliberaties en toleranties	36
2.2.4 Volgtijdelijkheid	37
2.3 Communicatie rond studievoortgangsbewakingsmaatregelen	37
2.3.1 Adequate informatieverstrekking	37
2.3.2 Onderscheid tussen studievoortgangsbewakingsmaatregelen en leerkrediet	39
2.4 Onderbouwing en opvolging van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen	40
2.4.1 Algemene onderbouwing en pedagogische visie	40
2.4.2 Onderbouwing ondersteund door data-analyse	44
2.4.3 Financiële overwegingen	47
2.4.4 Aandacht voor specifieke doelgroepen	48
2.4.5 Monitoring en evaluatie van de maatregelen	51
2.4.6 Overleg met andere instellingen	53
2.5 Effect van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen	54
2.5.1 Aandeel studenten onder studievoortgangsbewakingsmaatregelen	54
2.5.2 Effect tijdens het academiejaar waarin de student generatiestudent is	56
2.5.3 Effect van de stopmaatregelen na één jaar	59
2.5.4 Effect van de maatregelen na twee jaar	66
2.5.5 Effect van de bindende voorwaarden	74
2.5.6 Effect op specifieke studentengroepen	74
2.6 Conclusies	76

Hoofdstuk 3	
Studiebegeleiding	79
3.1	Organisatie 80
3.2	Toegankelijkheid 82
3.2.1	Bekendmaking 82
3.2.2	Bereikbaarheid 83
3.2.3	Beschikbaarheid 83
3.2.4	Begeleiding in tijden van corona 85
3.3	Expertise 85
3.3.1	Expertise van begeleiders 85
3.3.2	Afstemming op noden van de studenten 86
3.4	Oprvolging van studievoortgang 87
3.4.1	Aanbod of verplichting 87
3.4.2	Begeleiden van eerste bachelorstudenten 87
3.4.3	Wegnemen van drempels voor kansengroepen 88
3.4.4	Opsporen en begeleiden van risicostudenten 92
3.4.5	Waarschuwen voor studievoortgangsbewakingsmaatregelen 95
3.4.6	Opvolgen van studenten met bindende voorwaarden 96
3.5	Heroriëntering 96
3.6	Monitoring van resultaat van de studiebegeleiding 98
3.7	Conclusies 99
Hoofdstuk 4	
Algemene conclusies	101
Hoofdstuk 5	
Aanbevelingen	103
Hoofdstuk 6	
Reactie van de minister	105
Bijlage 1	
Methodologie	109
Bijlage 2	
Antwoord van de Vlaamse minister van Onderwijs	116

LIJST MET AFKORTINGEN

ABA	Academische bachelor
AHOVOKS	Agentschap Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen
AJ	Academiejaar
ASO	Algemeen secundair onderwijs
BA ₁	Eerste fase van de bacheloropleiding
BSO	Beroepssecundair onderwijs
CSE	Cumulatieve studie-efficiëntie
DHO	Databank Hoger Onderwijs
HBO	Hoger beroepsonderwijs
KSO	Kunstsecundair onderwijs
LSR	Laag studierendement
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
OER	Onderwijs- en examenreglement
OLO	Opleidingsonderdeel
PBA	Professionele bachelor
SP	Studiepunten
SR	Studierendement
TSO	Technisch secundair onderwijs
VLHORA	Vlaamse Hogescholenraad
VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad
VLOR	Vlaamse Onderwijsraad
VTE	Voltijds equivalent
VVS	Vlaamse Vereniging van Studenten

LIJST MET BEGRIPPEN

Academiejaar	Een periode van een jaar, die ten vroegste op 1 september en uiterlijk op 1 oktober begint en eindigt op de dag voor het begin van het volgende academiejaar.
Diplomacontract	Een contract, aangegaan door een instellingsbestuur met de student die zich inschrijft, met het oog op het behalen van een graad of diploma van een opleiding of die zich inschrijft voor een schakel- of voorbereidingsprogramma.
Codex Hoger Onderwijs	De decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs, gecodificeerd bij besluit van de Vlaamse Regering van 11 oktober 2013.
Creditbewijs	De erkenning dat een student de competenties verbonden aan een opleidingsonderdeel heeft verworven op grond van een examen.
Creditcontract	Een contract, aangegaan door een instellingsbestuur met de student die zich inschrijft, met het oog op het behalen van één of meer creditbewijzen voor één of meer opleidingsonderdelen. Een student met een creditcontract volgt de lessen en legt examens af samen met de studenten ingeschreven met een diplomacontract.
Examencontract	Een contract, aangegaan door een instellingsbestuur met de student die zich inschrijft, met het oog op het behalen van een graad of diploma van een opleiding of een creditbewijs voor één of meer opleidingsonderdelen. Een student met een examencontract volgt de lessen niet, maar schrijft zich enkel in voor het afleggen van examens. De instellingen kunnen in hun onderwijsreglement vastleggen dat bepaalde opleidingsonderdelen wegens hun aard niet in aanmerking komen voor een examencontract.
Generatiestudent	Een student die zich in een bepaald academiejaar voor het eerst inschrijft in het Vlaamse hoger onderwijs met een diplomacontract voor een professioneel of academisch gerichte bachelor. Het statuut van generatiestudent geldt voor een volledig academiejaar. Vanaf 2019-2020 veranderde de definitie van generatiestudent. Naast studenten in een professioneel of academisch gerichte bachelor, is ook een student die zich voor het eerst inschrijft in een graduaatsopleiding of HBO5-opleiding in afbouw (hoger beroepsonderwijs) een generatiestudent. In dit verslag wordt nog de oude definitie van generatiestudent gehanteerd.
Heroriëntering	Een verandering van opleiding en/of instelling.
Leerkrediet	Het pakket van studiepunten dat een student gedurende zijn studieloopbaan kan inzetten in een initiële bachelor- of masteropleiding voor een inschrijving onder diplomacontract of een opleidingsonderdeel onder creditcontract.
Kansengroepen	Groepen in de bevolking die, ondanks hun intrinsieke mogelijkheden, niet op een evenredige wijze deelnemen aan, doorstromen in en profijt hebben van het hoger onderwijs. In de striktere betekenis is dit beperkt tot 9 categorieën studenten zoals omschreven in het charter over registratie van kansengroepen in het hoger onderwijs.
Leerprocesbegeleiding	Begeleiding bij het studeren, zoals vakinhoudelijke begeleiding, studievaardigheden en aanleren copingmechanismen bij studieproblemen.

Modeltraject	Een studietraject dat bestaat uit een door de instelling opgesteld opleidingsprogramma. Het modeltraject voor een bacheloropleiding van 180 studiepunten bestaat meestal uit drie deelmodeltrajecten van elk 60 studiepunten.
Stopmaatregel	Een maatregel voor studievoortgangsbewaking waarbij de inschrijving van de student het volgende academiejaar onmiddellijk wordt geweigerd zonder dat bindende voorwaarden worden opgelegd.
Studiepunt	<p>Drukt de tijd uit die een student investeert in een opleidingsonderdeel. Het stemt overeen met ten minste 25 en ten hoogste 30 uren voorgeschreven onderwijs-, leer- en evaluatieactiviteiten. De studieomvang van elke opleiding en elk opleidingsonderdeel wordt uitgedrukt in studiepunten.</p> <ul style="list-style-type: none">• Opgenomen of ingeschreven studiepunten: studiepunten verbonden aan een opleidingsonderdeel, waarvoor een student zich heeft ingeschreven in een bepaald academiejaar.• Opgenomen studiepunten volgens de instelling: studiepunten opgenomen volgens artikel III.4 van de Codex Hoger Onderwijs.• Verworven studiepunten: studiepunten waarvoor een student een creditbewijs heeft behaald.• Gedelibereerde studiepunten: studiepunten waarvoor een student op basis van een examen geen creditbewijs heeft verworven, maar waarvoor een voortgangscommissie binnen de instelling heeft beslist dat het bijbehorende opleidingsonderdeel niet moet worden hervat. De student krijgt voor dit opleidingsonderdeel geen creditbewijs.• Getolereerde studiepunten: studiepunten waarvoor een student een tolerantie heeft ingezet, waardoor het bijbehorende opleidingsonderdeel niet moet worden hervat. De student krijgt voor dit opleidingsonderdeel geen creditbewijs.
Studierendement	De verhouding tussen de verworven en opgenomen studiepunten.
Studievaardigheid	Methode om leerstof te verwerken, zoals verzamelen en lezen van informatie, onderscheiden van hoofd- en bijzaken, aantekeningen maken, samenvatten en presenteren, studieplanning, examenstrategieën, ...
Trajectbegeleiding	Begeleiding van de student bij de keuzes in zijn studietraject.
Trajectstarter	Een student die zich voor de eerste keer inschrijft in een bepaalde opleiding in het hoger onderwijs. Een student kan maar één jaar generatiestudent zijn, maar diverse keren trajectstarter.
Trisregel	De studievoortgangsbewakingsregel waarbij een opleidingsonderdeel maximum twee academiejaren mag worden opgenomen.

In 2004 werd het Vlaamse hoger onderwijs geflexibiliseerd, o.a. om ook nieuwe doelgroepen en neveninstromers meer mogelijkheden te bieden om een diploma hoger onderwijs te behalen. Het jaarsysteem werd vervangen door een flexibeler creditsysteem, maar de Vlaamse overheid heeft ook verschillende controlemechanismen opgesteld om de studievoortgang en het studierendement te bewaken, waaronder studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Daarnaast moeten de instellingen studiebegeleiding uitbouwen. De Codex Hoger Onderwijs bepaalt het kader waarin een instellingsbestuur studievoortgangsbewakingsmaatregelen kan opstellen. Het Rekenhof onderzocht bij twaalf instellingen het gebruik van die maatregelen en de studiebegeleiding.

Bewaking van de studievoortgang

Alle onderzochte instellingen hebben studievoortgangsbewakingsmaatregelen ingevoerd. Ze leggen bindende voorwaarden op aan studenten met een laag studierendement en kunnen studenten onmiddellijk weigeren bij een te laag studierendement of na een bepaald aantal inschrijvingen (stopmaatregelen). De sterke autonomie van de instellingen heeft geleid tot grote onderlinge verschillen tussen instellingen in de maatregelen, soms ook tussen opleidingen en faculteiten binnen een instelling. Bij sommige instellingen zijn de omvang en duur van de weigering niet duidelijk bepaald. Slechts een minderheid van de instellingen legt de maatregelen op aan studenten die instromen uit andere instellingen, hoewel dat decretaal is toegelaten.

De instellingen communiceren de studievoortgangsbewakingsmaatregelen aan de studenten langs verschillende kanalen. Ze hebben daarbij ook stijgende aandacht voor de sleutelfiguren (bv. ouders) van de studenten. Daarnaast waarschuwen ze na elke examenperiode de studenten die het risico lopen maatregelen opgelegd te krijgen. Toch kennen niet alle studenten de geldende maatregelen. De instellingen besteden bij de informatieverstrekking voornamelijk aandacht aan eerstejaars, maar ook tweedejaars en heroriënteerders hebben nog nood aan (een herhaling van) de informatie.

Instellingen die voor eenzelfde type voortgangsbewakingsmaatregel kiezen, hanteren een sterk gelijkende inhoudelijke onderbouwing. Alle instellingen vertrekken van het principe om studenten maximaal de kans te geven een goede studievoortgang te realiseren. Verschillen in de maatregelen komen veelal voort uit een verschillende pedagogische visie. Alle instellingen gaven aan dat de maatregelen ook steunen op een vorm van data-analyse, maar er zijn grote verschillen in de omvang, aard en diepgang van die analyses. De drempelwaarde om een maatregel op te leggen, hebben de instellingen het meest onderzocht, al hebben ze geregeld maar een beperkt aantal waardes meegenomen in de analyses. Het belang van bepaalde analyse-uitkomsten wordt door verschillende instellingen anders gewogen in de eindbeslissing. Een belangrijke beperking is het gebrek aan analyses naar de eventuele verdere studieloopbaan van studenten die de eigen instelling verlaten. Daardoor kunnen de effecten van een studievoortgangsbewakingsmaatregel niet altijd volledig worden ingeschat. Sommige instellingen betwijfelen of het in overeenstemming is met de privacyregels om studenten te volgen waar ze geen juridische band meer mee hebben.

Alle instellingen monitoren kerngegevens over de studievoortgang, maar de verzamelde gegevens maken het niet altijd mogelijk het effect van de maatregelen voldoende op te volgen en te evalueren.

Strengere voorwaarden voor studenten blijken niet altijd ontradend te werken: een effectenanalyse van het Rekenhof toonde aan dat de studievoortgangsbewakingsmaatregelen weinig proactieve gedragseffecten bij de studenten uitlokken, zoals een hoger studierendement of snellere

heroriëntering. Er is wel een zekere mate van zelfselectie, waarbij studenten met een laag studierendement meer geneigd zijn te heroriënteren of het hoger onderwijs te verlaten. Een heroriëntering kan voordelen bieden: heroriënteerders behalen gemiddeld een hoger studierendement in de nieuwe opleiding vergeleken met studenten met een gelijkaardig laag studierendement die voortstuderen in dezelfde opleiding. Een snellere heroriëntering leidt ook tot een hoger leerkrediet bij de start van de nieuwe opleiding. Als studenten met een studierendement onder 30% echter niet worden tegengehouden door een stopmaatregel, zal 1 op 4 van hen zich toch opnieuw inschrijven in dezelfde opleiding. Die studenten hebben een lage kans om het startdiploma te halen. Zelfs als rekening wordt gehouden met de zelfselectie na het eerste jaar, zal maar ongeveer 1 op 7 van hen het startdiploma behalen. Studenten die zich na een slechte start herpakken in het tweede jaar, hebben wel een aanzienlijke kans om toch het diploma van de startopleiding te behalen.

Bepaalde studentengroepen (bijvoorbeeld op basis van de vooropleiding in het secundair onderwijs) worden vaker getroffen door een snelle stopmaatregel, maar hun diplomakansen worden daardoor niet bijkomend gehypothekeerd, omdat sommigen al een lagere kans hebben om het startdiploma alsnog te behalen.

De analyses tonen dat het bij het opstellen van studievoortgangsbewakingsmaatregelen van belang is om voldoende rekening te houden met alle aspecten: hoeveel studenten worden potentieel getroffen door bepaalde maatregelen, hoeveel kans hebben studenten met bindende voorwaarden om zich te herpakken en welke gevolgen heeft dit voor de verdere studieloopbaan. Dit gebeurde tot nu toe bij verschillende instellingen onvoldoende.

Studiebegeleiding

De decreetgever laat een ruime autonomie aan de hogeronderwijsinstellingen om de studiebegeleiding in te vullen. De organisatie ervan verschilt dan ook sterk tussen, en soms binnen, de instellingen, maar elke instelling voorziet wel in traject- en leerprocesbegeleiding voor de studenten. Hoewel de instellingen de begeleiding deels decentraal organiseren, zijn er weinig formele kaders om een gelijkvormige, kwalitatieve taakinfilling te bewaken tussen de verschillende opleidingen en faculteiten. De onderlinge afstemming steunt vooral op structureel overleg. Verschillen in aanpak binnen een instelling zijn hoofdzakelijk toe te schrijven aan de noden van de opleidingen of de specificiteit van de campus.

De studiebegeleiders zijn in het algemeen goed bereikbaar en de instellingen waken over de deskundigheid van de medewerkers. Voor de toewijzing van personeelscapaciteit aan de studiebegeleiding maken ze echter weinig gebruik van uniforme criteria die de nood aan begeleiding weer geven. Dat kan leiden tot ongelijke beschikbaarheid van begeleiding voor studenten naargelang faculteit en opleiding.

De instellingen informeren de studenten over het studiebegeleidingsaanbod zowel aan het begin als tijdens het academiejaar. Net als bij de studievoortgangsbewakingsmaatregelen besteden de instellingen vooral aandacht aan eerstejaars, terwijl ook tweedejaars en heroriënteerders nog nood kunnen hebben aan (een herhaling van) de informatie over het aanbod.

De instellingen identificeren studenten met risico op studieduurverlenging en drop-out, en bieden remediëring en specifieke begeleiding aan. De meeste nemen aan het begin van het eerste academiejaar testen af, zodat studenten hun uitgangspositie en nood aan remediëring kunnen inschatten. Studenten met slechte scores worden echter meestal niet aangesproken door de begeleiders

en de remediëring is zelden verplicht. Enkele opleidingen kennen verplichte begeleidingsactiviteiten of plaatsen bepaalde initiatieven in het uurrooster om ook studenten te bereiken voor wie de drempel naar begeleiding te hoog is. Andere factoren die een belangrijke indicator zijn van studiesucces, zoals taalvaardigheid en vooropleiding, gebruiken de instellingen zelden om risicostudenten te detecteren. Het aanbod is in het algemeen weinig afgestemd op kansengroepen. Studentenraden zijn niet te vinden voor een verplicht remediëringaanbod.

Tijdens het academiejaar volgen de instellingen de studenten vooral op basis van tussentijdse evaluaties en examens. Bij het signaal dat studenten krijgen als ze dreigen onder studievoortgangsbewaking te komen of te worden geweigerd, wijzen de instellingen hen ook op de mogelijke studiebegeleiding. Studenten moeten meestal zelf initiatief nemen om begeleiding te krijgen. Studiebegeleiders brengen heroriëntering al vroeg ter sprake bij eerstejaarsstudenten met wie ze contact hebben, wanneer ze dat aangewezen achten op basis van de studieresultaten. Alle instellingen organiseren hulp bij heroriëntering, maar ze kennen niet altijd de voorwaarden en modaliteiten van de opleidingsprogramma's buiten de eigen instelling.

Tijdens het volgende academiejaar volgen de meeste instellingen studenten met bindende voorwaarden nog in beperkte mate op, maar begeleiding is niet verplicht. Aangezien de intensievere studieloopbaanbegeleiding in de meeste gevallen beperkt blijft tot eerstejaarsstudenten, kunnen studenten die weinig initiatief nemen daardoor verder in de problemen komen.

Veel instellingen verzamelen te weinig of te weinig systematisch gegevens over hun individuele begeleidingsactiviteiten en de hulpvraag van studenten om de werking en de noden te kunnen evalueren. Daardoor hebben ze ook zelden informatie over de impact van de activiteiten op de personeelsbehoefte en op de studievoortgang. Het is dan ook onduidelijk of de begeleiding voldoende is afgestemd op de behoeften van de studenten.

Reactie van de minister

De minister ging niet in op de conclusies en aanbevelingen, maar stelde dat de audit een thema betreft waarvoor toekomstig beleid wordt ontwikkeld en dat de audit en de aanbevelingen op het juiste ogenblik komen. Het antwoord bevatte ook bijkomende informatie, onder meer over de juridische onderbouw voor het gebruik van gegevens uit de Databank Hoger Onderwijs van studenten die de instelling hebben verlaten. De minister wees er verder op dat studievoortgangsbewakingsmaatregelen geen geïsoleerd gegeven zijn en ook andere elementen invloed kunnen hebben op het studierendement.

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1.1 Onderzoeksdomein

Flexibilisering hoger onderwijs

De flexibilisering van het hoger onderwijs vloeit voort uit de Bolognaverklaring van 1999. Die beoogde tegen 2010 het hoger onderwijs in de verschillende Europese lidstaten beter op elkaar af te stemmen en zo een Europese hogeronderwijsruimte te creëren. Daardoor werd het Vlaamse hoger onderwijs grondig hervormd¹. Zo werd het jaarsysteem vervangen door een flexibeler creditsysteem. Studenten kunnen op die manier een eigen leertraject uitbouwen. Het flexibeler studievoortgangssysteem biedt ook verscheidene kansengroepen en neveninstromers meer mogelijkheden om een diploma hoger onderwijs te behalen.

De decreetgever wou vermijden dat de positieve kenmerken van het jaarsysteem verloren zouden gaan, zoals coherente curricula of een ingebouwde bewaking op de studieduur. Daarom werden een aantal essentiële randvoorwaarden opgesteld. In eerste instantie is dat het bewaken van de studievoortgang, het studierendement² en de coherentie van het onderwijs³ (modeltrajecten). Er bestaat geen vaste definitie van studievoortgang en de instellingen vullen het begrip niet op dezelfde manier in. De Vlaamse overheid legt bij studievoortgang de nadruk op de studieduur tot het al dan niet behalen van een diploma.

Onder meer onder invloed van de flexibilisering is er een grote toename in het aantal studenten dat een opleiding begint in het hoger onderwijs. Het aantal inschrijvingen van generatiestudenten in een professionele of academische bachelor evolueerde van 40.968 inschrijvingen in 2005 tot 47.146 in 2019⁴. Dat is een stijging met ongeveer 15%. In dezelfde periode nam het aantal jongvolwassenen (18-29 jaar) in Vlaanderen toe met 6%⁵. Sinds het academiejaar 2019-2020 worden de graduaatsopleidingen en de HBO5-opleidingen in afbouw, georganiseerd binnen het hoger onderwijs. De focus van deze audit ligt echter op de professionele en academische bacheloropleidingen.

¹ In Vlaanderen is de hervorming doorgevoerd met de publicatie van het decreet van 30 april 2004 betreffende de flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen en houdende dringende hogeronderwijsmaatregelen.

² De verhouding tussen de verworven studiepunten (studiepunten waarvoor een student een creditbewijs heeft behaald) en de opgenomen studiepunten (studiepunten verbonden aan een opleidingsonderdeel, waarvoor een student zich heeft ingeschreven in een bepaald academiejaar).

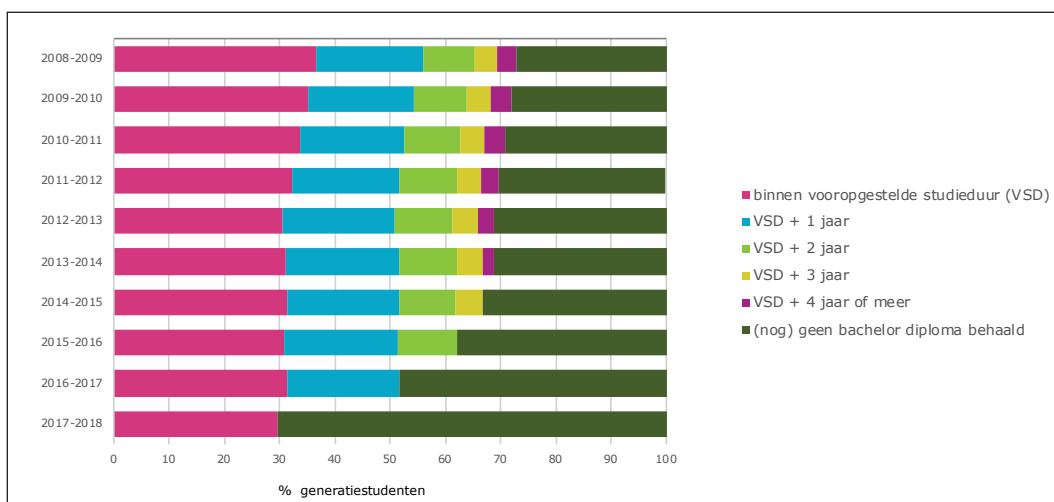
³ Zie de memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet van 23 februari 2004 betreffende de flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, Vlaams Parlement, Stuk 2154 (2003-2004) - Nr. 1, pagina's 4 en 5.

⁴ Bron: Statistisch Jaarboek Onderwijs, Deel 1 schoolbevolking, website ministerie van Onderwijs.

⁵ Website Statistiek Vlaanderen, structuur van de bevolking, trends per leeftijd.

In de professioneel gerichte bacheloropleidingen stijgt het aandeel beursstudenten dat een opleiding in het hoger onderwijs start⁶. Het totaal aantal behaalde diploma's is samen met aantal studenten gestegen, maar die groei is minder sterk. Dat kan erop wijzen dat studenten langer over hun studie doen. Er is inderdaad een daling van het aantal studenten dat binnen de vooropgestelde studieduur (meestal drie jaar) een bachelordiploma behaalt. Uit de onderstaande figuur blijkt dat 36,7% van de generatiestudenten gestart in academiejaar 2008-2009 binnen de vooropgestelde tijdsduur een diploma behaalde, terwijl dat in 2017-2018 daalde naar 29,8%. Een bijkomende 20% van de studenten slaagt met één extra jaar studeren. De laatste academiejaren lijkt de gemiddelde studieduur gestagneerd. Er is een grote drop-out: na een jaar stopt ongeveer een derde van de trajectstarters⁷ met de gestarte opleiding, enkele jaren na de start loopt dat op tot bijna de helft van de studenten. Een deel van deze studenten heroriënteert naar een andere opleiding, maar ongeveer 1 op 5 generatiestudenten zal het hoger onderwijs binnen twee jaar verlaten zonder diploma.

Figuur 1: Duur tot behalen eerste bachelordiploma per academiejaar waarin studenten gestart zijn (gebaseerd op cijfers tot en met academiejaar 2019-2020)

Bron: Gebaseerd op figuur van Statistiek Vlaanderen (bron data: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming)

Het studierendement blijft stabiel over de jaren. Gemiddeld verwerven generatiestudenten ongeveer twee derde van de opgenomen studiepunten⁸. Een kleine 60% van de generatiestudenten behaalt een studierendement tussen 60% en 100%. Ongeveer een kwart van de generatiestudenten behaalt alle opgenomen studiepunten en nog ongeveer een kwart behaalt een studierendement van minder dan 30%.

⁶ Bronnen voor het cijfermateriaal in de inleiding zijn Statistiek Vlaanderen, Datawarehouse DHO 2.0 en *De grenzen van de flexibilisering?* Advies van de VLOR, Raad Hoger Onderwijs, augustus 2020.

⁷ Een trajectstarter is een student die zich voor de eerste keer inschrijft in een bepaalde opleiding in het hoger onderwijs. Een student kan maar één jaar generatiestudent zijn, maar diverse keren trajectstarter.

⁸ De studieomvang van elke opleiding en elk opleidingsonderdeel wordt uitgedrukt in studiepunten. De opgenomen studiepunten zijn de studiepunten verbonden aan een opleidingsonderdeel, waarvoor een student zich heeft ingeschreven in een bepaald academiejaar.

Controlemechanismen studievoortgang

Om de studievoortgang te bewaken, werden verschillende controlemechanismen opgesteld. Er zijn twee decretale controlemechanismen: het leerkrediet⁹ (het totaalpakket van studiepunten dat een student gedurende zijn studieloopbaan kan inzetten) en de mogelijkheid om studievoortgangsbewakingsmaatregelen¹⁰ op te leggen. Deze audit onderzoekt de studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Het leerkrediet houdt ook verband met de financiering van het hoger onderwijs en wordt in deze audit niet onderzocht.

Met ingang van het academiejaar 2005-2006 werd vastgelegd dat studievoortgangsbewakingsmaatregelen konden worden opgelegd aan studenten die na één academiejaar niet ten minste 50% van de studiepunten hebben verworven¹¹. In 2015 werd de regelgeving rond de studievoortgangsbewakingsmaatregelen aangepast¹². De wijziging geeft de instellingen meer ruimte om studenten van dichtbij op te volgen en op een efficiëntere manier de studievoortgang te bewaken.

De overheid bepaalt de grenzen waarbinnen de instellingen maatregelen kunnen nemen. Het zijn echter de hogeronderwijsinstellingen zelf die de concrete maatregelen kunnen bepalen in overeenstemming met hun eigen pedagogische visie. Het maximale behoud van de autonomie van de instellingen was een van de premissen van het betrokken decreet¹³.

Heroriëntering

Via heroriëntering kunnen studenten waarvan de gekozen opleiding niet overeenkomt met de verwachtingen, toch nog een diploma behalen. De meeste heroriënteringen komen voor na één jaar hoger onderwijs. Aan een laattijdige heroriëntering zijn diverse nadelen verbonden: naast mogelijk sociaal-emotionele en financiële gevolgen is er een risico dat studenten al veel leerkrediet opgebruiken in de eerste (onsuccesvolle) opleiding. Een aantal van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen grijpen in op de heroriëntering van studenten, waarbij studenten met een laag studierendement na één of twee jaar niet onmiddellijk opnieuw kunnen inschrijven in de betrokken opleiding. In de beleidsnota Onderwijs 2019-2024 wordt een snelle heroriëntering ingeschreven als maatregel om de slaagkansen van studenten te verhogen. Ook de studentenverenigingen vragen extra inzet voor heroriëntering¹⁴.

Studiebegeleiding

Naast studievoortgangsbewakingsmaatregelen kan ook een adequate studiebegeleiding de studievoortgang bevorderen. Sinds 2015 kregen de universiteiten en hogescholen de mogelijkheid om aan te tonen dat ze de volledige verantwoordelijkheid kunnen opnemen voor het borgen en verbeteren van de kwaliteit van hun opleidingen. De kwaliteitskenmerken ter staving van de regie van de kwaliteitsborging van de opleidingen zijn met ingang van 1 september

⁹ Artikel II.203 – artikel II.206 van de Codex Hoger Onderwijs.

¹⁰ Artikel II.246 van de Codex Hoger Onderwijs.

¹¹ Decreet van 16 juni 2006 tot instelling van een aantal maatregelen tot herstructurering en flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen. Vlaams Parlement, Stuk 804 (2005-2006) – Nr. 6 van 31 mei 2006.

¹² Artikel II.246 van de Codex Hoger Onderwijs.

¹³ Vlaams Parlement, Stuk 325 (2014-2015) – Nr. 1.

¹⁴ Memorandum Vlaamse Vereniging van Studenten naar aanleiding van de Vlaamse verkiezingen van 2019 en Memorandum Vlaamse verkiezingen Studentenraad KU Leuven.

2019 in de Codex Hoger Onderwijs ingeschreven¹⁵. Een van de kenmerken is dat de opleiding studenten adequate en gemakkelijk toegankelijke voorzieningen en studiebegeleiding moet bieden¹⁶. Door de flexibilisering van het onderwijs is de werklast bij de instellingen op het vlak van de studiebegeleiding vergroot¹⁷. De invulling van het studie- en studentenbegeleidingskader behoort tot de autonomie van de instelling. Ook inzake de studievoortgangsbewakingsmaatregelen spelen de studiebegeleidingsdiensten een belangrijke rol: ze kunnen studenten tijdig een signaal geven wanneer ze het risico lopen onder studievoortgangsbewaking te komen, individueel opvolgen en advies geven en begeleiden tijdens een eventueel heroriënteringsproces.

1.2 Onderzoeksaanpak

Het Rekenhof zocht een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Wordt de studievoortgang van de studenten op een effectieve manier bewaakt?
- Worden de studievoortgang en tijdige heroriëntering van de studenten voldoende ondersteund door de studiebegeleidingsdiensten?

Het hoger onderwijs in Vlaanderen telt vijf associaties van universiteiten en hogescholen. Per associatie heeft het Rekenhof één universiteit en minstens één hogeschool geselecteerd voor deelname aan de audit. In totaal heeft het twaalf instellingen onderzocht, zoals weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 1: Instellingen geselecteerd voor deelname aan de audit

Associatie	Geselecteerde instellingen	
	Universiteit	Hogeschool
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven)	Odisee Thomas More Mechelen-Antwerpen
Universiteit Gent	Universiteit Gent (UGent)	Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST) Arteveldehogeschool
Universiteit en Hogescholen Antwerpen	Universiteit Antwerpen (UAntwerpen)	Karel de Grote Hogeschool (KdG)
Universiteit-Hogescholen Limburg	Universiteit Hasselt (UHasselt)	Hogeschool PXL (PXL)
Universitaire Associatie Brussel	Vrije Universiteit Brussel (VUB)	Erasmushogeschool Brussel (EhB)

Omdat de studiebegeleidingsdiensten gedeeltelijk decentraal georganiseerd zijn, heeft het Rekenhof voor het onderzoek van de studiebegeleiding per instelling drie opleidingen geselecteerd, zoals weergegeven in de onderstaande tabel. Alle studiebegeleidingsdiensten waarop studenten in die opleidingen een beroep kunnen doen, zowel centraal als decentraal, werden opgenomen in het onderzoek.

¹⁵ Meer bepaald in artikel II.170/1. dat de kwaliteitskenmerken van de kwaliteit van een opleiding opsomt. Voor meer informatie, zie p. 13 van de memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet van 3 april 2018 houdende vaststelling van het kwaliteitszorgstelsel in het hoger onderwijs. Op p. 11 van het *Beoordelingskader Instellingsreview* (juli 2018) van de NVAO worden de kenmerken eveneens opgesomd.

¹⁶ Zie p.5 van de *Kwaliteitscode Vlaanderen 2015-2017* opgemaakt door de NVAO.

¹⁷ *Evaluatie van de implementatielasten naar aanleiding van de flexibilisering van het hoger onderwijs*, Departement Onderwijs en Vorming, 2013.

Tabel 2: Geselecteerde opleidingen

Universiteit	Hogeschool
Bachelor in de chemie	Bachelor in het office management ¹⁸
Bachelor in de rechten	Bachelor in de verpleegkunde
Bachelor in de toegepaste economische wetenschappen	Educatieve bachelor in het lager onderwijs

Het Rekenhof heeft de instellingen eerst schriftelijk bevestigd over de genomen studievoortgangsbewakingsmaatregelen en werking van de studiebegeleidingsdiensten. De antwoorden werden opgevolgd door interviews. De interviews vonden plaats tijdens het tweede semester van academiejaar 2019-2020. De meeste instellingen sturen hun studievoortgangsbeleid regelmatig bij. Eventuele ontwikkelingen die plaatsvonden na de interviews werden niet opgenomen in het verslag.

Daarnaast heeft het Rekenhof studentenvertegenwoordigers uitgenodigd voor een interview over de ervaren werking en impact van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen en studiebegeleidingsdiensten. Acht van de twaalf studentenorganisaties van de betrokken instellingen en de Vlaamse Vereniging van Studenten gingen daarop in. De interviews vonden plaats eind 2019.

Om inzicht te krijgen in mogelijke effecten van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen analyseerde het Rekenhof ook de studievoortgang van generatiestudenten in de betrokken instellingen. Daarvoor vroeg het bij het Agentschap Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS) gegevens op uit de beleidsdatabank hoger onderwijs. Bijlage 1 bevat uitgebreidere informatie over de data-analyse.

Het Rekenhof heeft zijn onderzoek op 30 juli 2019 aangekondigd bij de minister van Onderwijs, de leidend ambtenaar van het departement Onderwijs en Vorming, de leidend ambtenaar van AHOVOKS en de voorzitter van het Vlaams Parlement. Verder werden de voorzitter van de Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS) en de rectoren en algemeen directeurs van de hogeronderwijsinstellingen waarbij de audit werd uitgevoerd, op de hoogte gebracht. Op 4 augustus 2021 heeft het Rekenhof zijn voorlopige onderzoeksresultaten bezorgd aan de Vlaamse minister van Onderwijs, aan de secretaris-generaal van het departement Onderwijs en Vorming en de administrateur-generaal van AHOVOKS. De minister antwoordde op 12 oktober 2021. Zijn antwoord bevatte ook de opmerkingen van het departement Onderwijs en Vorming. AHOVOKS liet op 7 september 2021 weten dat er geen schriftelijke reactie zou volgen. Het antwoord van de minister wordt besproken in hoofdstuk 6 en is integraal opgenomen als bijlage 2 bij dit verslag.

¹⁸ Vanaf academiejaar 2021-2022 werd de naam van de opleiding veranderd naar *bachelor in organisatie en management*.

HOOFDSTUK 2

Bewaking van de studievoortgang

2.1 Maatregelen van studievoortgangsbewaking

2.1.1 Algemeen

Met ingang van het academiejaar 2005-2006 werden de studievoortgangsbewakingsmaatregelen ingevoerd. In 2015 werd de regelgeving gewijzigd en werden de mogelijkheden uitgebreid. De Codex Hoger Onderwijs (artikel II.246, § 1) bepaalt welke maatregelen van studievoortgangsbewaking het instellingsbestuur kan nemen. De onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 3: Studievoortgangsbewakingsmaatregelen

Maatregel	Doelgroep
Opleggen van bindende voorwaarden	Een student die in een academiejaar geen 60% van de ingeschreven studiepunten heeft verworven en die zich opnieuw wil inschrijven aan eenzelfde of andere instelling. Als de student die voorwaarden niet vervult, kan de instelling die de bindende voorwaarde heeft opgelegd, zijn inschrijving een volgend academiejaar weigeren.
Weigering van inschrijving	Een student bij wie uit het dossier blijkt dat een volgende inschrijving in het hoger onderwijs geen positief resultaat zal opleveren.
Opleggen van remediëring	Een student die niet deelneemt aan of niet slaagt voor de verplichte niet-bindende toelatingsproef voor de opleiding ¹⁹ .

Een verplichte niet-bindende toelatingsproef is er voor één van de onderzochte opleidingen: educatieve bachelor in het lager onderwijs (de instaptoets). De aangeboden remediëring en begeleiding na de instaptoets worden besproken in hoofdstuk 3 over studiebegeleiding (zie 3.4.4).

Met bindende voorwaarden kan de instelling dwingend optreden in die gevallen waar het studietraject ontspoot. Het opleggen van bindende voorwaarden is gekoppeld aan een minimaal te leveren (relatieve) studieprestatie. Aanvankelijk konden bindende voorwaarden worden opgelegd aan studenten die na één academiejaar niet ten minste 50% van de opgenomen studiepunten hadden verworven. In 2015 werd die grens opgetrokken tot 60%. Sindsdien kunnen de voorwaarden ook worden opgelegd over opleidingen en instellingen heen. Bindende

¹⁹ Een dergelijke proef is er voor enkele opleidingen: educatieve bacheloropleidingen (instaptoets), burgerlijk en industrieel ingenieur, diergeneeskunde, farmaceutische wetenschappen, fysica (en sterrenkunde) en wiskunde (iijkngstoets).

voorwaarden mogen niet strenger zijn dan de evaluatie- of deliberatiecriteria die in de instelling algemeen gelden. Pas nadat de opgelegde voorwaarden (en eventuele begeleiding) geen oplossing hebben geboden, kan een sanctie volgen, met name een weigering om de student opnieuw in te schrijven.

De inschrijving van een student kan onmiddellijk worden geweigerd zonder voorafgaande bindende voorwaarden als uit het dossier van de student blijkt dat een volgende inschrijving in het hoger onderwijs geen positief resultaat zal opleveren. Om die decretale regel toe te passen, kan de instelling steunen op het volledige studieverleden van een student. Op die manier kan een instelling ook studenten weigeren die zich voor de eerste maal aanmelden, maar al tevergeefs een uitgebreid studietraject hebben afgelegd in andere instellingen. Enkele instellingen hebben die bepaling operationeel gemaakt in hun onderwijs- en examenreglement (OER) door algemene regels vast te stellen op grond waarvan studenten onmiddellijk kunnen worden geweigerd.

Studievoortgangsbewakingsmaatregelen kunnen worden opgelegd aan studenten ongeacht het contracttype²⁰ waaronder ze zijn ingeschreven en ongeacht het type opleiding (academische of professionele opleiding of graduaat). De maatregelen verschillen soms voor types contracten en opleidingen. Deze audit beperkt zich tot de maatregelen voor studenten met een diplomacontract in een academische of professionele bacheloropleiding.

Bij de wijziging van de regelgeving rond studievoortgangsbewakingsmaatregelen in 2015 werd uitgegaan van de volgende premissen²¹:

- Inperking van de tendens naar studieduurverlenging;
- Snellere opvolging van resultaten van de studenten gekoppeld aan betere begeleidingsmaatregelen en een eventuele heroriëntering;
- Identieke opvolging van studenten die van elders instromen als van eigen studenten;
- Maximaal behoud van de autonomie van de instellingen.

Met de wijzigingen werd de ruimte verder vergroot die de instellingen krijgen om studenten van dichtbij op te volgen en op een efficiënte manier de studievoortgang (zo nodig sneller en strenger) te bewaken. De Vlaamse overheid heeft ervoor gekozen aan de maatregelen inzake studievoortgangsbewaking geen verplichtend karakter te verbinden. De instellingen zijn dus vrij om in het kader van de studievoortgangsbewaking initiatieven te ontwikkelen die passen binnen hun werking en pedagogische visie, maar zijn verplicht om in hun onderwijsleeromgeving bij te dragen tot een vlotte studievoortgang²². De minister van Onderwijs wenst

²⁰ Een diplomacontract is een contract aangegaan door een instellingsbestuur met een student die zich inschrijft met het oog op het behalen van een graad of diploma van een opleiding of die zich inschrijft voor een schakel- of voorbereidingsprogramma (artikel I.3., 20° van de Codex Hoger Onderwijs).

Daarnaast bestaan er creditcontracten, waarbij een student zich inschrijft voor één of meer afzonderlijke opleidingsonderdelen, met het oog op het behalen van een creditbewijs voor die opleidingsonderdelen; en examencontracten, waarbij een student de leerstof uitsluitend via zelfstudie verwerkt en de instelling geen verdere ondersteuning aanbiedt.

²¹ Memorie van toelichting bij Onderwijsdecreet XXV, p. 36.

²² Codex Hoger Onderwijs, artikel II.170/1.

echter de studie-efficiëntie te verhogen en overweegt o.a. om in bepaalde gevallen bindende voorwaarden te verplichten²³.

De meeste instellingen brachten in de onderzochte periode (academiejaar 2013-2014 tot 2019-2020) wijzigingen aan in hun maatregelen voor studievoortgangsbewaking. In de meeste gevallen werd de grens voor bindende voorwaarden opgetrokken van 50% naar 60% (zeven instellingen) of werd het te behalen studierendement bij bindende voorwaarden opgetrokken (zes instellingen). Vijf instellingen voerden een minimumstudierendement in waaronder een student het volgende jaar wordt geweigerd. Slechts drie instellingen voerden geen wijzigingen door in hun studievoortgangsbewakingsmaatregelen tijdens de onderzochte periode²⁴.

Toch is er een vrij grote continuïteit in de maatregelen. Over het algemeen voerden de instellingen slechts in één of twee academiejaren belangrijke wijzigingen door, vooral in de academiejaren 2015-2016 en 2016-2017.

2.1.2 Bindende voorwaarden

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de wijze waarop de instellingen de bindende voorwaarden en de weigering bij niet-naleving ervan toepassen. Daaruit blijkt dat alle onderzochte instellingen maatregelen voor studievoortgangsbewaking opnemen in hun OER. In de meeste gevallen zijn ze uniform geregeld binnen de instelling. Bij vier van de onderzochte instellingen kan de faculteit of opleiding aanvullende bindende voorwaarden opleggen, kiezen uit een pakket van mogelijke voorwaarden of kiezen of ze al dan niet bindende voorwaarden opleggen.

Bindende voorwaarden worden opgelegd als de student na de tweede zitting van een academiejaar onvoldoende studierendement heeft behaald en gelden meestal bij de inschrijving in het volgende academiejaar, voor dezelfde opleiding. Voor studenten die voldoen aan de opgelegde voorwaarden, vervallen die voorwaarden na één jaar. Bij studenten die er niet aan voldoen, kan een nieuwe inschrijving worden geweigerd.

²³ Beleidsnota Onderwijs 2019-2024, p. 76: *Generatiestudenten moeten voortaan minstens de helft van de opgenomen studiepunten verwerven om opnieuw te kunnen inschrijven voor dezelfde opleiding (...). Ze kunnen het jaar alsnog overdoen in dezelfde opleiding als bindende voorwaarden gelden inzake de evolutie van de studieresultaten.*

²⁴ Sommige instellingen breidden de toepassing van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen uit naar nieuwe groepen studenten, zoals schakelstudenten, masterstudenten, alle contracttypes, ...

Tabel 4: Bindende voorwaarden academiejaar 2019-2020

Instelling	Grens	Aard bindende voorwaarde			Weigering als bindende voorwaarde niet is vervuld Duur en omvang
		Studierendement (SR) of cumulatieve studie-efficiëntie (CSE)	Beperking studiepakket	Andere	
KU Leuven	50% CSE <i>Enkel starters²⁵</i>	50% CSE	Nee		1 jaar Alle bachelors en schakelprogramma's KUL
UGent	50% SR	50% SR <i>Starters 75% SR van BA1</i>	Ja <i>Studenten die minder dan 30 SP hebben verworven (of vrijgesteld) uit BA1 mogen geen opleidingsonderdeel opnemen uit volgende opleidingspakketten</i>		1 jaar Dezelfde opleiding (diplomacontract) of hetzelfde aanloopstuk naar verschillende opleidingen
UAntwerpen	60% SR	60% SR	Nee <i>Faculteit kan dat wel opleggen</i>		Onbepaald Dezelfde of aanverwante opleiding
UHasselt	60% SR	100% SR voor BA1 60% SR voor overige vakken	Ja voor BA1 <i>< 60% SR maximum 60 SP opnemen < 40% SR maximum 45 SP opnemen</i> Mogelijk voor andere studenten (faculteit beslist)		2 jaar Dezelfde opleiding en opleidingsonderdelen (OLO's)
VUB	60% SR	75% SR + slagen voor opleidingsonderdelen die derde keer worden opgenomen	Nee <i>Faculteit kan dat wel opleggen</i>		3 jaar Dezelfde opleiding
Odisee	50% SR <i>Enkel starters</i>	50% SR	Nee		1 jaar Dezelfde opleiding (+ OLO's) en opleidingsvarianten die leiden tot hetzelfde diploma
Thomas More	60% SR <i>Enkel starters</i>	60% SR	Nee		3 jaar Dezelfde opleiding en opleidingen die tot hetzelfde diploma leiden

²⁵ Starters zijn globaal genomen studenten die nog geen derde van de studiepunten van de bacheloropleiding hebben verworven.

Instelling	Grens	Aard bindende voorwaarde			Weigering als bindende voorwaarde niet is vervuld Duur en omvang
		Studierendement (SR) of cumulatieve studie-efficiëntie (CSE)	Beperking studiepakket	Andere	
Howest	50% SR	50% SR	Nee		Onbepaald Dezelfde opleiding
Arteveldehogeschool	60% SR <i>Enkel starters</i>	60% SR	Nee		2 jaar Dezelfde opleiding
KdG	50% SR	60% SR	Ja	<i>Maximum 60 SP opnemen</i> <i>Studenten die nog meer dan 40 SP van BA1 moeten verwerven, mogen geen opleidingsonderdeel opnemen uit volgende opleidingspakketten</i>	3 jaar Omvang onduidelijk
PXL	60% SR	<ul style="list-style-type: none"> • Generatiestudent uit PXL: studievoortgangsonderzoek • Andere studenten: 60% SR+ verplichte studiebegeleiding+ deelnemen aan alle examens • Student met bindende voorwaarden en positief advies van studievoortgangscommissie: studievoortgangsonderzoek <p>Bij studievoortgangsonderzoek (door dienst studievoortgang) kan SR hoger dan 60% worden opgelegd</p>	Mogelijk <i>Afhankelijk van beslissing in het studievoortgangsonderzoek</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Verplichte deelname aan alle onderwijsactiviteiten • Alle examenkanalen benutten • Regelmatige gesprekken met studiebegeleiding <p>Andere maatregelen mogelijk (beslissing dienst studievoortgang)</p>	Onbepaald <i>Weigering afhankelijk van beslissing dienst studievoortgang</i> Dezelfde opleiding

Instelling	Grens	Aard bindende voorwaarde			Weigering als bindende voorwaarde niet is vervuld Duur en omvang
		Studierendement (SR) of cumulatieve studie-efficiëntie (CSE)	Beperking studiepakket	Andere	
EhB	60% SR	Mogelijke maatregelen (studievoortgangscommissie beslist) Slagen voor (inclusief getolereerde SP): <ul style="list-style-type: none"> • % van opgenomen SP of van SP uit een modeltraject • alle opleidingsonderdelen die student tweede keer volgt 	Mogelijk <i>Geen vrije keuze bij samenstelling inschrijvingsprogramma</i>	Studiebegeleiding kan worden opgelegd	Onbepaald Omvang niet bepaald

Bron: Informatie en OER van de twaalf onderzochte instellingen

Alle instellingen hebben het vereiste niveau van studierendement vastgelegd waaronder studenten bindende voorwaarden krijgen opgelegd. De Databank Hoger Onderwijs²⁶ (DHO) definieert het studierendement als de verhouding tussen de verworven en de opgenomen studiepunten volgens de instelling²⁷. Die definitie wordt ook verder gevolgd in dit verslag. In één instelling worden echter ook de getolereerde studiepunten meegenomen om het studierendement binnen de bindende voorwaarden te berekenen. In het verleden werden gedelibereerde studiepunten soms ook opgeteld bij de verworven studiepunten om na te gaan of een student de norm voor het opleggen van bindende voorwaarden behaalde. Eén instelling hanteerde in 2019-2020 een cumulatieve studie-efficiëntie (CSE). Dat is dezelfde verhouding, maar dan over alle voorgaande academiejaren binnen dezelfde opleiding tot en met de recentste examenperiode, waarbij een opleidingsonderdeel dat in verschillende jaren is opgenomen, evenveel keren meetelt bij de opgenomen studiepunten. CSE verschilt dus van jaar-studie-efficiëntie vanaf het tweede jaar in de opleiding. In dit verslag wordt de term studierendement gebruikt voor de jaar-studie-efficiëntie. Er is nog een bijkomend verschil in de wijze waarop instellingen het studierendement bekijken. De meeste instellingen berekenen het studierendement per inschrijving: alle opleidingsonderdelen die in eenzelfde opleiding, instelling en academiejaar zijn opgenomen, worden samengenomen voor de berekening. Bij drie instellingen wordt dit echter apart berekend voor een deeltraject (afgebakend geheel van opleidingsonderdelen binnen een opleiding).

Iets meer dan de helft van de onderzochte instellingen hanteert de nieuwe grens van 60% studierendement. Van alle achttien hogescholen en universiteiten in Vlaanderen hanteren er negen de nieuwe grens.

²⁶ DHO is een databank beheerd door AHOVOKS.

²⁷ Dit zijn studiepunten opgenomen volgens artikel III.4 van de Codex Hoger Onderwijs. De definitie van studierendement werd goedgekeurd door de gemandateerde stuurgroep DHO, waarin vanuit iedere associatie een afgevaardigde zetelt.

Er zijn grote verschillen in bindende voorwaarden tussen de onderzochte instellingen:

- Vier instellingen leggen enkel bindende voorwaarden op aan startende studenten. Dat zijn globaal genomen studenten die nog geen derde van de studiepunten van de bacheloropleiding hebben verworven²⁸.
- Alle instellingen leggen een minimum te behalen studierendement op. Zeven instellingen leggen geen andere bindende voorwaarde op²⁹. Bij twee instellingen ligt het vereiste studierendement hoger voor opleidingsonderdelen uit het eerste bachelorjaar³⁰ dan voor opleidingsonderdelen uit latere jaren.
- Enkele instellingen leggen ook beperkingen op voor de samenstelling van het studiepakket tijdens het volgende academiejaar. Zo kan in twee instellingen een student die nog veel studiepunten uit het eerste jaar moet verwerven, geen opleidingsonderdelen uit het tweede bachelorjaar opnemen. Het kan ook gaan om een beperking van de omvang van het studiepakket (bv. maximum 45 of 60 studiepunten).
- Bij twee instellingen ten slotte is enkel een pakket aan mogelijke maatregelen vastgelegd. De studievoortgangscommissie van de opleiding of de dienst studievoortgang bepaalt of adviseert of en welke maatregelen effectief worden toegepast. In dat geval is het voor studenten vooraf minder duidelijk wat de gevolgen zijn van onvoldoende studierendement.

Andere maatregelen zijn uitzonderlijk, zoals verplichte studiebegeleiding, verplichte deelname aan alle onderwijsactiviteiten, benutten van alle examenkansen.

De weigering bij niet-naleving van de bindende voorwaarden geldt meestal voor dezelfde en aanverwante opleidingen binnen de instelling. Slechts in één instelling geldt de weigering voor alle opleidingen, zodat de student genoodzaakt is uit te wijken naar een andere instelling. Bij drie instellingen is de omvang niet duidelijk bepaald. De duur van de weigering is meestal beperkt. Na één tot drie jaar kan de student weer inschrijven. Vier instellingen hebben daarvoor geen termijn bepaald. Bij twee instellingen is het niet duidelijk of de bindende voorwaarden enkel gelden als studenten in dezelfde opleiding blijven.

De meeste instellingen voorzien in de mogelijkheid om af te wijken van een weigering vanwege uitzonderlijke omstandigheden. Intern beroep tegen een weigeringsbeslissing is steeds mogelijk. Daarnaast is extern beroep mogelijk bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen. In 2019 behandelde de Raad 66 beroepen tegen beslissingen inzake maatregelen voor studievoortgangsbewaking³¹. De meeste dossiers betroffen weigeringen van inschrijving, slechts in 5 gevallen werd een beroep ingesteld tegen de opgelegde bindende voorwaarden.

Bindende voorwaarden gelden doorgaans enkel binnen de instelling die ze oplegt. Ook de weigering van inschrijving wegens het niet voldoen aan de bindende voorwaarden is specifiek gebonden aan de instelling die de maatregelen heeft opgelegd. Enkele studentenraden

²⁸ De omschrijving kan enigszins verschillen: meer dan 120 studiepunten verwijderd van een bachelordiploma, minder dan 60 studiepunten verworven, inclusief of exclusief vrijstellingen. Een modeltraject van een bacheloropleiding bedraagt meestal 180 studiepunten. Met starter beoogt men een student die de eerste fase van de bacheloropleiding nog niet heeft voltooid.

²⁹ Bij twee daarvan kunnen de faculteit of opleiding wel bijkomende voorwaarden opleggen voor de samenstelling of omvang van het studiepakket.

³⁰ Soms ook voor schakelprogramma's.

³¹ Jaarverslag 2019 Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen, p. 25.

opperden dat verschillen inzake studievoortgangsbewakingsmaatregelen tussen de instellingen ertoe leiden dat sommige studenten bindende voorwaarden of een weigering ontlopen door tijdelijk een opleiding voort te zetten aan een andere instelling en daarna terugkeren. De instellingen bevestigen dat het gebeurt dat studenten met bindende voorwaarden veranderen van instelling, maar dat dit fenomeen beperkt is³² en dat het leerkrediet daar uiteindelijk een rem op zet. Veranderen van instelling wordt ook niet noodzakelijk negatief bekeken omdat een andere aanpak of opleidingscontext de student beter kunnen liggen.

De meeste onderzochte instellingen leggen geen bindende voorwaarden op aan nieuwe studenten, hoewel dat decretaal mogelijk is. Een instelling kan onmiddellijk bindende voorwaarden opleggen aan een nieuwe student die het vorige academiejaar studeerde aan een andere instelling en daar het vooropgestelde studierendement voor bindende voorwaarden niet haalde. Drie instellingen hebben die regel in hun OER opgenomen en stellen dat toe te passen.

2.1.3 Onmiddellijke weigering

Bij een weigering van inschrijving op basis van het dossier van de student zal de instelling grondig moeten motiveren waarom ze besluit dat een volgende inschrijving in het hoger onderwijs geen positief resultaat zal opleveren. Veel instellingen hebben in hun OER al een concrete invulling gegeven aan die maatregel door algemene regels te bepalen op grond waarvan studenten – zo ze binnen de criteria vallen – worden geweigerd. Ingeval individuele omstandigheden dat verantwoorden, kan worden afgeweken van de vooropgestelde criteria.

Dikwijls is een onmiddellijke weigering gekoppeld aan het niet behalen van een minimaal studierendement. Ook kan het aantal keer dat een student kan inschrijven voor hetzelfde opleidingsonderdeel, worden beperkt, waardoor de student de betrokken en eventueel verwante opleiding niet kan voortzetten. Maatregelen die leiden tot een onmiddellijke weigering, worden in dit verslag stopmaatregelen genoemd.

³² Slechts twee instellingen bepalen in hun OER dat het jaar waarin de bindende voorwaarde wordt opgelegd, niet moet aansluiten op het jaar waarin het vereiste studierendement niet werd gehaald. Een jaar pauzeren of elders studeren, bevrijdt de student dus niet van de bindende voorwaarden bij terugkeer naar de instelling.

Tabel 5: Criteria voor onmiddellijke weigering van inschrijving (stopmaatregelen) 2019-2020

Instelling	Minimumgrens	Criteria weigering		Aard weigering	
		Max 2 inschrijvingen	Max 3 inschrijvingen	Duur	Omvang
KU Leuven	30% CSE <i>Enkel starters</i>	Ja bij <50% CSE	Ja	1 jaar CSE en max 2 inschrijvingen) 3 jaar (max 3 inschrijvingen)	Dezelfde opleiding (of dezelfde OLO's onder credit-en examencon- tract), opleidingen die tot hetzelfde diploma leiden, vervolgopleidingen
UGent	Na 3 jaar min- stens 1/3 van opgenomen SP hebben verworven	Nee	Nee	Onbepaald	UGent
UAntwerpen	Nee*	Nee <i>(Faculteit kan dat wel opleggen voor bepaalde OLO's)</i>	Nee <i>(Faculteit kan dat wel opleggen voor bepaalde OLO's)</i>	Onbepaald	N.v.t.
UHasselt	30% SR	Indien <70% SR	Nee	2 jaar	Dezelfde opleiding en opleiding/programma met hetzelfde OLO
VUB	0% SR	Nee	Indien <60% SR	3 jaar	Zelfde opleiding/ programma Opleidingen waarin dit OLO voorkomt (max 3 inschrijvingen)
Odisee	Nee	Indien 2j <50% SR	Ja	1 jaar	Betrokken OLO en alle opleidingen waarin dit OLO is opgenomen + opleidingen die tot het- zelfde diploma leiden
Thomas More	30% SR <i>Enkel starters</i>	Indien vorig en huidig academie- jaar <60% SR	Ja	3 jaar	Dezelfde opleiding en opleidingen die tot het- zelfde diploma leiden Hetzelfde OLO of opleidin- gen die het OLO bevatten (max 3 inschrijvingen)
Howest	Na 3 jaar min- stens 1/3 van opgenomen SP hebben verworven	Ja	N.v.t.	Onbepaald	Hetzelfde OLO Niet bepaald voor laag studierendement
Artevelde- hogeschool	20% SR <i>Enkel starters</i>	Ja	N.v.t.	<20% SR: 2 jaar Onbepaald voor maximumaantal inschrijvingen	Dezelfde opleiding Onbepaald voor trisregel
KdG	Nee	Ja <i>Voor OLO's waarin de student de beoogde compe- tenties geïntegreerd moet toepassen in het werkveld of in een gesimuleerde situatie die sterk aanleunt bij het werkveld</i>	N.v.t.	3 jaar	Onbepaald

Instelling	Minimumgrens	Criteria weigering		Aard weigering	
		Max 2 inschrijvingen	Max 3 inschrijvingen	Duur	Omvang
PXL	Nee	Mogelijk indien <60% SR	Nee	Onbepaald	Onbepaald
EhB	Nee	Mogelijk indien <60% SR (departement beslist)	Nee	Onbepaald	Onbepaald

*Bij studierendement <30% moeten studenten voor herinschrijving een reflectiedocument opmaken en een gesprek hebben met de studiebegeleiding.

Bron: Informatie en OER van de twaalf onderzochte instellingen

Ook bij deze maatregelen is er een grote variatie tussen instellingen. Zeven onderzochte instellingen hanteren een minimaal studierendement waaronder een student in plaats van bindende voorwaarden te krijgen, het volgende jaar direct wordt geweigerd. In drie gevallen geldt die regel enkel voor startende studenten. In twee instellingen krijgt de student drie jaar om de minimaal vereiste CSE te behalen. Van alle achttien hogescholen en universiteiten in Vlaanderen hanteren er negen een minimaal studierendement waaronder een inschrijving kan worden geweigerd.

Negen instellingen beperken het aantal inschrijvingen voor eenzelfde opleidingsonderdeel³³. Een student kan zich dan maximaal gedurende twee (trisregel) of drie academiejaren voor eenzelfde opleidingsonderdeel inschrijven (respectievelijk vier of zes examenkansen). Bij één instelling kan het facultair reglement daarover beslissen. Bij verschillende instellingen geldt die beperking voor studenten met een diplomacontract enkel bij onvoldoende studierendement³⁴.

De weigering bij stopmaatregelen betekent dat studenten dezelfde opleiding, opleidingen die tot eenzelfde diploma leiden of opleidingen waarin het opleidingsonderdeel voorkomt, niet meer kunnen volgen. De student kan dus wel een andere opleiding starten bij dezelfde instelling of dezelfde opleiding voortzetten aan een andere instelling. Bij één universiteit geldt de weigering echter voor de volledige instelling. Bij drie instellingen is het OER onduidelijk over de omvang van de weigering. Als de duur van de weigering is bepaald, bedraagt die tussen de één en drie jaar. Na verloop van die termijn is een herinschrijving in dezelfde opleiding opnieuw mogelijk. Als die termijn niet is bepaald, zal een vraag tot herinschrijven afhangen van de beoordeling door de instelling.

Ook hier zijn in de meeste gevallen uitzonderingen mogelijk op de weigering van inschrijving als de student bijzondere omstandigheden kan aantonen en is intern beroep steeds mogelijk.

³³ Bij twee daarvan is de beperking van het aantal inschrijvingen een bindende voorwaarde want gekoppeld aan de grens voor het opleggen van bindende voorwaarden.

³⁴ Beperking van het aantal inschrijvingen geldt vaak ook voor studenten met examen- of creditcontract, zonder studierendementsvoorwaarden.

2.1.4 Invloed COVID-pandemie op de maatregelen

Omdat de COVID-19-pandemie een grote impact had op de studieomstandigheden van studenten, werden de maatregelen voor studievoortgangsbewaking voor het academiejaar 2019-2020 in verschillende instellingen versoepeld of milder toegepast³⁵.

Alle onderzochte hogescholen hanteerden de algemene regel dat geen studenten werden geweigerd wegens niet-naleving van bindende voorwaarden. Bij herinschrijving kregen die studenten dezelfde bindende voorwaarden opgelegd. Bij drie hogescholen vervielen de bindende voorwaarden als studenten de helft van het studierendement opgelegd in de bindende voorwaarden hadden gehaald. Die hogescholen halveerden daarnaast de grens voor het opleggen van bindende voorwaarden aan studenten die nog geen bindende voorwaarden hadden. Ook de weigering bij een derde inschrijving voor eenzelfde opleidingsonderdeel werd niet toegepast waar dat normaal wel voorzien is.

De universiteiten hebben minder aanpassingen wegens de COVID-19-pandemie doorgevoerd. Drie universiteiten hebben de regels niet aangepast. Bij twee universiteiten konden studenten een intern beroep indienen tegen het opleggen van bindende voorwaarden of tegen een weigering met als motivatie de uitzonderlijke omstandigheden wegens COVID-19. Enkele instellingen gaven aan dat de slaagpercentages en studierendementen beter waren dan of weinig verschilden van vorige academiejaren.

2.2 Andere factoren die de studievoortgang beïnvloeden

Naast de studievoortgangsbewakingsmaatregelen omschreven in artikel II.246 van de Codex Hoger Onderwijs zijn er nog factoren die de studievoortgang kunnen beïnvloeden.

2.2.1 Leerkrediet

Vanaf het academiejaar 2008-2009 voerde de Vlaamse overheid het leerkrediet in. Elke student start met een individueel leerkrediet van 140 studiepunten. Die punten worden ingezet bij de inschrijving voor opleidingsonderdelen. De student krijgt de ingezette punten terug bij een succesvol afgelegd studieonderdeel, in het andere geval zijn de punten verloren. De eerste 60 verworven studiepunten krijgt een student dubbel terug als hij is ingeschreven met een diplomacontract. Als een generatiestudent tijdig verandert van opleiding, kan die de ingezette punten geheel of gedeeltelijk terugkrijgen. De deadlines daarvoor zijn centraal vastgelegd: bij uitschrijving en nieuwe inschrijving vóór 1 december krijgt de student de ingezette studiepunten voor het lopende academiejaar volledig terug, bij verandering vóór 15 maart wordt de helft van de ingezette studiepunten teruggegeven. Alleen voor opleidingsonderdelen waarover nog geen examen werd afgelegd, worden studiepunten volledig of voor de helft teruggegeven³⁶. Voor opleidingsonderdelen waarover de student al examen heeft afgelegd bij verandering van opleiding, geldt de gewone regeling: bij slagen worden de studiepunten teruggegeven, bij niet slagen zijn de studiepunten verloren.

³⁵ Het Rekenhof heeft de studentenvertegenwoordigers eind 2019 geïnterviewd en heeft dus niet kunnen peilen naar hun ervaring met de initiatieven van de instellingen om de gevolgen van COVID-19 op te vangen.

³⁶ Codex Hoger Onderwijs, artikel II.204, §2.

Enkel voor studenten met resterend leerkrediet krijgt de hogeronderwijsinstelling financiering. De instelling beslist autonoom of studenten die hun leerkrediet hebben uitgeput, kunnen inschrijven of niet. Wanneer de inschrijving wordt toegelaten, kan de instelling verhoogd studiegeld vragen voor de studiepunten waarvoor de student geen leerkrediet kan inzetten³⁷.

Het leerkrediet heeft een dubbel doel: de student ertoe aanzetten een bewuste studiekeuze te maken en de instelling stimuleren om de studievoortgang van hun studenten te bewaken. De knelpunten van dit systeem werden al opgelijst³⁸. Het is een complex systeem in de uitvoering dat te laat effect heeft om een goed instrument te zijn om de studievoortgang te bevorderen. Hoewel het instellingsoverschrijdend werkt op basis van een objectieve maatstaf, heeft het niet bij alle studenten dezelfde impact door het verschillende beleid van instellingen inzake de toelating van studenten met onvoldoende leerkrediet, het hanteren van diverse definities voor inschrijving en uitschrijving, enz. De beleidsnota Onderwijs 2019-2024 voorziet in een nieuwe evaluatie van het leerkrediet.

2.2.2 Opgenomen studiepunten

Een modeltraject van een bacheloropleiding bestaat uit minstens 180 studiepunten en loopt meestal over drie jaar³⁹. Studenten kunnen tijdens een academiejaar in de meeste instellingen minder dan 60 studiepunten opnemen en daardoor hun studies spreiden over een langere periode. Ze kunnen daarvoor kiezen om hun kans op studiesucces te verhogen, bv. wanneer ze menen dat het volledige pakket voor hen niet haalbaar is. Ook voor studenten in bijzondere omstandigheden, bv. werkstudenten, kan het aangewezen zijn om de studies te spreiden. Enkele instellingen voorzien in een tweede, meer gespreid, modeltraject voor bepaalde opleidingen (4 x 45 studiepunten).

De meeste generatiestudenten nemen 60 studiepunten op⁴⁰. Het gemiddeld aantal opgenomen studiepunten bij generatiestudenten daalde geleidelijk van 58,4 in 2008-2009 tot 56,6 in 2018-2019. De laatste 2 academiejaren lijkt de daling gestagneerd. In het academiejaar 2018-2019 nam 19,6% van de generatiestudenten minder dan 60 studiepunten op, in vergelijking met 12,2% in 2008-2009⁴¹.

2.2.3 Deliberaties en toleranties

Een student slaagt voor een opleidingsonderdeel als hij ten minste 10 op 20 behaalt. In bepaalde gevallen kunnen opleidingsonderdelen met tekorten worden gedelibereerd, zodat ze niet moeten worden hernomen⁴². Deliberatie kan dus de studievoortgang bevorderen. Instellingen kunnen zelf beslissen over de deliberatie of de student laten beslissen of hij zich-

³⁷ Bij onvoldoende leerkrediet laten instellingen dikwijls nog inschrijving toe voor het resterende saldo. De student kan dan het leerkrediet terug aanvullen door credits en bijbehorende studiepunten te verwerven.

³⁸ Zie o.a.: Eindrapportering van de werkgroep 'studievoortgangsbewaking' (september 2014). De werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van de hogescholen, de universiteiten, de Vlaamse Vereniging van Studenten, de Vlaamse Interuniversitaire Raad, de Vlaamse Hogescholenraad en het onderwijsministerie.

³⁹ Volgens artikel II.200, §3, van de Codex Hoger Onderwijs moet de studieomvang 54 tot 66 studiepunten per academiejaar bedragen. Het modeltraject voor de bachelor in de verpleegkunde bedraagt 240 studiepunten en loopt over vier jaar.

⁴⁰ *De grenzen van de flexibilisering?* Advies van de VLOR, Raad Hoger Onderwijs, p. 10, augustus 2020.

⁴¹ Bron: Agentschap Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en studietoelagen.

⁴² De student krijgt voor die opleidingsonderdelen wel geen creditbewijs en de studiepunten worden dus ook niet bij het leerkrediet gevoegd.

zelf delibereert of het opleidingsonderdeel herneemt om eventueel alsnog een credit te verwerven. Wanneer de student zelf beslist, wordt de term tolerantie gebruikt.

De algemene regels en de modaliteiten van de deliberatie moeten worden vastgelegd in het OER⁴³. Tussen de systemen zijn er verschillen op het vlak van het aantal studiepunten en het aantal opleidingsonderdelen die kunnen worden gedelibereerd en het tijdstip waarop dat gebeurt (enkel in het eerste bachelorjaar, jaarlijks of op het einde van de opleiding). Vooral het aantal studiepunten dat kan worden gedelibereerd, kan een impact hebben op de doorstroom⁴⁴. Eén instelling stelt de grens voor een volledige bacheloropleiding op 6 studiepunten, andere instellingen op 10% van het volledige bachelorpakket (= 18 studiepunten), nog andere op 24 studiepunten.

2.2.4 Volgtijdelijkheid

Volgtijdelijkheid houdt in dat over sommige opleidingsonderdelen pas examen kan worden afgelegd als de student vooraf een bepaald opleidingsonderdeel (of bepaalde opleiding) heeft gevolgd of ervoor geslaagd is. Het kan gaan om soepele of geadviseerde volgtijdelijkheid, waarbij de student kan afwijken van de voorgestelde opeenvolging van opleidingsonderdelen. Volgtijdelijkheid kan ook bindend zijn: de student moet het opleidingsonderdeel vroeger hebben gevolgd of gelijktijdig met het andere opleidingsonderdeel opnemen of de student moet zijn geslaagd of gedelibereerd om een aansluitend opleidingsonderdeel te mogen opnemen. Een strenge volgtijdelijkheid voor verschillende opleidingsonderdelen kan de studieduur verlengen omdat studenten onvoldoende studiepunten kunnen opnemen. Verschillende regels inzake volgtijdelijkheid tussen instellingen, kunnen dus een zekere impact hebben op de doorstroom.

2.3 Communicatie rond studievoortgangsbewakingsmaatregelen

2.3.1 Adequate informatieverstrekking

Door de grote variatie aan mogelijke maatregelen, zowel tussen instellingen maar ook tussen faculteiten, is het belangrijk dat de studenten vanuit de instellingen voldoende informatie krijgen over de voor hen geldende maatregelen en dat er duidelijk wordt gecommuniceerd over het OER. Onvoldoende kennis van de maatregelen en de impact ervan kan ertoe leiden dat studenten niet tijdig initiatief nemen om hun studieloopbaan bij te sturen.

De communicatie rond de studievoortgangsbewakingsmaatregelen gebeurt via verschillende kanalen. De maatregelen zijn opgenomen in het OER dat alle instellingen hebben gepubliceerd op hun website. Bij zeven instellingen is er daarnaast permanent bijkomende uitleg beschikbaar op hun website over de maatregelen. De meeste onderzochte instellingen geven via infosessies toelichting aan eerstejaarsstudenten over de studievoortgangsbewakingsmaatregelen aan het begin van het academiejaar. Op dat tijdstip krijgen studenten echter veel informatie te verwerken, waardoor de informatie mogelijk verloren gaat. Uit de gesprekken met

⁴³ Artikel II.222/10 van de Codex Hoger Onderwijs.

⁴⁴ Eén universiteit heeft in 2017-2018 de deliberatieregels herzien. De universiteit had vastgesteld dat bij de meeste opleidingen het aandeel studenten dat een bachelordiploma behaalt in drie jaar lager lag in de eigen instelling dan bij de andere universiteiten. Vanuit de vaststelling dat de deliberatieregels van de instelling de strengste waren in Vlaanderen, heeft ze die meer in lijn gebracht met de deliberatieregels van andere Vlaamse universiteiten.

studentenvertegenwoordigers en instellingen blijkt dat herhaling tijdens het academiejaar, liefst op cruciale momenten, raadzaam is. Tien van de twaalf onderzochte instellingen organiseren ook tijdens het jaar infosessies over de maatregelen op specifieke momenten, zoals vóór de eerste deadline voor uitschrijving (voor teruggave leerkrediet), in december, vóór de eerste examenperiode, na de examens van het eerste semester of vóór de tweede deadline voor uitschrijving. Dat is meestal afhankelijk van de opleiding. Enkele studentenraden menen dat de bindende voorwaarden beter opnieuw worden toegelicht aan tweedejaars omdat er nog weinig communicatie over de maatregelen is na het eerste jaar. Enkele instellingen gebruiken ook andere communicatievormen om de studenten beter te bereiken: affiches en infoschermen, informatie op de Facebookpagina van de studentenraad, vraaggestuurde infosessies vanuit de studiebegeleiding of een toelichting per brief.

Sommige instellingen en studentenraden stelden dat ook een persoonlijk bericht, gekoppeld aan de studieresultaten, effect lijkt te hebben. Volgens de VVS heeft de individuele communicatie over de maatregelen voornamelijk effect als de waarschuwingen de student actief mobiliseren tot overleg met een studiebegeleider. Alle instellingen geven na elke examenperiode een waarschuwing aan studenten in de risicozone⁴⁵. Dat kan door een boodschap in een elektronisch studentendossier of op een puntenblad, individuele mails of verplichte voortgangsgesprekken. In sommige instellingen worden niet alleen de risicostudenten aangesproken, maar krijgen ook studenten met goede resultaten een aanmoedigingsmail. Bij studenten die na tweede zit bindende voorwaarden of een weigering krijgen, worden de maatregelen vermeld op de puntenbrief. Bijkomende uitleg wordt soms gegeven in een mail of door verwijzing naar relevante teksten. Bij één faculteit gebeurt de communicatie in geval van weigering van inschrijving via aangetekende brief. Ook studie- of trajectbegeleiders brengen geldende maatregelen tijdens contacten met studenten ter sprake als ze het wenselijk achten.

Studentenraden gaven ook aan dat de informatie voldoende duidelijk en begrijpbaar moet zijn. De instellingen hechten in het algemeen wel belang aan het helder brengen van de informatie. De helderheid van het OER verschilt over de instellingen. Enkele instellingen herwerkten al hun OER om een leesbaarder document op studentenmaat te maken.

Ondanks de inspanningen rond de communicatie gaven zowel verschillende instellingen als studentenraden aan dat sommige studenten de maatregelen en de reikwijdte ervan niet kennen. Daardoor leren sommige studenten de maatregelen pas kennen wanneer ze ermee in aanraking komen. Volgens verschillende instellingen is het een blijvende zoektocht naar de beste manier om studenten te bereiken. Studentenraden bevestigden dat communicatie met studenten niet evident is en dat ook zij de studenten niet altijd even gemakkelijk bereiken. Studenten, zelfs de vertegenwoordigers van de studentenraden, zouden meestal niet op de hoogte zijn van de variatie aan maatregelen die verschillende instellingen of zelfs verschillende faculteiten binnen een instelling hanteren. Als studenten na heroriëntering in een nieuwe instelling komen, kunnen de maatregelen zeer verschillend zijn in vergelijking met hun vorige opleiding.

Daarnaast is er een verschil naargelang het type maatregel. Een maatregel als de trisregel (vier examenkansen voor elk opleidingsonderdeel, gespreid over twee academiejaren) is eenvoudiger

⁴⁵ Dit zijn studenten die vóór de tweede zittijd een studieresultaat behalen dat binnen de grenzen voor studievoortgangsbewakingsmaatregelen valt. Pas na de tweede zittijd worden effectief maatregelen opgelegd.

dig. Studenten hebben meer moeite met studievoortgangsbewakingsmaatregelen die opbouwen over diverse jaren, zoals maatregelen die gebruik maken van CSE. Als in het OER een pakket aan mogelijke maatregelen is ingeschreven, weet de student niet welke maatregelen hij precies kan verwachten bij onvoldoende studierendement.

Niet alleen voor de studenten zelf kan informatie over de studievoortgangsbewakingsmaatregelen nuttig zijn, maar ook voor sleutelfiguren zoals de ouders van studenten, zeker bij kansengroepen⁴⁶. Ook ouders met eigen ervaringen in het hoger onderwijs zijn door de flexibilisering van het onderwijs niet vertrouwd met de huidige studievoortgangsmechanismen. Meer en meer instellingen beschouwen de ouders van studenten als betrokken partij. Zeven instellingen bezorgen informatie over de maatregelen aan de ouders van eerstejaarsstudenten: via een specifieke infopagina op de website of infosessies voor ouders⁴⁷ tijdens het eerste semester of algemene infopunten waar ook ouders met hun vragen terecht kunnen. Een faculteit experimenteerde met een brief over de voortgangmaatregelen, die ook de ouders kunnen lezen. Dat bleek een goed effect te hebben. Sommige instellingen benadrukten wel dat er grenzen zijn aan de informatieverstrekking naar ouders, aangezien de resultaten eigendom zijn van de meerderjarige student.

2.3.2 Onderscheid tussen studievoortgangsbewakingsmaatregelen en leerkrediet

Parallel aan de studievoortgangsbewakingsmaatregelen bepaald door de instelling, is er het centrale systeem van het leerkrediet. Doordat beide systemen naast elkaar bestaan, is het mogelijk dat een student volgens het ene systeem kan verder studeren, terwijl een inschrijving op basis van het andere systeem wordt geweigerd. Een student aan het begin van zijn studietraject, met meer dan voldoende leerkrediet, kan worden geweigerd op basis van een laag studierendement. Omgekeerd is het mogelijk dat een nieuwe inschrijving van een student met een hoog studierendement toch wordt geweigerd vanwege ontbrekend leerkrediet.

Zowel tijdens de interviews met de instellingen als met de studentenraden kwam naar boven dat het bestaan van beide systemen naast elkaar verwarrend kan zijn. Het leerkrediet wordt vaak gelijktijdig met de studievoortgangsbewakingsmaatregelen uitgelegd in infosessies. Verschillende instellingen wijzen daarbij op de verschillende werking van beide systemen. Het systeem van het leerkrediet wordt regelmatig al toegelicht in het secundair onderwijs op initiatief van de scholen. Volgens de ervaringen van enkele studentenraden is dat echter minder het geval bij TSO- en BSO-opleidingen. Hoewel sommige studenten het systeem goed kennen, gaven de helft van de instellingen en drie van de acht bevraagde studentenraden aan dat de studenten (en ouders) de gevolgen ervan niet altijd goed inschatten. In tegenstelling tot de studievoortgangsbewakingsmaatregelen komt er vanuit de instellingen meestal geen persoonlijke waarschuwing over de stand van het leerkrediet, waardoor studenten er soms door worden verrast of zich pas informeren bij problemen. Studenten kunnen de stand van hun leerkrediet volgen in het studentenportaal van het ministerie van Onderwijs en Vorming. Alle instellingen leggen op hun website een link naar dat portaal. Dat studievoortgangsbewakingsmaatregelen niet altijd verhinderen dat de student leerkrediet te snel opgebruikt, blijkt uit recente cijfers over studenten met onvoldoende leerkrediet om hun studies voort te zetten. Het percentage studenten met onvoldoende leerkrediet dat nog geen bachelordiploma

⁴⁶ *Hoe communiceren met studenten, met specifieke aandacht voor kansengroepen*. Advies van de VLOR, oktober 2015.

⁴⁷ In enkele instellingen hangt dit af van de opleiding.

behaalde, bedroeg in 2018 4,5% (in 2014 3,4%). Toch is er volgens de instellingen soms een overdreven vrees voor verlies aan leerkrediet, wat bij sommige studenten leidt tot een te snelle beslissing om uit te schrijven of kleinere pakketten op te nemen.

2.4 Onderbouwing en opvolging van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen

De hogeronderwijsinstellingen maken gebruik van de vrijheid die het decretale kader biedt (artikel II.246 van de Codex Hoger onderwijs), wat zorgt voor een grote variatie in de geldende studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Dat legt ook de verantwoordelijkheid van een efficiënte opvolging van de studievoortgang bij de instellingen. Een goede onderbouwing van de door hen uitgewerkte bewakingsmaatregelen is dus noodzakelijk.

2.4.1 Algemene onderbouwing en pedagogische visie

Hieronder wordt weergegeven hoe de instellingen hun keuze tussen de verschillende types studievoortgangsbewakingsmaatregelen hebben onderbouwd. Als hun onderbouwing verwijst naar bepaalde effecten, gaat het over gegevens die de instellingen zelf hebben geanalyseerd of op andere wijze verkregen. Het Rekenhof heeft voor dit verslag ook zelf een analyse uitgevoerd over de effecten van bepaalde studievoortgangsbewakingsmaatregelen (zie 2.5). Hoe expliciet een instelling de gekozen studievoortgangsbewakingsmaatregelen onderbouwt op basis van haar pedagogische visie varieert, maar de inhoudelijke onderbouwing voor eenzelfde soort studievoortgangsbewakingsmaatregel loopt sterk gelijk over instellingen. Afhankelijk van de pedagogische visie worden bepaalde argumenten door verschillende instellingen echter zowel voor als tegen een specifieke studievoortgangsbewakingsmaatregel aangehaald.

Begrip studievoortgang

Alle instellingen hechten belang aan een goede studievoortgang. Bij de opmaak van het OER herbekijken de instellingen geregeld het studievoortgangsbeleid, en dan meer specifiek de uitwerking ervan in de studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Het beleid wordt vaak mee bepaald door verschillende advies- en beleidsorganen in een instelling. Afhankelijk van de instelling, worden de studentenvertegenwoordigers daarbij betrokken.

De overheid legt bij studievoortgang de nadruk op de studieduur (verlenging)⁴⁸. Er zijn echter verschillende indicatoren die in aanmerking kunnen komen om het onderwijsrendement van studenten op te volgen. Enkele instellingen benadrukten dat de studentenpopulatie over de jaren grondig is veranderd, waardoor het studie- of diplomarendement⁴⁹ mogelijk een betere indicator is dan de studieduur. Deze instellingen voorzien dan bijvoorbeeld, naast de modeltrajecten van drie⁵⁰ jaar voor de bacheloropleidingen, ook in meer gespreide modeltrajecten, of in de opname in de bindende voorwaarden van beperkingen inzake het op te nemen studiepakket. Als die maatregel het studierendement verhoogt, verbetert ook de slaagkans van de student ondanks de gerelateerde studieduurvertraging. Andere instellingen leggen wel meer de nadruk op het tijdig behalen van het diploma. Volgens hen moet de meerderheid van de

⁴⁸ Zie o.a. memorie van toelichting bij Onderwijsdecreet XXV en Beleidsnota Onderwijs 2019-2024.

⁴⁹ Verhouding tussen het aantal studenten dat een diploma behaalt en het totaal aantal studenten dat de opleiding aanvat.

⁵⁰ Of vier jaar voor de opleiding bachelor in de verpleegkunde.

studenten een diploma kunnen behalen binnen de voorziene studieduur, tenzij er gegronde redenen zijn voor een afwijking.

De meerderheid van de studentenvertegenwoordigers ziet een algemene studieduurverlening niet als problematisch. Ook zij gaven aan dat dit sterk afhankelijk is van de persoonlijke situatie van de student. Voor de studentenvertegenwoordigers primeert het diploma, niet de duur om het diploma te behalen. Zij vinden het belangrijk dat het behaalde diploma dezelfde waarde heeft, ongeacht de studieduur, en dat alle studenten onafhankelijk van de studeertijd of het opgenomen studiepakket binnen de instelling op een gelijkwaardige manier worden behandeld. Ook de VVS gaf aan dat studenten minder dan vroeger de ambitie lijken te hebben om hun studie binnen de voorziene termijn af te ronden en dat er binnen de instellingen door sommige lesgevers of studiebegeleiders minder de nadruk wordt gelegd op het tijdig behalen van een diploma. De VVS is er echter geen voorstander van dat een langere studieduur het nieuwe normaal wordt.

Stopmaatregelen na één jaar

Ongeacht op welk aspect ze de nadruk leggen, doen alle instellingen inspanningen om studenten maximaal de kans te geven een goede studievoortgang te realiseren. De interpretatie van *maximale kansen bieden aan de student* verschilt echter naargelang de visie van de instelling. Dat uit zich het sterkst bij het onderscheid tussen instellingen die al dan niet stopmaatregelen na één jaar op basis van een laag studierendement opleggen.

Vijf van de onderzochte instellingen leggen al na één jaar een weigering op aan studenten met een te laag studierendement (zie 2.1.3, tabel 5). De instellingen die dit soort studievoortgangsbewakingsmaatregel hanteren, voerden de maatregel in vanwege de lage slaagkans van de studenten om de opleiding succesvol te beëindigen. Op die manier willen ze de studenten aanmoedigen snel te heroriënteren en niet in dezelfde opleiding te blijven studeren zonder reële slaagkans. Dat voorkomt het verlies van een of meer extra studie jaren, en de bijbehorende persoonlijke, financiële en maatschappelijke kost en een verlies aan leerkrediet. Een snellere heroriëntering biedt volgens die visie een betere kans aan de student. De snelle stopmaatregel zou daarnaast een belangrijke signaalfunctie hebben om studenten te wijzen op de ernst van de situatie. Instellingen nemen aan dat het studenten kan aanmoedigen om beter te presteren of sneller uit eigen beweging andere keuzes te maken, zoals een heroriëntering. Een duidelijke grens biedt ook rechtszekerheid aan de student: zo worden alle studenten gelijk behandeld (al blijven uitzonderingen op basis van het individueel dossier mogelijk).

Niet alle instellingen volgen die redenering. Sommige vinden dat een student een echte kans moet krijgen om zich te herpakken. Verschillende omgevingsfactoren kunnen ertoe leiden dat een student meer aanpassingstijd aan de hogeronderwijsomgeving nodig heeft. Ondanks de lagere slaagkans behalen sommige studenten met een initieel laag studierendement toch het diploma. Dat potentieel verlies aan menselijk kapitaal bij een snelle weigering weegt voor verschillende instellingen door. Ook gaven ze aan dat de meeste studenten met een laag studierendement zelf al beslissen om de opleiding stop te zetten. Daarbij verwezen de instellingen vaak naar de rol van de studiebegeleiding (hoofdstuk 3). Doordat de stopmaatregel dan voornamelijk een signaalfunctie heeft en het opleggen van die norm niet noodzakelijk stimuleert om het beter te doen, wordt de effectiviteit ervan betwist.

Specifiek voor hogescholen is er nog een belangrijke overweging die meespeelt: in tegenstelling tot de universiteiten, is er minder een vangnet beschikbaar voor studenten die minder presteren. Een opleiding buiten het hoger onderwijs wordt niet door alle studenten (en hun omgeving) als alternatief overwogen. Enkele hogescholen gaven aan dat ze dat soort snelle studievoortgangsbewakingsmaatregel plannen te heroverwegen bij de uitbouw van de graduataten binnen de hogescholen.

Bindende voorwaarden

Door studievoortgangsbewakingsmaatregelen met bindende voorwaarden op te leggen, krijgen studenten een tweede kans in dezelfde opleiding. Voor een aantal instellingen gaat het om een logische omzetting van het decretaal kader naar concrete studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Andere instellingen geven de expliciete onderbouwing dat studenten een eerlijke kans moeten krijgen om zich te herpakken en de tijd moeten krijgen om zich aan te passen aan een nieuwe omgeving.

De studievoortgangsbewakingsmaatregelen kunnen ook worden gezien als een hefboom om studenten te begeleiden. Het geeft aan studenten tijdig een signaal om zich te herpakken of zo nodig te heroriënteren. De instelling kan dan inzetten op de nodige remediëring en bij het opleggen van bindende voorwaarden de studenten aanspreken van wie de studieloopbaan niet goed verloopt. De meeste instellingen geven aan dat het weinig zinvol is om studenten eindeloos in dezelfde opleiding te laten proberen als het studierendement laag blijft, gezien de lage kans op het behalen van het diploma. De bindende voorwaarde wordt dan gezien als stok achter de deur, om studenten die blijvend slechter presteren, toch te verplichten te stoppen met de opleiding.

De invulling van de bindende voorwaarden varieert over de instellingen. Sommige instellingen geven enkel een tweede kans onder strenge voorwaarden, wat bijvoorbeeld resulteert in een hoger te behalen studierendement onder de bindende voorwaarde. Daarnaast kunnen in vijf instellingen beperkingen worden opgelegd inzake het op te nemen studiepakket. Die maatregelen zijn er vaak op gericht om studenten te laten focussen op de basisvakken in het eerste jaar, om zo te vermijden dat studenten met onvoldoende voorkennis zich voor meer gevorderde opleidingsonderdelen inschrijven.

Sommige instellingen zien ook nadelen aan deze vorm van studievoortgangsbewaking. Bindende voorwaarden worden door sommige studenten en examencommissies als complex en onduidelijk ervaren. Als de bindende voorwaarden niet uniform zijn binnen een instelling of opleiding, kan een gelijke behandeling van studenten in het gedrag komen. Verder kunnen studenten de drempelwaarde voor het opleggen van bindende voorwaarden onterecht zien als grens van voldoende studievoortgang. Steeds net boven de drempelwaarde presteren, zorgt echter ook voor studievertraging en kan bijvoorbeeld op termijn leiden tot problemen met het leerkrediet. Daarnaast is het mogelijk dat studenten een strategie hanteren die hun kansen verhoogt op het vervullen van de bindende voorwaarde, maar die niet noodzakelijk voordelig is voor hun algemene studievoortgang. Doordat studenten bijvoorbeeld focussen op het behalen van het opgelegd studierendement in de bindende voorwaarde, kunnen ze moeilijkere basisvakken verwaarlozen of geneigd zijn kleinere studiepakketten dan nodig op te nemen. Dat zorgt voor een rem op een vlotte doorstroom.

Maximum aantal inschrijvingen

Een studievoortgangsbewakingsmaatregel die steunt op een maximum aantal inschrijvingen (zie 2.1.3, tabel 5), heeft volgens sommige instellingen als voordeel dat ze zeer eenvoudig en transparant is en daardoor duidelijk te communiceren. De maatregel is erop gericht studenten te laten focussen op opleidingsonderdelen die moeilijker zijn voor hen, vaak uit het eerste jaar van het modeltraject. Zo kan worden vermeden dat studenten die opleidingsonderdelen blijven meeslepen in hun studieloopbaan. Een bijkomend voordeel is dat de maatregel studenten stimuleert om alle examenkansen op te nemen, wat nu niet altijd het geval is. De maatregel is ook (theoretisch) eenvoudig toe te passen voor studenten die van een andere instelling komen. Omwille van die voordelen wil één instelling daarom de trisregel op termijn de plaats laten innemen van de huidige bindende voorwaarden.

Berekeningswijze studie-efficiëntie

De meeste instellingen kijken naar het studierendement van het afgelopen academiejaar om de studie-efficiëntie van een student te bepalen. Dat heeft het voordeel dat studenten die zich herpakken, niet worden gehinderd door een zwak studierendement uit het verleden. Tijdens de onderzochte periode (academiejaar 2013-2014 tot 2019-2020) gebruikten vier instellingen op een bepaald moment een CSE, maar één instelling heeft dat gedurende die periode ook weer afgeschaft. Een CSE is strikter dan een efficiëntiemaat berekend voor één academiejaar, wat sommige instellingen als een voordeel en andere als een nadeel beschouwen binnen het geheel van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen van de instelling. Het grootste nadeel is dat ze minder transparant is voor studenten. Eén van de instellingen is daarom de berekeningswijze aan het herbekijken.

Duur weigering

Als studenten worden geweigerd in de opleiding of instelling door een studievoortgangsbewakingsmaatregel, kan de weigering naargelang de instelling gelden voor een variabele duur. Als wordt gekozen voor een korte duur (één jaar), is de redenering dat studenten na een pauze een nieuwe kans verdienen. In dat extra jaar hebben ze zich mogelijk ergens anders bewezen of zijn ze rijpder geworden. Als een weigering voor een langere periode geldt (voornamelijk drie jaar), wordt een student nog sterker geleid naar heroriëntering. De duur is dan gelijk aan het modeltraject voor een bacheloropleiding. De idee is dan dat een student indien gewenst met een schone lei kan terugkeren naar de oorspronkelijke opleiding, na het (succesvol) volgen van een andere opleiding.

Verwachte gedragseffecten

Naast het dwingende karakter van de stopmaatregelen en bindende voorwaarden, hadden verschillende instellingen ook verwacht dat het bestaan van de maatregelen op zich een gedragswijziging bij de studenten zouden veroorzaken, ten voordele van een betere studievoortgang. Sommige instellingen haalden dat aan als argument bij de invoer van de studievoortgangsbewakingsmaatregel. Door een minimum te behalen studierendement voorop te stellen, hadden ze bijvoorbeeld verwacht dat meer studenten over die minimumlat zouden geraken, om zo aan een verplichte heroriëntering te ontsnappen. Dat gedragseffect blijkt volgens de instellingen vaak uit te blijven⁵¹. Het minimumstudierendement wordt in sommige gevallen een nieuwe norm waarop studenten zich gaan richten.

⁵¹ Zie ook 2.5 voor de effectenanalyse van het Rekenhof.

Ook strengere voorwaarden voor studenten met een lager studierendement blijken niet altijd ontradend te werken. Ondanks lagere slaagkansen door strengere voorwaarden, start tegen de verwachting van de instellingen in een gelijk aandeel studenten met bindende voorwaarden in het tweede jaar. Het is onduidelijk waarom dergelijke gedragseffecten uitblijven.

Samengevat blijkt dat de inhoudelijke onderbouwing van de maatregelen door de instellingen sterk is beïnvloed door hun visie op studievoortgang. Sommige instellingen leggen de nadruk op studieduur, hogere slaagkansen en sneller een diploma halen in het hoger onderwijs, andere op studie- of diplomarendement en een ruime tweede kans in de gekozen opleiding. Daarnaast spelen ook de eenvoud van een maatregel, verwachte gedragseffecten en alternatieven voor de student binnen het hoger onderwijs een rol in de onderbouwing.

2.4.2 Onderbouwing ondersteund door data-analyse

Naast een theoretische onderbouwing van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen op basis van de pedagogische visie is het belangrijk dat ze ook empirisch onderbouwd zijn. Instellingen kunnen daarvoor gebruik maken van beschikbare studievoortgangsgegevens over het (volledige) Vlaamse hoger onderwijs⁵² (externe analyses), of zelf analyses uitvoeren op gegevens van studenten binnen de eigen instelling (interne analyses). Interne analyses zijn te verkiezen⁵³, aangezien zo de specifieke context en studentenpopulatie in rekening kan worden gebracht.

Alle instellingen geven aan dat de studievoortgangsbewakingsmaatregelen ook steunen op data-analyse. Hoe uitgebreid die data-analyse is, varieert zeer sterk over de instellingen. Niet in elke instelling is personeel aanwezig dat dit opvolgt.

Reikwijdte data-analyse

Aangezien de potentiële studievoortgangsbewakingsmaatregelen zeer gevarieerd zijn, is het logisch dat de instellingen niet alle mogelijkheden kunnen aftoetsen door via data-analyse simulaties uit te voeren. Toch kan van een aantal beslissingen worden verwacht dat ze onderbouwd zijn door interne data-analyse (bijvoorbeeld het opleggen van snelle stopmaatregelen of de beslissing om een verstrenging in te voeren).

De interne data-analyse kan uitgebreid zijn, waarbij de instellingen bijvoorbeeld hebben gekeken naar de studieduur en slaagkans van verschillende groepen studenten (ingedeeld op basis van studierendement, al dan niet na heroriëntering) en naar het percentage spontane dropout en heroriënteringen. De data-analyse kan ook een minimale invulling hebben gekregen, waarbij de instellingen bijvoorbeeld enkel hebben gekeken naar het aantal studenten dat door een studievoortgangsbewakingsmaatregel zou worden getroffen. Voor enkele genomen studievoortgangsbewakingsmaatregelen hebben de instellingen niet naar interne, maar naar externe analyses verwezen.

⁵² Bijvoorbeeld de eindrapportering van de werkgroep 'studievoortgangsbewaking' (2014).

⁵³ Zie ook *De grenzen van de flexibilisering?* Advies van de VLOR, Raad Hoger Onderwijs, augustus 2020.

Sommige instellingen hebben onderzocht wat de beste drempelwaarde voor de studievoortgangsbewakingsmaatregel is binnen hun instelling. Dat is zowel mogelijk voor het opleggen van een bindende voorwaarde of een snelle weigering als voor het verwachte studierendement opgelegd binnen de bindende voorwaarde. Geen enkele instelling heeft alle mogelijkheden vergeleken (bijvoorbeeld combinaties optimale drempelwaarden, opleggen bindende voorwaarde en te behalen studierendement binnen bindende voorwaarde). De onderzochte drempelwaarden werden regelmatig beperkt tot een aantal op voorhand bepaalde percentages. Als de meest extreme waarde als optimale drempelwaarde uit de analyse kwam, werd in geen enkel geval verder gekeken of de parameter moest worden uitgebreid. Enkele instellingen keken wel naar de effecten bij een volledige groep studenten (studierendement gaand van 0% tot 100%, opgedeeld in categorieën per 10%). Sommige instellingen hebben ook alternatieven onderzocht die uiteindelijk niet werden vertaald naar concrete studievoortgangsbewakingsmaatregelen, omdat vanuit de simulaties onvoldoende effect werd verwacht van de maatregel.

Als voorbeeld bekeek het Rekenhof de drempelwaarde om bindende voorwaarden op te leggen. Vanaf academiejaar 2015-2016 werd die drempelwaarde decretaal opgetrokken van 50% naar 60%. De nieuwe grens, en dus de eventuele noodzaak om die toe te passen in de eigen instelling, kwam voor alle instellingen op hetzelfde moment gedurende de onderzochte periode.

Van de twaalf betrokken instellingen verhoogden zeven instellingen de drempelwaarde naar 60%. Daarvan stelden drie instellingen dat te hebben onderbouwd met eigen data-analyses. Bij één ervan was de analyse beperkt tot een berekening van het aantal studenten dat extra zou worden getroffen. Een andere gaf aan beperkte simulaties te hebben uitgevoerd als basis voor de wijzigingen, maar kon geen rapport meer terugvinden, waardoor het Rekenhof de reikwijdte ervan niet kon beoordelen. Bij twee van de vier instellingen die geen eigen analyses hadden uitgevoerd, werd voor de besluitvorming verwezen naar beschikbare Vlaanderenbrede gegevens die aantonen dat eerstejaarsstudenten met een studierendement van 60% significant meer kans maken om het bachelordiploma te behalen in vier jaar dan studenten met een studierendement van 50%⁵⁴. Daarnaast zien enkele instellingen die geen analyses hebben uitgevoerd, het verruimde wettelijk kader als een hefboom om een grotere groep studenten die risico loopt op een negatief studieverloop, van dichterbij te kunnen opvolgen en zo nodig te begeleiden. Eén instelling heeft de verhoogde drempelwaarde enkel ingevoerd omdat dit decretaal mogelijk was. Daarnaast gaf een instelling ook aan dat de studieloopbaanbegeleiders de nood aanvoelden om ook een signaal te geven aan studenten die een studierendement hoger dan 50% behaalden.

Van de vijf instellingen die de drempelwaarde niet verhoogden, hebben er twee dat onderbouwd met eigen data-analyses. Zo vonden zij dat de groep studenten met een studierendement tussen 50% en 60% in hun instelling voldoende studievoortgang boekt, zodat ze een verhoogde drempelwaarde niet nodig achtten. De instellingen die geen analyse uitvoerden, verwachtten bijvoorbeeld meer effect van andere studievoortgangsbewakingsmaatregelen of achtten een drempelwaarde van 50% (eventueel in combinatie met strenge bindende voorwaarden) voldoende effectief.

⁵⁴ *Aanpassing van de decretale bepalingen inzake studievoortgang*. Advies VLOR, december 2014.

Beperkingen data-analyse

De simulaties die de instellingen uitvoeren als datagestuurde onderbouwing van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen, hebben uiteraard beperkingen. Zo hebben studenten in de simulatie geen kennis van de maatregel die wordt bekeken en konden ze er dus ook niet naar handelen. Dergelijke gedragseffecten lijken echter eerder uitzonderlijk voor te komen. Uitzonderingssituaties⁵⁵ kunnen ook niet in de simulatie worden opgenomen. Daarnaast hadden instellingen geen zicht op wat er gebeurt met studenten die de instelling verlaten nadat ze werden geweigerd wegens een studievoortgangsbewakingsmaatregel. Van deze groep studenten konden ze dus niet inschatten of ze heroriënteren naar een andere instelling of het hoger onderwijs verlaten. Dat vertekent mogelijk de ingeschatte effecten op bijvoorbeeld de slaagkansen in het hoger onderwijs voor studenten die verplicht heroriënteren. Sinds kort bestaat de mogelijkheid om nieuwe inschrijvingsgegevens bij de DHO op te vragen van studenten die uitgeschreven zijn bij de eigen instelling, maar de meeste instellingen kennen die mogelijkheid niet. Daarnaast wordt het gebruik bemoeilijkt omdat de instellingen de gegevens enkel per student en niet geaggregeerd kunnen opvragen. Sommige instellingen betwijfelen ook of het in overeenstemming is met de privacyregels om studenten te volgen waar ze geen juridische band meer mee hebben.

Vertaling analyses naar concrete maatregelen

Als een instelling analyses uitvoert, volgt daar niet altijd eenduidig een studievoortgangsbewakingsmaatregel uit voort. Naast de ruwe cijfers die de data-analyses produceren, is ook de interpretatie door de instelling van belang. Bij gelijkaardige cijfers kunnen de instellingen op verschillende uitkomsten focussen. Uit de data-analyse kan bijvoorbeeld blijken dat studenten met een laag studierendement in het eerste jaar die verder studeren in dezelfde opleiding, een lage kans hebben om uiteindelijk het diploma van die opleiding te behalen. Daarbij kunnen de instellingen het relatieve belang van verschillende groepen anders afwegen. Zo kan de ene instelling voornamelijk kijken naar het percentage studenten dat het diploma niet zal halen. Om die groep niet nodeloos te laten voortstuderen, kan zij beslissen om een snelle stopmaatregel in te voeren. Een andere instelling kan echter de focus leggen op de studenten die ondanks een initieel laag studierendement toch nog met extra studie jaren een diploma in die opleiding behalen. Daarbij legt zij de nadruk op hoeveel studenten de kans kan worden ontnomen om het gewenste diploma te behalen. Wat een aanvaardbaar percentage studenten is dat ten onrechte wordt tegengehouden, of een aanvaardbaar percentage studenten dat ondanks lage slaagkansen mag voortstuderen en daardoor studie jaren en leerkrediet kwijtspelt, en welk van beide percentages het sterkste doorweegt, is afhankelijk van de pedagogische visie van de instelling.

Daarnaast kan de uitgewerkte studievoortgangsbewakingsmaatregel een gevolg zijn van een compromis binnen de instelling, waarbij de resultaten van de analyse niet volledig worden gevolgd. Soms stemt een instelling een bepaalde grens ook af op wat andere instellingen als grens hanteren.

⁵⁵ Afwijking van de algemeen geldende studievoortgangsbewakingsmaatregelen op basis van het individueel dossier van de student.

Alle instellingen gaven aan dat hun studievoortgangsbewakingsmaatregelen ook steunen op data-analyse, maar er is een grote variatie in reikwijdte van die analyses. Sommige instellingen doen analyses op gegevens van de eigen studenten en brengen zo de specifieke context en studentenpopulatie in rekening, andere steunen (gedeeltelijk) op externe analyses voor de volledige Vlaamse studentenpopulatie. Er zijn ook grote verschillen in hoe uitgebreid de uitgevoerde interne analyses zijn. Niet alle instellingen onderbouwen alle belangrijke criteria voor of aanpassingen aan de studievoortgangsbewakingsmaatregelen met interne analyses.

Daarnaast weten instellingen niet of studenten die hun instelling verlaten, heroriënteren naar een andere instelling of het hoger onderwijs verlaten. Daardoor zijn de resultaten op vlak van drop-out en heroriëntering mogelijk vertekend.

2.4.3 Financiële overwegingen

De verschillende studievoortgangsbewakingsmaatregelen – vooral de snelle stopmaatregelen – kunnen beïnvloeden hoe lang studenten een bepaalde opleiding blijven volgen (en dus hoogstwaarschijnlijk in dezelfde instelling blijven) en hoeveel studiepunten ze opnemen. Dat heeft gevolgen voor de financiering van de instelling.

Het financieringssysteem van het hoger onderwijs is voor wat betreft het onderwijsgedeelte onder andere gebaseerd op input- en outputfinanciering. De inputfinanciering steunt op het aantal *opgenomen* studiepunten en is van toepassing tot op het ogenblik dat de student zijn eerste 60 studiepunten heeft verworven. Een student die bij het begin van zijn studie zwak presteert en weinig studiepunten haalt, heeft dus geen negatieve impact op de financiering van de instelling. Vanaf het 61ste studiepunt geldt de outputfinanciering en wordt de instelling gefinancierd op basis van de *verworven* studiepunten⁵⁶. Enkel de studiepunten waarvoor de student een toereikend leerkrediet heeft op het moment van de inschrijving, komen in aanmerking voor de financiering. Outputfinanciering moet de instelling aansporen om te zorgen dat de studenten hun opleiding voltooien. De inputfinanciering spoort de instellingen minder aan om studiesucces te bevorderen, al hebben zij vanzelfsprekend wel een belang in een goede doorstroming naar de volgende jaren⁵⁷. Voor heroriëntering tijdens het academiejaar is er wel in een regeling voor de financiering voorzien: de instelling waar een generatiestudent zich initieel heeft ingeschreven, behoudt de financiering voor het aantal opgenomen studiepunten. De instelling waar de student zich na heroriëntering inschrijft, wordt gefinancierd voor de studiepunten die de student in de nieuwe opleiding opneemt. Voor begrotingsjaar 2019 bedroeg het percentage opgenomen studiepunten (van generatiestudenten die heroriënteren) in de instelling waaruit georiënteerd werd, 0,25% van het totaal aantal opgenomen studiepunten (0,20% voor de hogescholen, 0,33% voor de universiteiten)⁵⁸.

⁵⁶ *Evaluatie van een aantal aspecten van het financieringsmechanisme in het hoger onderwijs*, p. 29.

⁵⁷ Zie memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet van 7 december 2007 betreffende de financiering van de werking van de hogescholen en de universiteiten in Vlaanderen. Vlaams Parlement, Stuk 1468 (2007-2008) - Nr. 1, p. 15.

⁵⁸ Berekend uit cijfers opgevraagd bij AHOVOKS. Enkel de gegevens van de onderzochte instellingen werden opgenomen (berekening gemiddeld over de instellingen). De berekening heeft alleen betrekking op het aantal opgenomen studiepunten en niet op de financieringspunten. Daarbij moeten nog gewichten voor studiegebied en studentenkenmerken in rekening worden gebracht.

Enkele instellingen hebben bij de invoer van een nieuwe maatregel het financiële aspect bekeken. Er zijn echter geen aanwijzingen dat dit heeft doorgewogen in hun beslissing om een studievoortgangsbewakingsmaatregel al dan niet in te voeren of aan te passen. De instellingen lijken voorrang te geven aan het belang van de student, of dat vanuit hun visie nu een tweede kans of een snelle heroriëntering is, ongeacht de eventuele financiële gevolgen.

2.4.4 Aandacht voor specifieke doelgroepen

Startende studenten

Verschillende studievoortgangsbewakingsmaatregelen worden alleen opgelegd aan startende studenten of beperkt tot een eerste deeltraject van de opleiding. Ook bij de bindende voorwaarden zijn er soms extra beperkingen voor starters inzake op te nemen studiepakket.

De algemene redenering is dat als studenten in het eerste jaar een laag studierendement behalen, ze eerst moeten aantonen dat ze succesvol kunnen voortstuderen binnen de opleiding voordat ze aan het verdere studietraject kunnen beginnen. De helft van de instellingen zijn daarom strenger in het begin, om zo nodig snel een waarschuwing te kunnen geven. Wie al verder in het studietraject is gevorderd, krijgt dan meer ruimte. Bij niet elke instelling is die keuze zo expliciet onderbouwd. In het algemeen benadrukken steeds meer instellingen het belang van het eerste jaar en komt dat tot uiting in het volledig studievoortgangsbeleid (en bij uitbreiding het volledige onderwijsbeleid), waaronder de studievoortgangsbewakingsmaatregelen.

De keuze voor aparte studievoortgangsbewakingsmaatregelen bij starters hebben enkele instellingen ook onderbouwd door interne analyses die het belang van dat eerste jaar voor het verdere studieverloop aantonen. Bij één instelling bleek daaruit dat een algemene verstrenging van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen niet nodig was als er alleen bij het eerste deliberatiepakket werd verstrengd.

De data-analyse die de keuze voor de studievoortgangsbewakingsmaatregelen moet onderbouwen, is echter niet altijd afgestemd op de doelgroep van de uiteindelijk uitgewerkte maatregelen. Sommige simulaties worden bijvoorbeeld alleen bij generatiestudenten uitgevoerd, waardoor niet kan worden nagegaan of de maatregel ook zinvol is voor alle starters of zelfs voor de volledige studentenpopulatie.

Kansengroepen

Verschillende instellingen onderbouwen de noodzaak om eigen studievoortgangsbewakingsmaatregelen te nemen, in plaats van Vlaanderenbreed voor dezelfde maatregelen te kiezen, door te verwijzen naar de sterk verschillende instroom. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de studentenkenmerken studietoelage, werkstudent en vooropleiding bij generatiestudenten. Daaruit blijkt dat er inderdaad veel variatie bestaat tussen instellingen. Naast die kenmerken verwijzen de instellingen o.a. nog naar verschillen in grootstedelijke context, aantal studenten met migratieachtergrond en aantal studenten met een taalachterstand. Drie instellingen halen een relatief grote instroom van diverse kansengroepen aan als reden aan om geen snelle stopmaatregel in te voeren. Ze geven aan dat een diverse studentenpopulatie zich minder leent tot uniforme hardere maatregelen, maar dat een extra investering in (en dus meer tijd voor) die studentengroepen meer loont.

Tabel 6: Aandeel generatiestudenten (academiejaar 2018-2019, eerste inschrijving) volgens studentenkenmerken - Minimum- en maximumpercentage studenten over de instellingen

Studentenkenmerk		Universiteiten		Hogescholen	
		Min	Max	Min	Max
Met studietoelage		16,0%	29,8%	25,9%	38,0%
Werkstudent		0%	0,4%	0,7%	6,8%
Vooropleiding: onderwijsvorm secundair onderwijs	ASO	68,8%	85,4%	19,1%	38,1%
	TSO	7,1%	21,5%	35,7%	57,0%
	BSO	0,2%	0,8%	7,1%	15,7%
	KSO	0,9%	2,5%	0,7%	5,8%
	Andere ⁵⁹	2,8%	17,9%	7,8%	20,1%

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

De instellingen beschikken over verschillende gegevens over de achtergrondkenmerken van studenten. De groepen die ze zo monitoren, verschillen van instelling tot instelling. Het gaat onder meer over beursstudenten, vooropleiding, pioniersstudenten, studenten met een migratieachtergrond, werkstudenten, studenten die hoger afstandsonderwijs volgen, gender, socio-economische achtergrond, moedertaal, studenten met functiebeperkingen en nationaliteit.

Een minderheid van de instellingen heeft voor nieuwe studievoortgangsbewakingsmaatregelen specifiek ook het mogelijke effect op de studievoortgang bij verschillende kansengroepen geanalyseerd. Eén instelling heeft in de laatste academiejaren een stramien voor de invoering van nieuwe studievoortgangsbewakingsmaatregelen opgesteld, waarbij ze telkens het effect op kansengroepen zal onderzoeken. Dat proces werd op het moment van de interviews al eenmaal doorlopen. Als de instellingen het effect van de maatregelen bij kansengroepen⁶⁰ onderzoeken, vinden ze meestal dat die studentengroepen vaker zouden worden getroffen door een studievoortgangsbewakingsmaatregel, zeker als het een snelle stopmaatregel betreft. Drie instellingen bekeken of de slaagkansen van bepaalde kansengroepen bijkomend zouden worden gehypothekeerd bij een snelle stopmaatregel⁶¹ en dat bleek niet het geval. Bij één van die instellingen heeft de bevinding geleid tot de invoer van een snelle stopmaatregel. Bij de twee andere instellingen wogen andere overwegingen (steunend op de pedagogische visie, zie eerder) sterker door en werd beslist geen dergelijke maatregel in te voeren. Een bijkomende instelling plant bij de heroverweging van een snelle stopmaatregel eerst na te gaan wat het effect is op de studievoortgang van kansengroepen.

De meeste instellingen houden ook rekening met de verschillen tussen studenten door te voorzien in uitzonderingen op een weigeringsbeslissing op basis van het individueel dossier. Eén instelling geeft aan dat studenten die een uitzondering aanvragen en krijgen, het daarna meestal goed doen in hun studies.

⁵⁹ Dit gaat bijvoorbeeld over studenten die een vooropleiding buiten het Vlaamse onderwijs hebben gevolgd.

⁶⁰ Welke kansengroepen worden opgenomen in de vergelijking, verschilt per instelling.

⁶¹ Bijkomend hypothekeken van de slaagkansen betekent dat kansengroepen vaker onterecht zouden worden geweigerd door de studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Het gaat over studenten die bij afwezigheid van de maatregel toch het diploma zouden behalen.

Studenten uit andere instellingen

Sinds 2015 kunnen instellingen studievoortgangsbewakingsmaatregelen opleggen over instellingen heen. Een student die in instelling A de grens van 60% studierendement niet heeft behaald, kan bijvoorbeeld vanaf de eerste inschrijving bindende voorwaarden krijgen opgelegd in instelling B. Ondanks de decretale mogelijkheid maken instellingen daar zelden gebruik van. De helft van de instellingen heeft dat in de onderzochte periode (tijdelijk) wel opgenomen in het OER, maar in de praktijk maken ze er niet altijd gebruik van.

Een instelling kan echter niet altijd een volledig zicht krijgen op de loopbaan van een student. Sinds 2015 kunnen instellingen alle inschrijvingen aan andere instellingen raadplegen in de DHO voor studenten die bij hen zijn ingeschreven. De toegang tot die gegevens is dynamisch. Dat wil zeggen dat zodra een instelling een gegeven registreert, dat onmiddellijk raadpleegbaar is door andere instellingen. Ondanks het dynamische karakter gaven verschillende instellingen aan niet over alle nodige gegevens te beschikken op het moment van inschrijving. Zo is het studierendement van het afgelopen academiejaar nog niet volledig bekend omdat de gegevens van de tweede examenkans nog niet zijn verwerkt. Instellingen zijn daardoor (tijdelijk) deels aangewezen op informatie van de student. Een aantal instellingen gaf aan dat er nog een interpretatie van de gegevens nodig is. De instelling moest de gegevens (ten tijde van de interviews) nog verwerken, wat meer tijdsinvestering vraagt. Sinds 2020 stelt de DHO echter ook de sommen van het aantal opgenomen en verworven studiepunten binnen één inschrijving ter beschikking. Dat stelt instellingen in staat om op uniforme wijze het studierendement te berekenen binnen één inschrijving of over verschillende inschrijvingen heen. Voor de maatregelen van het academiejaar 2019-2020 (opgenomen in de tabellen 4 en 5) waren die berekeningen nog niet beschikbaar. Ook de stand van het leerkrediet kan een indicatie zijn van een weinig succesvolle studieloopbaan bij de (kandidaat-)student.

Ook als alle praktische bezwaren zouden wegvallen, gaf een instelling aan niet geneigd te zijn om instellingsoverschrijdende studievoortgangsbewakingsmaatregelen op te leggen. Instellingen hebben een eigen pedagogische aanpak, die een student beter of minder kan liggen. De instelling gaf aan eerst voldoende zicht op het potentieel van de student te willen hebben, wat onvoldoende mogelijk is door alleen naar het cijfermateriaal te kijken.

Sommige instellingen leggen bepaalde studievoortgangsbewakingsmaatregelen enkel op aan specifieke studentengroepen, vooral starters. Daarnaast houden enkele instellingen bij de keuze van het type maatregel rekening met het aandeel kansengroepen in de instelling. Die keuzes zijn niet bij alle instellingen empirisch onderbouwd.

De meeste instellingen leggen geen maatregelen op aan instromende studenten op basis van studieresultaten die ze behaalden in een andere instelling, hoewel dat decretaal mogelijk is. Tot voor kort waren daarvoor niet alle nodige gegevens beschikbaar op het moment van inschrijving, maar sommige instellingen wensen dat ook niet omdat ze eerst zelf het potentieel van de student willen beoordelen voor ze maatregelen opleggen.

2.4.5 Monitoring en evaluatie van de maatregelen

Alle instellingen monitoren kerngegevens over de instroom, doorstroom en uitstroom van hun studenten. Dat kan verschillende vormen aannemen. Er zijn o.a. verschillen op basis van continuïteit, omvang en standaardisatie.

De monitoring van kerncijfers kan continu plaatsvinden of jaarlijks in een rapport worden samengevat. Enkele instellingen werken aan de ontwikkeling van een Business Intelligence (BI) tool, zodat ze de gegevens eenvoudiger en regelmatig kunnen consulteren. Ook de instellingen die al een systeem voor continue monitoring gebruiken, ontwikkelen dat vaak nog verder, bijvoorbeeld door het systeem uit te breiden met diverse indicatoren. Die monitoringtools kunnen zowel instellingsbreed als binnen een opleiding of faculteit/departement worden ingezet. De meerderheid van de instellingen hebben op diverse niveaus specifieke teams of personen die dat opvolgen.

Bij de monitoringcijfers is er meestal een vorm van benchmarking: de instelling vergelijkt haar opleidingen onderling of de evolutie over academiejaren. Soms (minder voorkomend) vergelijkt ze haar cijfers met die van andere instellingen.

Niet alle vormen van monitoring maken het mogelijk het effect van de maatregelen op te volgen en te evalueren. Het is niet eenvoudig een trend in de in-, door-, of uitstroomgegevens rechtstreeks toe te wijzen aan een bepaalde maatregel. De invoering of wijziging van een studievoortgangsbewakingmaatregel is zelden geïsoleerd. Om een volledig beeld te krijgen van het effect van een maatregel, zeker op indicatoren als afstudeertijd, is monitoring over een langere periode nodig. Dan vergroot de kans dat er (grote of kleine) wijzigingen zijn doorgevoerd in de maatregelen of dat er een verandering in de context van de instelling heeft plaatsgevonden (bijvoorbeeld een verandering in het profiel van de instromende student). Ook speelt hier dezelfde beperking als bij de onderbouwing: instellingen houden geen rekening met wat een student doet wanneer die de instelling verlaat. Drop-out en een (mogelijk succesvolle) heroriëntering kunnen dus niet worden onderscheiden.

Verschillende instellingen volgen alleen gemiddelde waarden of aantallen op (studierendement, percentage drop-out, instroomaantallen, aantal uitgereikte diploma's, ...), maar maken geen vergelijking tussen studenten die wel of niet onder een maatregel vallen, waardoor opvolging van het effect van een maatregel moeilijk is. Alleen als er daardoor grote verschuivingen zijn in de gemiddelde waarden van bijvoorbeeld studierendement of studieduur, zal de instelling dat opmerken. Als er alleen een effect van de maatregel, gewenst of ongewenst, plaatsvindt voor een bepaalde groep studenten, kan dat zo mogelijk worden gemaskeerd. Ook kan de instelling de maatregelen dan niet fijnmaziger bijstellen (bijvoorbeeld door de drempelwaarde aan te passen voor bindende voorwaarden). Als een instelling toch een onderscheid maakt tussen groepen, komen die niet altijd overeen met categorieën die wel of niet onder een maatregel vallen.

Bij hun monitoring houden de instellingen ook niet altijd rekening met de variatie aan mogelijke maatregelen (bijvoorbeeld verschillende bindende voorwaarden mogelijk, maar bij de monitoring worden alle gegevens samengenomen). Ook dat leidt tot een onvoldoende fijnmazige opvolging.

De meerderheid van de instellingen heeft de studievoortgangsbewakingsmaatregelen al intern geëvalueerd. Enkele instellingen bespreken de monitoringcijfers bij hun jaarlijkse herziening van het OER. Voor sommige studievoortgangsbewakingsmaatregelen zijn er aparte evaluaties uitgevoerd. Daarbij kijkt de instelling specifiek naar de groepen die wel of niet studievoortgangsbewakingsmaatregelen kregen opgelegd en wat de relatie is met verschillende door- en uitstroomcijfers. Enkele instellingen gaan daarbij zeer grondig te werk: ze bekijken verschillende mogelijke effecten van de opgelegde maatregelen en vergelijken die met historische gegevens. Er zijn echter ook instellingen die dat niet doen. Eén instelling gaf aan dat ze het effect van de genomen studievoortgangsbewakingsmaatregelen niet opvolgt. Bij een andere instelling had er geen evaluatie op basis van cijfergegevens plaatsgevonden sinds academiejaar 2013-2014 (maar ze gaf wel aan dat er op regelmatige basis een opvolging was, o.a. over andere aspecten). Twee instellingen planden (ten tijde van het interview) in de nabije toekomst een grotere evaluatie, wanneer de huidige studievoortgangsbewakingsmaatregelen voldoende lang lopen om het effect op te volgen.

Afhankelijk van de resultaten van de evaluatie hebben de instellingen bestaande studievoortgangsbewakingsmaatregelen aangepast of behouden. Aanpassingen betroffen zowel het schrappen, invoeren als uitbreiden van studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Daarnaast werden flankerende aspecten van de maatregelen geëvalueerd en zo nodig aangepast, zoals aanpassingen in de communicatie of formulering van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen.

Sinds kort stelt de overheid op regelmatige basis verschillende geaggregeerde gegevens, berekend vanuit de DHO, aan de instellingen ter beschikking om de studievoortgang van de studenten beter op te volgen. De dashboards leveren de volgende gegevens:

- het aantal opgenomen studiepunten van trajectstarters in hun eerste academiejaar in de opleiding;
- het aantal opgenomen studiepunten van trajectstarters in hun tweede academiejaar in de opleiding;
- het studierendement van trajectstarters;
- het aantal trajectstarters in de master die nog studiepunten opnemen in de bachelor;
- heroriënteringen van generatiestudenten (dashboard in opbouw);
- relatie tussen het studierendement van generatiestudenten en hun studieduur tot het eerst behaalde bachelor- of masterdiploma of drop-out uit het hoger onderwijs (dashboard in opbouw).

Naast de gegevens van de eigen studentenpopulatie worden gemiddelde Vlaamse cijfers ter beschikking gesteld bij wijze van benchmark. Ook de evolutie over de laatste academiejaren kan worden opgevolgd. Gezien de eerste dashboards werden gelanceerd bij de afsluiting van de auditswerkzaamheden (juli 2021), is nog niet bekend hoe de instellingen de informatie zullen gebruiken. In de toekomst vormen de gegevens een mogelijke verrijking op de intern opgevolgde gegevens om de studievoortgang en het eventuele effect erop van de genomen maatregelen op te volgen.

De monitoring en interne evaluatie werden in dit hoofdstuk bekeken in relatie tot de studievoortgangsbewakingsmaatregelen. De gegevens die de instellingen verzamelen en opvolgen, hebben echter een ruimer doel. De gegevens worden bijvoorbeeld vaak op opleidingsniveau gebruikt voor algemene kwaliteitsbewaking van het aangeboden onderwijs. In verschillende

instellingen heeft dat al geleid tot concrete verbeteracties, zoals een aanpassing van leerlijnen of onderwijsmethode, herbekijken van volgtijdelijkheid van opleidingsonderdelen, specifieke studiebegeleidingsinitiatieven, opstellen van verschillende modeltrajecten binnen een opleiding, specifieke aanmoediging deelname derde zitting, formulering en communicatie van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen.

Alle instellingen monitoren kerngegevens over de instroom, doorstroom en uitstroom van hun studenten. De monitoring verschilt in continuïteit, omvang en standaardisatie. Niet alle vormen van monitoring maken het mogelijk het effect van de maatregelen op te volgen en te evalueren. Verschillende instellingen volgen alleen gemiddelde waardes of aantallen op en maken geen vergelijking tussen studenten die wel of niet onder een maatregel vallen. Instellingen houden ook niet altijd rekening met de variatie van gebruikte maatregelen. Zij kunnen daardoor de maatregelen niet fijnmaziger bijstellen.

De meerderheid van de instellingen heeft de studievoortgangsbewakingsmaatregelen al intern geëvalueerd. Enkele instellingen hanteren een zeer grondige aanpak, maar dat is niet algemeen zo.

2.4.6 Overleg met andere instellingen

Zowel binnen de VLIR als de VLHORA zijn er werkgroepen die over de toepassing van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen en aanverwante maatregelen overleggen of expertise delen. Ook de instellingen binnen een associatie overleggen soms of overlopen gezamenlijk de OER's, maar elke instelling maakt een eigen keuze. Zo kan ze bekijken of geplande wijzigingen bij een andere instelling ook nuttig kunnen zijn binnen het studievoortgangsbeleid en de context van de eigen instelling.

Recent werd een werkgroep rond optimalisatie van de studievoortgang in het hoger onderwijs opgericht. De werkgroep is samengesteld uit vertegenwoordigers van VLIR, VLHORA, VVS, het departement Onderwijs en Vorming, AHOVOKS en het kabinet. De werkgroep kreeg de opdracht om op basis van een uitgebreide dataverzameling uit de DHO en bijkomende informatie van de hogeronderwijsinstellingen een grondige data-analyse te doen en beleidsaanbevelingen te formuleren voor een eventuele aanpassing van het kader rond het opleggen van studievoortgangsbewakingsmaatregelen. De analyses, conclusies en beleidsaanbevelingen van de werkgroep zijn samengebracht in een analysedocument, dat op 8 juni 2021 aan de minister werd bezorgd. Ten tijde van de publicatie van dit rapport werd het decretale werk opgestart.

Bij de geïnterviewde studentenvertegenwoordigers was er geen eensgezindheid over het belang van uniformisering van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen tussen de instellingen. Ongeveer de helft was voorstander van meer uniformiteit, om te vermijden dat de maatregelen een selectiecriterium worden bij de keuze van een opleiding/instelling of dat er selectief gebruik van wordt gemaakt bij een zwak studietraject. De voorstanders lieten wel nog ruimte voor een verschil tussen universiteiten en hogescholen, en benadrukten het belang van een algemeen instellingseigen project. De andere studentenvertegenwoordigers behouden graag het eigenaarschap van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen bij de instellingen, zodat ze kunnen worden aangepast aan het studentenpubliek. Ook de VVS staat achter de autono-

mie van de instellingen, maar gaf aan dat de variatie aan maatregelen de doorstroom tussen instellingen soms bemoeilijkt.

In het algemeen vinden de studentenvertegenwoordigers het belangrijk dat de instellingen best practices onderling delen en dat de studievoortgangsbewakingsmaatregelen steunen op onderzoek. Ook hechten ze er belang aan dat het verschil in maatregelen tussen instellingen geen aanleiding mag geven tot een verschillende waardebeoordeling van het uitgereikte diploma.

2.5 Effect van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen

Het Rekenhof ging na of er effecten waar te nemen zijn van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen op de studievoortgang. Als indicatoren voor studievoortgang heeft het gehanteerd: het studierendement, de drop-out (uitstap uit het hoger onderwijs⁶²) en de tijdspanne waarin een bachelordiploma wordt gehaald. Omdat sommige maatregelen een verplichte stopzetting van de opleiding tot gevolg hebben, heeft het Rekenhof ook het effect van de maatregelen op het tijdstip van heroriëntering geanalyseerd en de studievoortgang na heroriëntering opgevolgd.

Voor de analyse heeft het Rekenhof de studievoortgangsbewakingsmaatregelen van de twaalf geselecteerde instellingen (zie 2.1) per academiejaar in kaart gebracht (periode academiejaar 2013-2014 tot 2018-2019). Die werden gerelateerd aan studievoortgangsgegevens van studenten die als generatiestudent een eerste inschrijving hadden in een van de twaalf instellingen. De analyses werden uitgevoerd bij generatiestudenten, omdat voor bijna volledig die groep geldt dat het om een eerste ervaring in het hoger onderwijs gaat. Daardoor betreft het een relatief homogene groep. Weergegeven resultaten zijn steeds beperkt tot de geselecteerde instellingen. Tenzij anders vermeld, worden de gegevens voor het recentst beschikbare academiejaar weergegeven. Bijlage 1 bevat meer uitleg over de afbakening van de steekproef en uitgevoerde analyses. De analyses focussen op volledige inschrijvingen (in opleidingen) en niet op inschrijvingen per opleidingsonderdeel. Maatregelen die betrekking hebben op aparte opleidingsonderdelen (zoals de trisregel) of op een deeltraject van de opleiding (bijvoorbeeld op het eerste deliberatiepakket van de bacheloropleiding) werden bijgevolg niet geëvalueerd. Zoals eerder aangegeven, zijn de studievoortgangsbewakingsmaatregelen altijd ingebed in de totaalaanpak van de instelling. Om de leesbaarheid van het verslag te verhogen, wordt regelmatig de term *effect* gebruikt. Gelet op de gebruikte onderzoeksmethoden (bijlage 1) en de context van het onderzoeksveld is echter voorzichtigheid geboden bij een causale interpretatie.

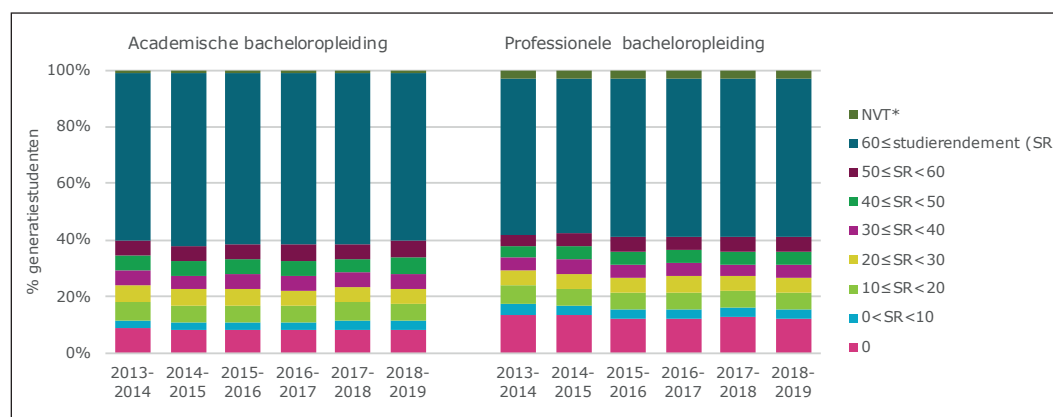
2.5.1 Aandeel studenten onder studievoortgangsbewakingsmaatregelen

Het Rekenhof ging eerst na hoeveel studenten mogelijk worden gevat onder een studievoortgangsbewakingsmaatregel na hun eerste jaar in het hoger onderwijs. Instellingen kunnen studievoortgangsbewakingsmaatregelen opleggen aan studenten die minder dan 60% van de ingeschreven studiepunten hebben verworven. In de praktijk maken de instellingen gebruik van vijf drempelwaarden (voor het opleggen van bindende voorwaarden of een weigering): 0%, 20%, 30%, 50% en 60%.

⁶² Gelet op de onderzochte periode en de scope van de data-analyse werden graduaat en het hoger beroepsonderwijs niet meegenomen.

Per type opleiding (academische en professionele bacheloropleidingen) werd het studierendement berekend van de laatste⁶³ inschrijving in het jaar dat de student generatiestudent is. Voor de meeste studenten is die laatste inschrijving gelijk aan de eerste inschrijving, andere studenten zijn al tijdens het eerste⁶⁴ jaar geheeroriënteerd. Zoals blijkt uit de onderstaande figuur, is het studierendement van de generatiestudenten relatief stabiel.

Figuur 2: Studierendement studenten in hun laatste inschrijving in het jaar dat ze generatiestudent zijn

*NVT: deze groep generatiestudenten schreef zich tijdig uit voor alle studiepunten, waardoor geen studierendement kan worden berekend

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Al tijdens het eerste jaar verlaat een deel studenten het hoger onderwijs (2,4% van de studenten die starten met een academische bacheloropleiding, 8,8% van de professionele bachelorstudenten). Aangezien de meeste van die studenten het hoger onderwijs volledig zullen verlaten of zich heroriënteren naar een andere opleiding in het volgende academiejaar⁶⁵, hebben de studievoortgangsbewakingsmaatregelen op die groep weinig effect. Daarom hebben de analyses van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen voornamelijk betrekking op studenten die nog een actieve inschrijving hebben op het moment dat een studievoortgangsbewakingsmaatregel kan worden opgelegd (zie bijlage 1). In het academiejaar 2018-2019 was er de (theoretische) mogelijkheid om een studievoortgangsbewakingsmaatregel op te leggen aan 39,2% van de actieve studenten in een academische bacheloropleiding en bij 38,5% in een professionele bacheloropleiding (studenten die minder dan 60% studierendement behalen). Het aandeel studenten dat volgens de laatste decretale wijzigingen mogelijk onder studievoortgangsbewaking kan worden geplaatst, blijft relatief stabiel doorheen de academiejaren. Er zijn echter grote verschillen tussen instellingen, zoals blijkt uit de onderstaande tabel. Bij de instellingen varieerde het percentage studenten dat in academiejaar 2018-2019 op basis van een studierendement onder 60% onder studievoortgangsbewaking kon worden geplaatst, tussen 29,6% en 44%. Er zijn binnen elke instelling schommelingen in de percentages door-

⁶³ Een student kan zich per academiejaar voor diverse opleidingen of aan diverse instellingen inschrijven. Het Rekenhof bepaalde per student de eerste en laatste inschrijving van elk academiejaar op basis van de in- en uitschrijvingsdata (zie bijlage 1).

⁶⁴ Als in het verslag het eerste jaar staat, wordt het academiejaar bedoeld waarin de student generatiestudent is. Het tweede jaar is het academiejaar volgend op het academiejaar waarin de student generatiestudent was. Die termen staan dus los van de periode dat de student al een specifieke opleiding volgt.

⁶⁵ Slechts 4,1% van die studenten herstart het academiejaar daarop in dezelfde opleiding (cijfers voor generatiestudenten academiejaar 2017-2018).

heen de jaren, maar in het algemeen is de variatie tussen instellingen groter dan binnen een instelling.

Tabel 7: Percentage actieve⁶⁶ generatiestudenten dat onder de mogelijke studierendementsgrenswaarden valt (academiejaar 2018-2019)

Studierendement	Universiteiten		Hogescholen	
	Min	Max	Min	Max
0%	3,9%	9,3%	6,5%	12,1%
<20%	10,1%	18,0%	12,5%	21,8%
<30%	15,0%	24,1%	17,4%	28,0%
<50%	25,4%	35,7%	26,1%	39,0%
<60%	29,6%	42,4%	30,9%	44,0%

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Het opnemen van een studievoortgangsbewakingsmaatregel in het OER kan mogelijk een effect hebben op het studierendement van de studenten. Als studenten weten dat ze onder een bepaalde grens een bindende voorwaarde of stopmaatregel kunnen opgelegd krijgen, kan dat aanzetten om een studierendement boven de drempelwaarde te behalen. Studenten krijgen ook een waarschuwing van de instelling als ze in een risicozone zitten. Zoals al enkele instellingen voor hun eigen populatie hebben aangegeven, komt dat mogelijke gedragseffect niet tot uiting in de gegevens. Als de academiejaren waarbij de maatregel van kracht was, worden vergeleken met de periode daarvoor, doet zich (op een enkele uitzondering na) geen daling voor van het percentage generatiestudenten met een te laag studierendement. De instellingen behielden ook hun relatieve positie (percentage generatiestudenten met studierendement onder bepaalde drempelwaarde in vergelijking met de percentages in de andere instellingen).

2.5.2 Effect tijdens het academiejaar waarin de student generatiestudent is

Studievoortgangsbewakingsmaatregelen kunnen pas worden opgelegd op het einde van het eerste jaar in het hoger onderwijs op basis van resultaten in dat volledige academiejaar. Als de opleiding (of instelling) waarin de student eerst is ingeschreven, niet overeenkomt met de verwachtingen, heeft een snelle heroriëntering voordelen (bijvoorbeeld teruggave leercrediet, kortere totale studieduur). De beleidsnota Onderwijs 2019-2024 beoogt een snellere heroriëntering in geval van niet slagen na een eerste evaluatieperiode om de studie-efficiëntie in het hoger onderwijs te versterken. Een belangrijke rol in de begeleiding naar een snelle heroriëntering ligt bij de studiebegeleiding (zie 3.5), maar mogelijk hebben de gekozen studievoortgangsbewakingsmaatregelen daar ook invloed op. Bijvoorbeeld: als een verplichte heroriëntering kan worden opgelegd door een stopmaatregel na één jaar, kan dat een aanzet zijn voor een student met een laag studierendement om sneller een heroriëntering te overwegen.

Al tijdens het eerste jaar in het hoger onderwijs heroriënteert gemiddeld 6,1% van de generatiestudenten (6,3% met een eerste inschrijving in een academische bacheloropleiding, 5,7% in een professionele bacheloropleiding). Bij de meeste heroriënteringen kiezen de studenten een nieuwe opleiding. Slechts in een kleine minderheid heroriënteren ze naar dezelfde opleiding in een andere instelling (in academiejaar 2018-2019 4,7% van de heroriënteringen

⁶⁶ Generatiestudenten met een actieve inschrijving op het einde van het academiejaar.

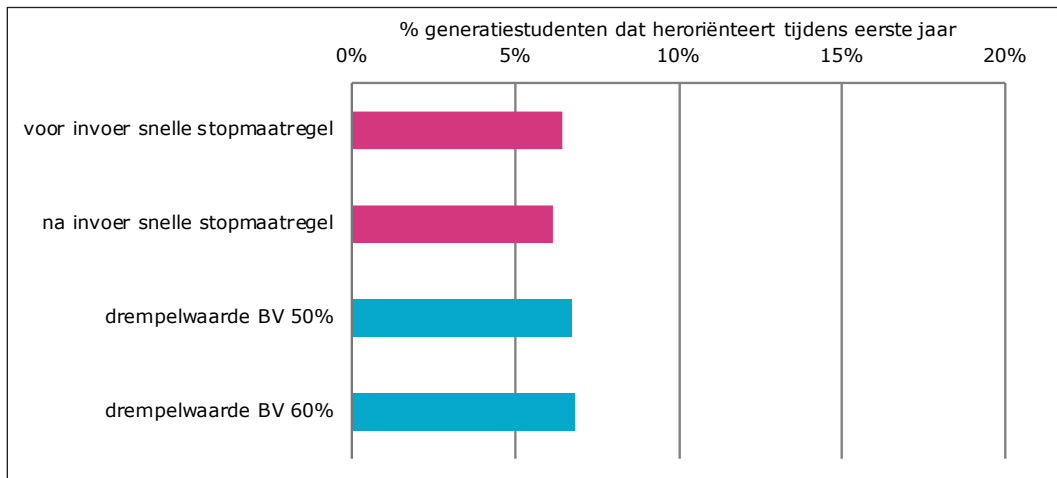
tijdens het eerste jaar)⁶⁷. Ongeveer de helft van de generatiestudenten die tijdens het eerste jaar heroriënteert, doet dat vóór de eerste leerkredietdeadline, ruwweg de andere helft vóór de tweede leerkredietdeadline (voor data deadlines: zie 2.2.1). Na de tweede deadline wordt nauwelijks nog geheroriënteerd. De grootste groep (60,8%) van de heroriënteringen tijdens het eerste jaar blijft binnen hetzelfde type bacheloropleiding (professionele of academische). Het aandeel heroriënteringen van een academische bacheloropleiding naar een professionele bacheloropleiding bedraagt ongeveer een derde. Slechts een kleine minderheid (4,1% in academiejaar 2018-2019) heroriënteerde tijdens het eerste jaar van een professionele naar een academische bacheloropleiding. Als studenten heroriënteren tijdens het eerste jaar, is het studierendement gemiddeld genomen hoger bij de laatste inschrijving (opleiding na heroriëntering) dan bij de eerste inschrijving voor generatiestudenten die een studierendement lager dan 60% behaalden in de eerste opleiding. Dat is het meest uitgesproken het geval bij een heroriëntering van een academische bacheloropleiding naar een professionele bacheloropleiding.

Om een eventueel effect van studievoortgangsbewakingsmaatregelen tijdens het eerste jaar na te gaan, vergeleek het Rekenhof (tussen academiejaren) het aantal generatiestudenten dat al tijdens het eerste academiejaar heroriënteert. Per academiejaar heeft het de strengste maatregel⁶⁸ van elke instelling in de vergelijking opgenomen. Er is geen aanwijzing dat de invoer van een stopmaatregel na één jaar versus het opleggen van een bindende voorwaarde (BV) een effect heeft op het percentage generatiestudenten dat heroriënteert in het eerste academiejaar (figuur 3, bovenste 2 staven). Bij een vergelijking voor en na de invoer van de stopmaatregel werden in drie instellingen een lichte daling en in twee instellingen een lichte stijging van het aantal heroriënterende generatiestudenten gevonden. Bij een verhoging van de drempelwaarde voor het opleggen van bindende voorwaarden werd evenmin een effect op het aantal heroriënteringen tijdens het eerste jaar gevonden (figuur 3, onderste 2 staven).

⁶⁷ Tenzij anders vermeld, wordt in de rest van hoofdstuk 2.5 bij analyses van heroriënteringen gekeken naar heroriënteringen naar een andere opleiding, ongeacht de instelling.

⁶⁸ In geval de instelling een snelle stopmaatregel invoerde, werd dat als strengste maatregel geselecteerd, ongeacht welke andere studievoortgangsbewakingsmaatregelen een instelling daarnaast oplegt. In de periode voor de invoer van die stopmaatregel, legden de instellingen allemaal al studievoortgangsbewakingsmaatregelen met bindende voorwaarden op. Als de instelling geen snelle stopmaatregel hanteert, werd gekeken naar de hoogste drempelwaarde om de bindende voorwaarden op te leggen. In de vergelijkingen met verschillende drempelwaarden voor bindende voorwaarden, werden enkel instellingen opgenomen die de drempelwaarde verhoogden en daarnaast geen snelle stopmaatregel invoerden.

Figuur 3: Percentage generatiestudenten dat heroriënteert tijdens het eerste jaar⁶⁹

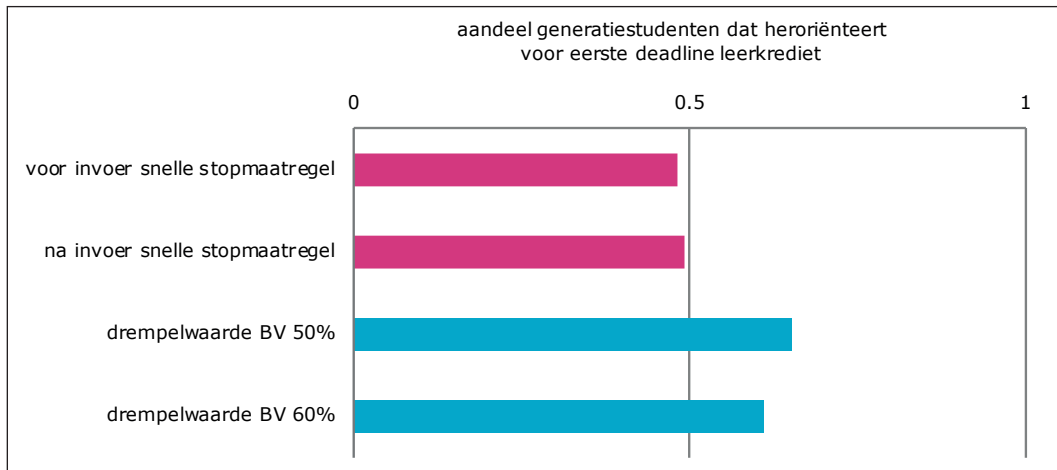
Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs en gegevens uit de OER's van de instellingen

Ook vond geen eenduidige verschuiving plaats naar een snellere heroriëntering (vóór deadline 1 versus deadline 2) naar aanleiding van de invoer van een stopmaatregel (figuur 4). Bij drie van de instellingen daalde het aandeel snelle heroriënteerders tijdens het eerste jaar, bij de andere twee instellingen steeg het aandeel. Het aandeel van de heroriënteringen vóór de eerste leerkredietdeadline daalde bij een verhoogde drempelwaarde (van 50% naar 60%) bij de twee instellingen die daarnaast geen stopmaatregel invoerden. Bij de vier instellingen die de drempelwaarden behielden en (nog) geen stopmaatregel invoerden, was er bij de helft een daling en bij de andere helft een stijging waar te nemen wanneer de gegevens van het eerste en laatste beschikbare academiejaar werden vergeleken.

Dezelfde vergelijkingen heeft het Rekenhof gemaakt voor drop-out uit het hoger onderwijs tijdens het academiejaar dat de student generatiestudent was. Ook hier werden geen effecten van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen gevonden.

⁶⁹ Per categorie van studievoortgangsbewakingsmaatregelen opgenomen in het OER van de instelling (periode 2013-2019). Een vergelijking wordt gemaakt tussen de percentages voor en na invoering van een snelle stopmaatregel (bovenste 2 staven, n=5) en voor en na verhoging van de drempelwaarde om een bindende voorwaarde op te leggen (onderste 2 staven, n=2).

Figuur 4: Aandeel generatiestudenten dat heroriënteert tijdens het eerste jaar vóór de eerste deadline van het leerkrediet versus alle heroriënteerders vóór de tweede deadline⁷⁰

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs en gegevens uit de OER's van de instellingen

Samengevat lijkt er tijdens het academiejaar waarin de student generatiestudent is, weinig tot geen effect te zijn van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen op de studievoortgang. Hoewel verschillende instellingen op een gedragseffect rekenden bij de invoer van bepaalde studievoortgangsbewakingsmaatregelen, lijken proactieve gedragswijzigingen bij studenten (hoger gemiddeld studierendement, meer studenten die een bepaald minimum studierendement behalen of snellere heroriëntering na een zwakke start) tijdens het eerste jaar uit te blijven.

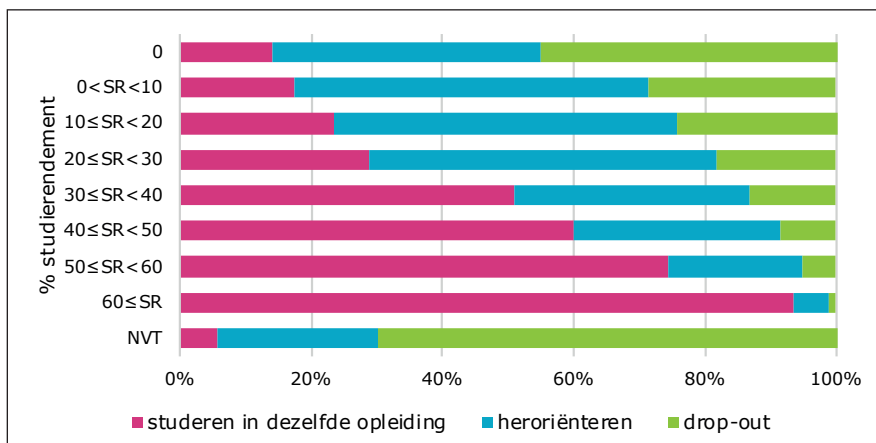
2.5.3 Effect van de stopmaatregelen na één jaar

2.5.3.1 Effect op heroriëntering na het eerste jaar

Na één jaar studeren hebben studenten zicht op hun studierendement in de oorspronkelijk gekozen opleiding en heeft een aantal al een stopmaatregel of bindende voorwaarde opgelegd gekregen. Het Rekenhof bekeek welke richting studenten zijn uitgegaan in het jaar volgend op het jaar dat ze generatiestudent zijn, naargelang hun studierendement (figuur 5). Hoe lager het studierendement in de laatste inschrijving van het eerste jaar, hoe kleiner de kans dat de student voortstudeert in dezelfde opleiding en hoe groter de kans dat de student een andere opleiding kiest of zich niet meer inschrijft in een bacheloropleiding in het hoger onderwijs.

⁷⁰ De gegevens worden gerelateerd aan de categorie van maatregelen opgenomen in het OER van de instelling (periode 2013-2019). Een vergelijking wordt gemaakt tussen de percentages voor en na invoering van een stopmaatregel (bovenste 2 staven, n=5) en voor en na verhoging van de drempelwaarde om een bindende voorwaarde op te leggen (onderste 2 staven, n=2).

Figuur 5: Heroriëntering en drop-out in het jaar nadat de student generatiestudent was (AJ 2018-2019)⁷¹

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

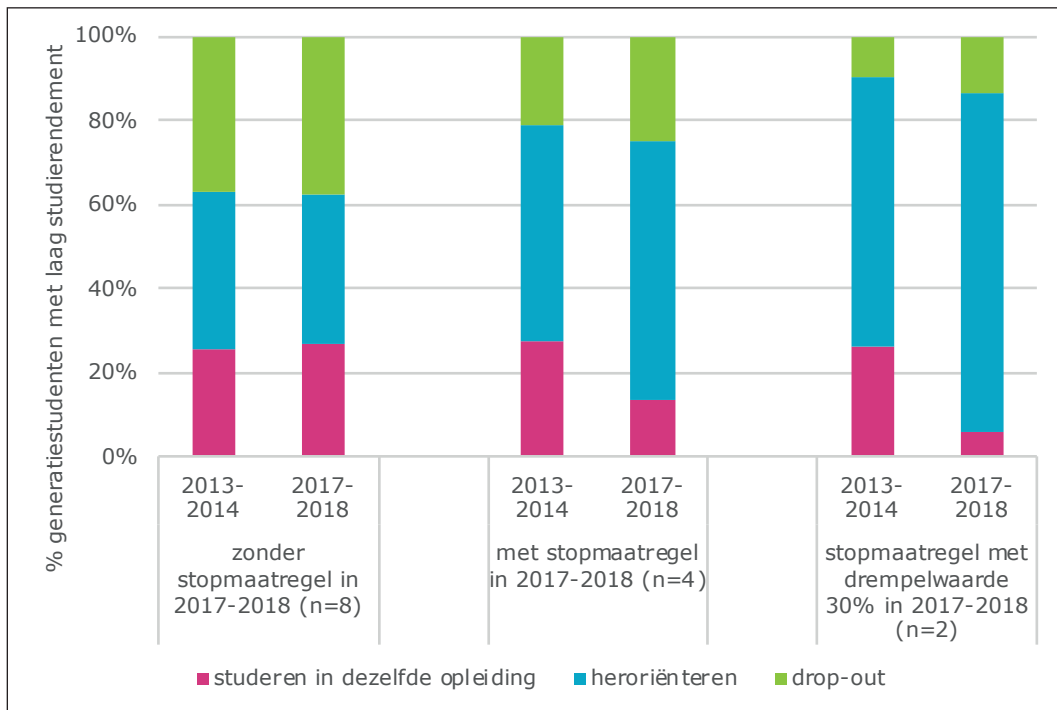
Vervolgens ging het Rekenhof na wat het effect was van de invoering van een stopmaatregel voor generatiestudenten met een laag studierendement. Verschillende studenten met minder dan 30% studierendement hebben na academiejaar 2017-2018 door een stopmaatregel al verplicht moeten heroriënteren. Het eerste academiejaar waarin enkele instellingen een stopmaatregel invoerden (academiejaar 2015-2016), was er een daling van het gemiddeld aantal generatiestudenten met een studierendement lager dan 30% dat in het tweede jaar voortstudeerde in dezelfde opleiding. Dat is een logisch gevolg van de invoer van de maatregel, aangezien voor verschillende van die studenten een herinschrijving in dezelfde opleiding aan dezelfde instelling niet mogelijk was. De invoer van de snelle stopmaatregel (voornamelijk met drempelwaarde 30%) werd uitgebreid in de media besproken⁷². Daardoor zouden studenten in het algemeen een bepaalde minimumdrempelwaarde als een voorwaarde voor een reële slaagkans kunnen percipiëren. Een analyse op instellingsniveau bevestigde echter dat de daling van het percentage studenten met een initieel laag studierendement (<30%SR⁷³) dat in dezelfde opleiding voortstudeert, enkel plaatsvond bij de instellingen die een stopmaatregel invoerden (figuur 6). Dat effect is nog groter als enkel instellingen die de drempelwaarde op 30% hebben gelegd, in de vergelijking worden opgenomen (laatste kolommen in figuur 6). Een argument dat wordt gebruikt om geen stopmaatregel in te voeren, is dat de meeste van die studenten spontaan heroriënteren of stoppen. Toch zal, in de instellingen waar studenten met een initieel laag studierendement onder bindende voorwaarden mogen herinschrijven, ongeveer 1 op 4 van die studenten met een actieve inschrijving op het einde van het academiejaar voortstuderen in dezelfde opleiding (academiejaar 2018-2019), met uitschieters tot 32,7% per instelling. Als alle generatiestudenten, ook die zonder actieve inschrijving op het einde van het academiejaar, worden meegenomen, gaat het nog altijd om één op vijf studenten met een initieel laag studierendement die herinschrijven.

⁷¹ Per niveau van studierendement in de laatste inschrijving van het jaar dat de student generatiestudent was (academiejaar 2017-2018).

⁷² Zie o.a. "KU Leuven wil zwaar gebuisde eerstejaars tegenhouden", De Standaard, 17 november 2017; "KU Leuven zet plan door: zwakke eerstejaars moeten van richting veranderen", vrtnews, 25 november 2014; "Slechte studenten geweigerd na eerste jaar", VETO, 17 november 2014.

⁷³ De drempelwaarde van 30% werd geselecteerd omdat die bij de onderzochte instellingen de meest voorkomende drempelwaarde is om een stopmaatregel op te leggen.

Figuur 6: Heroriëntering en drop-out in het tweede jaar voor actieve studenten met een laag studierendement in het eerste jaar (SR<30%)

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs en gegevens uit de OER's van de instellingen

Bij de academische bacheloropleidingen waar een stopmaatregel werd ingevoerd, steeg het percentage actieve generatiestudenten met een laag studierendement dat heroriënteerde. Ook het percentage drop-out steeg, maar die stijging (in absolute termen) was minder sterk. Dat betekent dat studenten die een stopmaatregel opgelegd kregen en mogelijk zonder die maatregel in dezelfde richting planden voort te studeren, meestal niet stoppen met studeren in het hoger onderwijs, maar zich voornamelijk heroriënteren. Afhankelijk van de instelling kozen drie vierde tot bijna alle studenten van die groep voor heroriëntering⁷⁴. Het percentage blijft relatief stabiel in de academiejaren volgend op de invoer van de maatregel.

Bij de professionele bacheloropleidingen waar een stopmaatregel kan worden opgelegd op basis van het studierendement, waren de verhoudingen omgekeerd. Van de groep die zich in het tweede jaar binnen de instelling niet mocht inschrijven in dezelfde opleiding en dat anders waarschijnlijk wel zou doen, heroriënteerde maar een derde van de actieve studenten naar een andere opleiding in het hoger onderwijs. Dat lijkt te wijzen op een hoge drop-out, maar het is mogelijk dat een deel van de groep studenten waarvan geen inschrijving kon worden teruggevonden in het databestand, zich inschreef in het hoger beroepsonderwijs. Daardoor zijn de gegevens (drop-out en heroriëntering) bij de professionele bacheloropleidingen minder eenduidig te interpreteren.

Ondanks een geldende stopmaatregel in de instelling, is er toch nog een klein aandeel studenten met een studierendement onder 30% dat voortstudeert in dezelfde opleiding (laat-

⁷⁴ Per instelling werd de corresponderende drempelwaarde voor een stopmaatregel geselecteerd (niet altijd 30%).

ste kolommen in figuur 6)⁷⁵. De overgrote meerderheid van die studenten start dezelfde opleiding in een andere instelling⁷⁶. Aangezien de meeste instellingen studievoortgangsbewakingsmaatregelen niet opleggen aan studenten die heroriënteren van instelling, kunnen studenten met een laag studierendement ondanks de opgelegde stopmaatregel een nieuwe kans wagen in een andere instelling.

Voor de groep studenten met een studierendement tussen 30% en 60% kwamen uit de analyse van het Rekenhof van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen⁷⁷ geen grote verschuivingen naar voren in het percentage studenten dat na het eerste jaar voortstudeert in dezelfde opleiding, heroriënteert of zich niet opnieuw inschrijft in het hoger onderwijs.

Samengevat is er al een grote mate van zelfselectie bij generatiestudenten die een laag studierendement behalen in het eerste jaar. Toch is er nog een redelijk grote groep die zich ondanks een slechte start herinschrijft. Alleen dwingende stopmaatregelen maken die groep kleiner. Bij de academische bacheloropleidingen met stopmaatregel is er voornamelijk een verschuiving richting heroriëntering, bij de professionele bacheloropleidingen is de evolutie moeilijker te interpreteren.

2.5.3.2 *Gevolgen van heroriëntering na het eerste jaar*

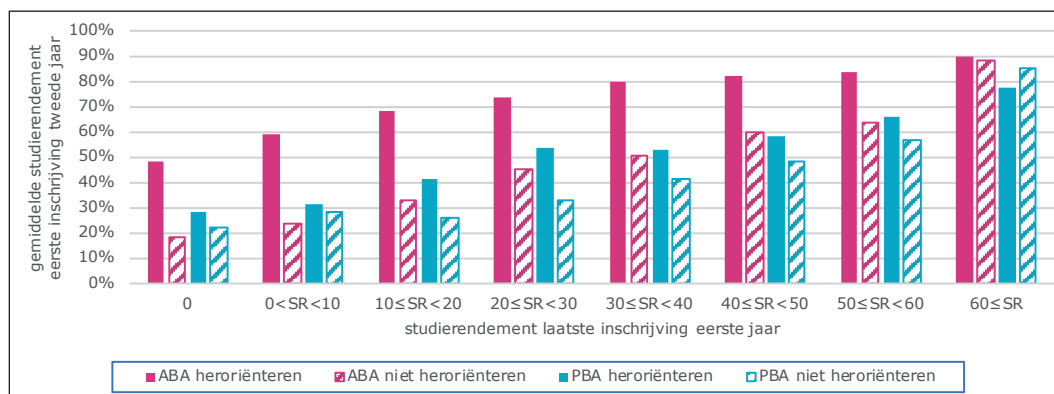
Voor de studenten die in het tweede jaar voortstuderen, bekeek het Rekenhof de relatie tussen het studierendement en de heroriëntering na het eerste jaar (figuur 7). Studenten met een studierendement lager dan 60% in hun laatste inschrijving in het eerste jaar die heroriënteren, behalen gemiddeld een hoger studierendement in de nieuwe inschrijving in het tweede jaar dan studenten met een gelijkaardig studierendement die voortstuderen in de gekozen opleiding. Dat geldt zowel voor studenten die startten in een academische bacheloropleiding (ABA) als in een professionele bacheloropleiding (PBA).

⁷⁵ O.a. door toekenning van een uitzondering op de algemene studievoortgangsbewakingsmaatregel (voor meer uitleg, zie bijlage 1).

⁷⁶ Het aandeel studenten in de instellingen met een stopmaatregel op 30% dat ondanks een laag studierendement in dezelfde opleiding en instelling blijft voortstuderen, is miniem (1,6%, zie bijlage 1).

⁷⁷ Stopmaatregel wel of niet opgenomen, drempelwaarde voor het opleggen van een bindende voorwaarde op 50% of 60%.

Figuur 7: Relatie tussen het studierendement in de laatste inschrijving van het jaar dat studenten generatiestudent zijn (AJ 2017-2018) en de eerste inschrijving in het daaropvolgende academiejaar (AJ 2018-2019)

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Op langere termijn onderzocht het Rekenhof het effect van heroriëntering na het eerste jaar op drop-out zonder diploma en op de studieduur. Daarvoor vergeleek het Rekenhof het traject van verschillende groepen van studenten die in het tweede jaar nog ingeschreven waren in het hoger onderwijs (figuur 8). Aangezien de analyse een lange periode betreft, bevat ze enkel generatiestudenten gestart in academiejaar 2013-2014⁷⁸. Tijdens dit academiejaar hanteerde nog geen enkele instelling een stopmaatregel na één jaar. Als een student heroriënteerde tijdens of na het eerste jaar, was dat dus op eigen initiatief.

Heroriëntering is gerelateerd aan een hogere mate van drop-out vergeleken met de groep studenten die niet heroriënteert voor het einde van het tweede jaar⁷⁹ (figuur 8). Dat geldt zowel voor heroriëntering tijdens als na het eerste jaar. Gelet op het verschil in gemiddeld studierendement⁸⁰ tussen de geheeroriënteerde groepen en de groep studenten die nog niet heroriënteerden voor het einde van het tweede jaar, is dat niet verwonderlijk. Bij de start van het derde jaar is er 6,1% drop-out bij de studenten die nog niet heroriënteerden voor het einde van het tweede jaar, vergeleken met 11,7% (voor eerste leerkredietdeadline), 14% (voor tweede leerkredietdeadline) en 13,6% (tussen jaar 1 en 2) bij de groepen die wel al heroriënteerden. In de volgende jaren loopt dat verschil nog verder op.

Van de groep studenten die niet heroriënteren voor het einde van het tweede jaar, behaalt bijna de helft een bachelordiploma binnen de voorziene studieduur. Na vijf jaar loopt dit op tot bijna 4 op 5 van de studenten. Heroriëntering na één jaar zorgt onvermijdelijk voor studieduurvertraging als dit wordt gemeten vanaf het jaar dat de student generatiestudent is. Daarom wordt voor studenten die heroriënteren, beter gekeken naar de studieduur vanaf de start van de nieuwe opleiding. De cijfers zijn zo meer vergelijkbaar. Het gemiddeld percentage geheeroriënteerde studenten (heroriëntering na één jaar) dat een diploma behaalt binnen drie

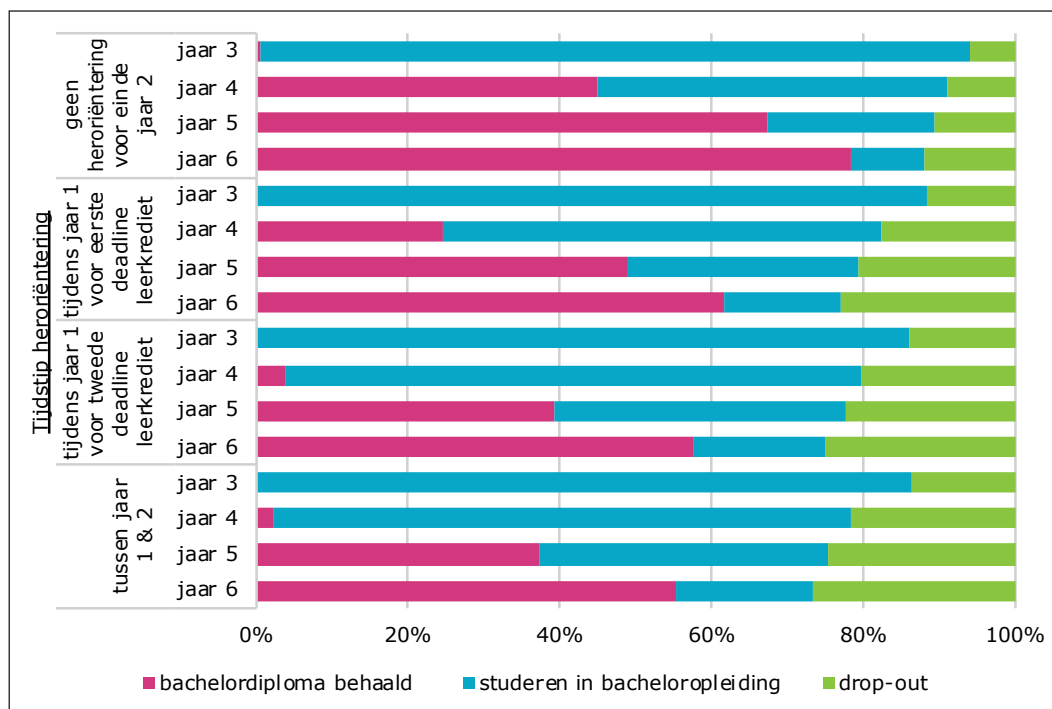
⁷⁸ Dat geldt voor alle verdere analyses van dit stuk (2.5.3.2).

⁷⁹ Daarin zitten ook studenten gevat die niet verder kunnen inschrijven in de opleiding na twee jaar wegens het niet vervullen van de bindende voorwaarde. Zie 2.5.4.3 *Gevolgen van heroriëntering na het tweede jaar* voor een verdere opsplitsing van die groep studenten.

⁸⁰ Van de laatste inschrijving in het tweede jaar.

en vijf jaar na de start van de nieuwe opleiding⁸¹, ligt echter nog altijd lager dan bij de groep die niet heroriënteerde voor het einde van het tweede jaar (ongeveer een derde na drie jaar, twee derde na vijf jaar).

Figuur 8: Drop-out en studieduur van studenten in het 3e, 4e, 5e en 6e jaar na de start in het hoger onderwijs (generatiestudenten AJ 2013-2014), opgesplitst naar tijdstip van heroriëntering⁸²

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

De analyse geeft wel aan dat een snelle heroriëntering tijdens het eerste jaar voordelen heeft: de kans om binnen drie of vijf jaar een bachelordiploma te behalen ligt hoger voor studenten die al heroriënteerden vóór de eerste leerkredietdeadline dan bij de andere soorten heroriënteringen opgenomen in figuur 8. Ook bij de drop-out-cijfers zijn er positieve effecten, maar die zijn kleiner. Het verschil tussen de groep die later heroriënteert in het eerste jaar en degenen die heroriënteert na het eerste jaar is klein bij beide indicatoren⁸³.

Het saldo van het leerkrediet volgt een gelijkaardig patroon (figuur 9). De groep die niet heroriënteerde (voor het einde van het tweede jaar) start in het tweede jaar met het hoogste leerkredietssaldo, gevolgd door de snelle heroriënteerders. Er is maar een klein verschil tussen het startsaldo van het leerkrediet in het tweede jaar van studenten die later heroriënteerden tijdens het eerste jaar en de heroriënteerders na het eerste jaar. Belangrijke kanttekening is wel dat de eerste groep gemiddeld al 15,3 studiepunten heeft verworven van de nieuwe oplei-

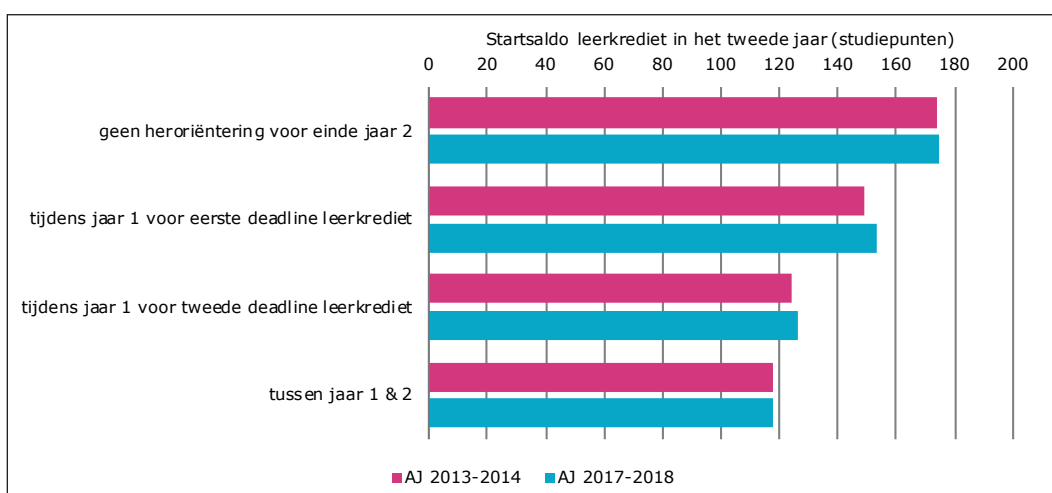
⁸¹ Dus vier en zes jaar na de start van de eerste opleiding. In figuur 8 kan het percentage studenten dat een diploma behaalde na vier jaar (drie jaar na start nieuwe opleiding) worden afgelezen in de staaf van *jaar 5*, aangezien het diploma werd behaald voor de start van het vijfde jaar.

⁸² De figuur toont de situatie aan het begin van het academiejaar. *Bachelordiploma reeds behaald* betekent dus dat het diploma voor de start van dit academiejaar werd behaald, niet tijdens of op het einde van dat academiejaar.

⁸³ De verschillen zijn niet steeds statistisch significant.

ding, terwijl degenen die in het tweede jaar beginnen aan een nieuwe opleiding (bijna) van nul starten met dit leerkredietsaldo⁸⁴. Gemiddeld hebben alle groepen studenten voldoende resterend leerkrediet om de opleiding voort te zetten of een nieuwe te starten. Ook als de studenten worden meegeteld die zich niet inschrijven in het tweede jaar, hebben bijna alle studenten voldoende resterend leerkrediet op het einde van het eerste jaar (minder dan 0,1% van de studenten heeft minder dan 60 resterende studiepunten leerkrediet⁸⁵).

Figuur 9: Leerkredietsaldo aan de start van het academiejaar nadat de student generatiestudent was (2013-2014 of 2017-2018), opgesplitst naar tijdstip van heroriëntering

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Voor studenten met een initieel studierendement lager dan 60% heeft een heroriëntering dus mogelijk voordelen: ze behalen gemiddeld een hoger studierendement in de nieuwe inschrijving vergeleken met studenten die voortstuderen in dezelfde opleiding. Bij een heroriëntering biedt een snelle heroriëntering (vóór de eerste deadline van het leerkrediet) voordelen: de kans om binnen drie of vijf jaar een diploma te behalen ligt hoger en de studenten starten de opleiding met een hoger leerkredietsaldo.

Een snelle heroriëntering begeleiden of faciliteren is een taak voor de studiebegeleiding (zie 3.5). Met studievoortgangsbewakingsmaatregelen kan namelijk ten vroegste worden ingegrepen op het einde van het eerste jaar. Daarvoor is het dus van belang om ook de gevolgen van een heroriëntering na het eerste en het tweede jaar na te gaan en te vergelijken.

⁸⁴ Bij beide groepen is het mogelijk dat studenten studiepunten hebben verworven in de initiële opleiding die tot vrijstellingen leiden in de nieuwe opleiding.

⁸⁵ Een jaar voltijds studeren komt in principe overeen met het opnemen van 60 studiepunten. Er zijn modeltrajecten die bestaan uit minder studiepunten per academiejaar. Sommige instellingen staan ook inschrijvingen per semester toe, waardoor met het vrijgekomen leerkrediet door de verwerving van studiepunten in het eerste deel van het academiejaar opleidingsonderdelen uit het tweede deel kunnen worden opgenomen. In dit verslag wordt echter 60 studiepunten als grens genomen om relatief comfortabel een opleiding aan te vatten.

2.5.4 Effect van de maatregelen na twee jaar

2.5.4.1 Slaagkansen van studenten met bindende voorwaarden

Uit de beschikbare gegevens is niet rechtstreeks af te leiden of een student een bindende voorwaarde kreeg opgelegd⁸⁶, en of die daarna voldoet aan de opgelegde voorwaarden op het einde van het tweede jaar. Om een algemeen beeld weer te geven van de slaagkansen van studenten die niet heroriënteren na het eerste jaar, heeft het Rekenhof de relatie bekeken tussen het studierendement van de laatste inschrijving van het eerste jaar en de eerste inschrijving van het tweede jaar van deze groep studenten. Per categorie studierendement in het eerste jaar werd berekend wat de kans is dat de student een bepaald studierendement behaalt in het tweede jaar (tabel 8).

Tabel 8: Relatie tussen het studierendement van de laatste inschrijving van het jaar dat studenten generatiestudent zijn (2017-2018) en de eerste inschrijving in het daaropvolgende academiejaar (2018-2019) voor studenten die niet geheroriënteerd zijn na het eerste jaar

SR laatste inschrijving eerste jaar	Studierendement (SR) eerste inschrijving tweede jaar									
	SR=0%	0<SR<10	10≤SR<20	20≤SR<30	30≤SR<40	40≤SR<50	50≤SR<60	60≤SR<100	SR=100	SR NVT
SR = 0%	46,1%	8,5%	8,5%	6,6%	5,6%	4,4%	3,3%	11,0%	2,3%	3,9%
0<SR< 10	29,0%	7,9%	17,8%	13,6%	4,7%	4,7%	4,7%	14,0%	1,9%	1,9%
10≤SR<20	28,2%	9,3%	12,4%	7,9%	7,0%	6,2%	6,8%	17,2%	2,3%	2,7%
20≤SR<30	19,8%	5,6%	11,1%	10,1%	7,9%	7,4%	7,6%	24,0%	5,1%	1,4%
30≤SR<40	13,6%	4,3%	9,0%	8,2%	9,6%	7,3%	7,1%	32,4%	7,3%	1,1%
40≤SR<50	8,9%	2,3%	7,3%	7,5%	7,2%	8,5%	7,3%	39,4%	10,8%	0,9%
50≤SR<60	5,5%	2,5%	4,4%	4,9%	6,4%	7,7%	9,9%	48,1%	9,4%	1,4%
60≤SR	0,8%	0,4%	0,7%	1,2%	1,4%	2,3%	3,3%	40,5%	48,8%	0,6%

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs en gegevens uit het OER van de instellingen.

De gegevens in tabel 8 zijn in vier categorieën ingedeeld:

- Rode percentages: de bindende voorwaarden zijn in de meeste instellingen niet vervuld. Een herinschrijving in dezelfde opleiding (in dezelfde instelling) wordt geweigerd.
- Oranje percentages: Sommige instellingen leggen bindende voorwaarden op, andere niet. Als bindende voorwaarden worden opgelegd, is hier wel of niet aan voldaan, afhankelijk van de instelling. Deze categorie vertegenwoordigt dus de huidige variatie in studievoortgangsbewakingsmaatregelen met bindende voorwaarden⁸⁷: of de student zich kan herinschrijven in het derde jaar, is afhankelijk van de drempelwaarden en eventuele andere voorwaarden die de instelling heeft gekozen.

⁸⁶ De instelling kan bijvoorbeeld afzien van het opleggen van bindende voorwaarden omwille van uitzonderlijke omstandigheden van de student, of een student kan vrijstellingen hebben behaald of generatiestudenten kunnen reeds vrijstellingen hebben verworven anders dan met een diplomacontract in het Vlaamse hoger onderwijs (waardoor zij mogelijk niet meer behoren tot de populatie studenten waaraan de maatregelen kunnen worden opgelegd.) Daarnaast zijn niet alle studievoortgangsbewakingsmaatregelen op het niveau van de instelling geregeld.

⁸⁷ Aangezien enkel studenten die niet geheroriënteerd zijn na het eerste jaar werden opgenomen, vallen de snelle stopmaatregelen buiten beschouwing bij deze analyse.

- Groene percentages: er worden geen bindende voorwaarden opgelegd in het eerste jaar of de bindende voorwaarde is vervuld⁸⁸.
- Zwarte percentages: deze groep schreef zich, na een oorspronkelijke herinschrijving in dezelfde opleiding, tijdig uit voor alle studiepunten in het tweede jaar, waardoor geen studierendement kan worden berekend.

Als een generatiestudent geen enkel studiepoint heeft verworven in het eerste jaar, is er 83,4% kans dat de bindende voorwaarde in het tweede jaar niet is vervuld⁸⁹. De berekening gaat ervan uit dat als een bindende voorwaarde wordt opgelegd, de student in het tweede jaar minimum 50% studierendement moet behalen. De meeste instellingen leggen echter strengere voorwaarden op, zeker voor starters (zie 2.1.1). Slechts 2,3% van die studenten verwerft alle studiepunten opgenomen in het tweede jaar.

Als een student in het eerste jaar minstens 40% studierendement behaalt, heeft die meer kans om de bindende voorwaarde wel te vervullen dan om er niet aan te voldoen. Het kantelpunt⁹⁰ ligt dus op 40% studierendement in het eerste jaar. Ook als het verwachte studierendement van de bindende voorwaarde wordt opgetrokken naar 60%, ligt het kantelpunt op 40% studierendement.

Door een analyse te maken van de slaagkansen van studenten, kunnen instellingen volgens hun eigen pedagogische visie bepalen of en welke bindende voorwaarden voor welke groepen geschikt zijn. Bij studentengroepen met een zeer kleine kans om te slagen voor de bindende voorwaarden, kunnen ze alternatieven overwegen, zoals een snelle stopmaatregel. Als een bepaalde studentengroep een zeer hoge slaagkans heeft, zijn bindende voorwaarden mogelijk overbodig. De instellingen kunnen de studievoortgangsbewakingsmaatregelen zelf nog specifieker evalueren dan het Rekenhof, aangezien zij een overzicht (kunnen) hebben van het aantal studenten dat een bindende voorwaarde kreeg opgelegd en welk aandeel daarvoor slaagde.

2.5.4.2 Effect op heroriëntering en drop-out na het tweede jaar

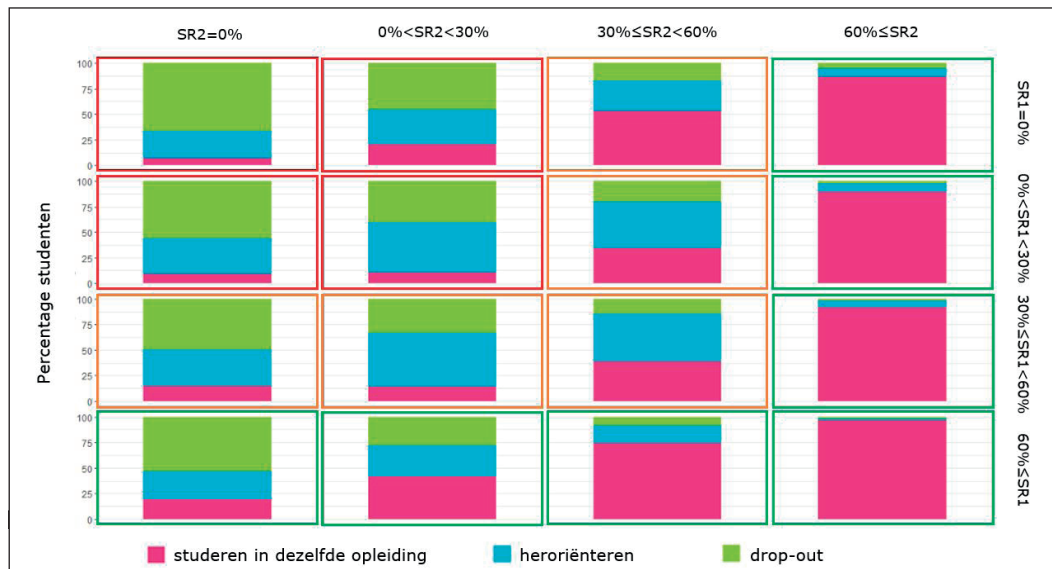
Het studierendement op het einde van het eerste jaar is gerelateerd aan heroriëntering en drop-out in het tweede jaar (zie 2.5.3.1). Voor de groep actieve studenten die in het tweede jaar voortstudeerde in dezelfde opleiding, bekeek het Rekenhof de situatie in het derde jaar (figuur 10), per niveau van studierendement in het eerste jaar (rijen in de figuur) en het tweede jaar (kolommen in de figuur). Figuur 10 gebruikt gelijkaardige kleurcodes als tabel 8 (kaders rond de staven in figuur 10). Om de figuur overzichtelijk te houden, bestaat ze uit grotere categorieën. Dat heeft een ruwere inschatting van de kleurcodes tot gevolg.

⁸⁸ In enkele instellingen is er een beperking van het aantal inschrijvingen per opleidingsonderdeel onafhankelijk van het behaalde studierendement, waardoor een weigering toch mogelijk is in enkele van deze categorieën. Daarnaast zal bij een aantal van deze studenten bindende voorwaarden op het einde van het tweede jaar worden opgelegd.

⁸⁹ Rij 1 in tabel 8, tot en met $40 \leq SR < 50$, inclusief studenten die tijdens het tweede jaar zelf uitschrijven.

⁹⁰ Voor deze berekening wordt enkel in blokken per 10% studierendement gekeken.

Figuur 10: Heroriëntering en drop-out in het derde jaar (AJ 2018-2019), per niveau van studierendement in de laatste inschrijving van het eerste jaar (SR1, AJ 2016-2017) en het tweede jaar (SR2, AJ 2017-2018)

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Vooraf het studierendement van het tweede jaar lijkt te bepalen of de student in het derde jaar voortstudeert in dezelfde opleiding. Van de groep studenten die een studierendement van minstens 60% behaalt in het tweede jaar, zal de overgrote meerderheid (tussen 86,9% en 96,8%, afhankelijk van studierendement eerste jaar) de opleiding voortzetten in het derde jaar (rechtse kolom in figuur 10). Dat lijkt erop te wijzen dat de meeste studenten die voldoen aan een bindende voorwaarde, zich opnieuw in dezelfde opleiding inschrijven. Bij een studierendement in het tweede jaar tussen 30% en 60% (derde kolom in figuur 10) is dat aandeel teruggevallen naar 34,7% tot 74,4%.

Studenten die zich herpakken in hun tweede jaar, gaan hoofdzakelijk verder met hun opleiding. Van de studenten die geen bindende voorwaarden hadden ($SR \geq 60\%$ in het eerste jaar), maar in het tweede jaar slecht presteren ($SR < 30\%$), gaat slechts een minderheid verder in dezelfde opleiding. Bij die categorie is er ook een belangrijke drop-out uit het hoger onderwijs.

Een klein deel studenten met in beide jaren een studierendement onder 30% (rode kaders in figuur 10) schrijft zich toch opnieuw voor dezelfde opleiding, hoewel zij meestal hun bindende voorwaarde niet hebben vervuld. De meerderheid van die studenten heroriënteert naar een andere instelling. In absolute aantallen gaat dit over zeer weinig studenten⁹¹.

Bij het opstellen van studievoortgangsbewakingsmaatregelen met bindende voorwaarden is het van belang om verschillende aspecten mee te nemen: hoeveel studenten worden potenti-

⁹¹ Voor generatiestudenten van academiejaar 2016-2017 gaat het in totaal om 37 studenten uit deze selectie (zie bijlage 1) met in beide jaren een studierendement minder dan 30% die tussen instellingen, maar niet tussen opleidingen, heroriënteren na het tweede jaar. Een aantal andere studenten zijn ook al geheroriënteerd tussen instellingen na het eerste jaar.

eel getroffen door bepaalde maatregelen, hoeveel kans hebben studenten met bindende voorwaarden om zich te herpakken en welke gevolgen heeft dat voor de verdere studieloopbaan. Enkel dan kunnen de instellingen doordachte drempelwaarden bepalen, zowel voor het opleggen van bindende voorwaarden als het te behalen studierendement binnen de bindende voorwaarde.

2.5.4.3 Gevolgen van heroriëntering na het tweede jaar

In 2.5.3.2 onderzocht het Rekenhof het effect van heroriëntering na het eerste jaar op drop-out zonder diploma en op de studieduur. Analoog daaraan heeft het Rekenhof het effect van heroriëntering na het tweede jaar geanalyseerd. Daartoe heeft het het verdere traject vergeleken van studenten die nog zijn ingeschreven in het hoger onderwijs in het derde jaar (figuur 11). Aangezien de analyse een lange periode betreft, bevat ze opnieuw alleen generatiestudenten gestart in academiejaar 2013-2014⁹². Daarnaast heeft het Rekenhof het effect van heroriëntering na één versus twee jaar vergeleken. Ook al is een rechtstreekse vergelijking tussen beide groepen moeilijk⁹³, het is belangrijk om die vergelijking mee te nemen als instellingen snelle stopmaatregelen versus studievoortgangsbewakingsmaatregelen met bindende voorwaarden tegenover elkaar afwegen.

Drop-out ligt hoger bij de groep studenten die heroriënteerden dan bij de groep studenten die niet heroriënteerden vóór het einde van het derde jaar. Bij die laatste groep is er 2,5% drop-out bij de start van het vierde jaar. Bij de groepen die heroriënteerden, is dat 11,1% (heroriëntering na één jaar) en 16% (heroriëntering na twee jaar). In de volgende jaren loopt het verschil nog verder op, zeker voor de latere heroriënteringen. In deze vergelijking lijkt een snellere heroriëntering tot een lagere drop-out te leiden. Als de voorwaarde van een inschrijving in het derde jaar niet wordt opgenomen, stijgt het percentage drop-out na drie jaar⁹⁴ bij studenten die na één jaar heroriënteerden tot ongeveer 20% (figuur 8). Dat is zo goed als gelijk aan het percentage studenten dat na twee jaar heroriënteert en dan het hoger onderwijs verlaat na twee jaar in de nieuwe opleiding (21,8%, figuur 11). Als dus met de start in de nieuwe opleiding rekening wordt gehouden, zijn de cijfers rond drop-out in het hoger onderwijs zeer gelijkaardig voor de verschillende tijdstippen van heroriëntering. Voor de groep studenten die na een latere heroriëntering uitvalt, betekent dat wel een extra jaar onsuccesvol studeren.

Van de groep studenten die gedurende drie jaar in dezelfde opleiding blijven, behaalt ongeveer 50% een bachelordiploma binnen de voorziene studieduur. Na vijf jaar loopt dat op tot 87,6%. Bij studenten die heroriënteerden na het tweede jaar (en niet eerder), is dat drie jaar na het starten van de nieuwe opleiding 41,4%⁹⁵. Bij studenten die heroriënteerden na het eerste jaar, is dat 43,1%⁹⁶. Als de voorwaarde van een inschrijving in het derde jaar niet wordt opgenomen,

⁹² Dat geldt voor alle verdere analyses in 2.5.4.3.

⁹³ Om bepaalde verschillen tussen beide groepen enigszins te controleren, werd bij deze analyse vergeleken met diverse controlegroepen (zie bijlage 1).

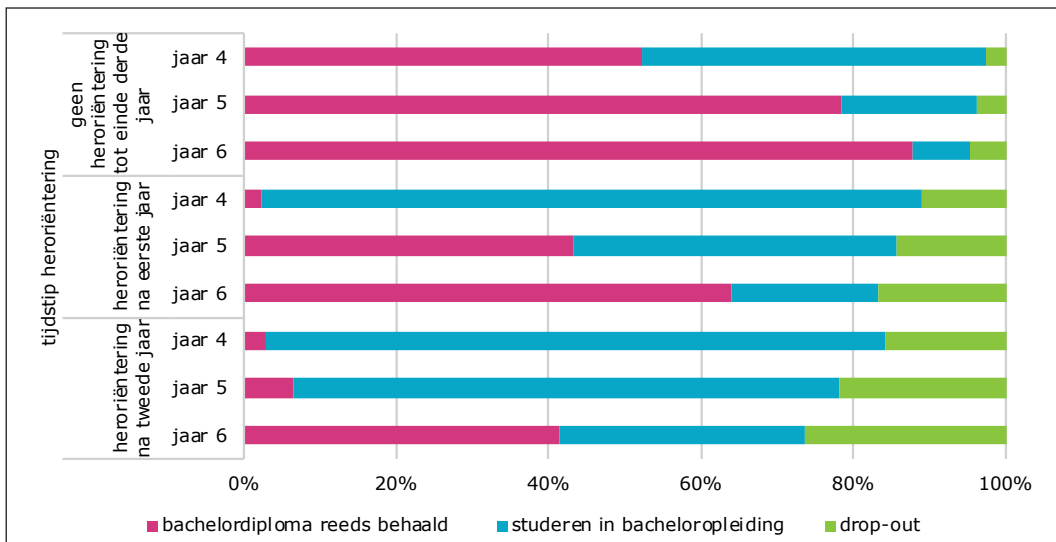
⁹⁴ Drie jaar na de start in het hoger onderwijs. Dat is dus twee jaar na de start in de nieuwe opleiding.

⁹⁵ Dus vijf jaar na de start van de eerste opleiding. In figuur 11 kan het percentage studenten dat een diploma behaalde na vijf jaar (drie jaar na start nieuwe opleiding), worden afgelezen in de staaf van *jaar 6*, aangezien het diploma werd behaald vóór de start van het zesde jaar.

⁹⁶ Het percentage studenten dat een diploma behaalde drie jaar na de start van de nieuwe studie (dus vier jaar na de start van de eerste inschrijving), kan worden afgelezen in de staaf van *jaar 5* in figuur 11. Voor de andere controlegroep (zie bijlage 1) kan dezelfde redenering gevolgd worden in figuur 8.

daalt dat tot 37,2% (figuur 8). De lagere diplomakans is niet verwonderlijk, aangezien door het zelfselectie-effect (figuur 5) de groep studenten die heroriënteert na één jaar, bestaat uit studenten met gemiddeld een lager studierendement⁹⁷ dan de studenten die heroriënteerden na twee jaar. Dat geldt echter ook als de voorwaarde voor een inschrijving in het derde jaar werd opgenomen voor de studenten die heroriënteerden na één jaar, terwijl zij dan weer wel een licht hogere diplomakans hebben drie jaar na het starten van de nieuwe opleiding. Om het verschil in studierendement te controleren, wordt in 2.5.4.4 een vergelijking gemaakt van de diplomakans specifiek voor laagpresteerders.

Figuur 11: Drop-out en studieduur van studenten in het 4e, 5e en 6e jaar nadat ze generatiestudent zijn (generatiestudenten AJ 2013-2014), opgesplitst naar tijdstip van heroriëntering⁹⁸

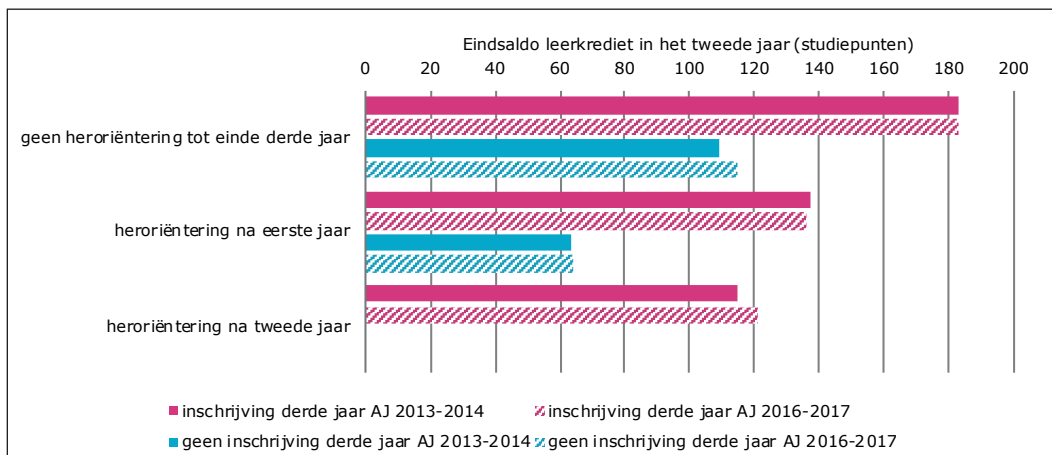
Bron: analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs.

Bij een vergelijking van het leerkreditsaldo op het einde van het tweede jaar, heeft het Rekenhof een opsplitsing gemaakt tussen studenten die zich wel of niet nog inschrijven in het derde jaar (figuur 12). Het saldo van de laatste groep ligt steeds lager. Van de studenten die zich inschrijven in het derde jaar, hebben studenten die nog niet heroriënteerden, gemiddeld het hoogste resterend leerkrediet, gevolgd door studenten die heroriënteerden na het eerste jaar. Gemiddeld gezien heeft elke groep, ook degene die zich niet opnieuw inschrijven, voldoende resterend leerkrediet.

⁹⁷ Het studierendement van de laatste inschrijving in het eerste jaar werd vergeleken.

⁹⁸ Enkel studenten met een inschrijving in het derde jaar werden opgenomen. De figuur toont de situatie aan het begin van het academiejaar.

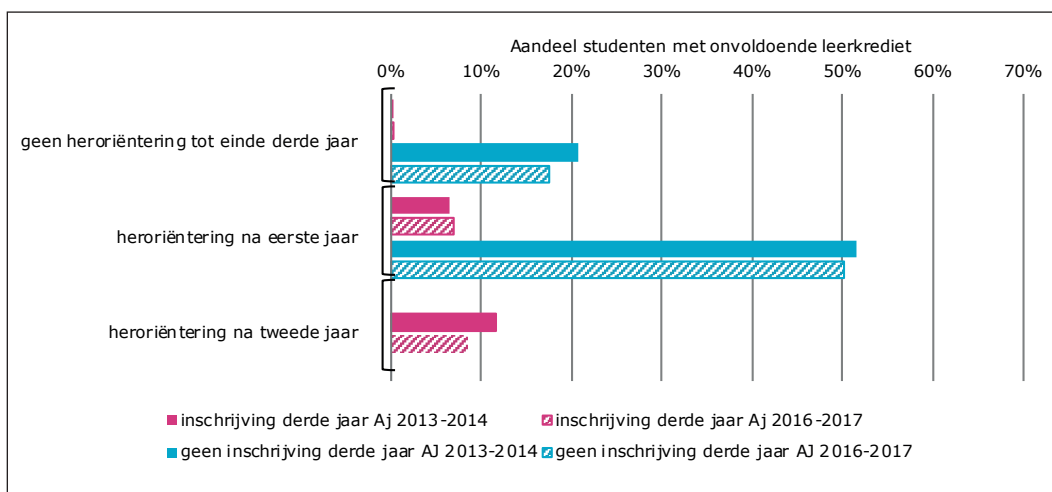
Figuur 12: Leerkredietsaldo aan het einde van het tweede academiejaar nadat de student generatiestudent was (generatiestudenten van AJ 2013-2014 of AJ 2016-2017), opgesplitst naar tijdstip van heroriëntering en al dan niet ingeschreven in het derde jaar

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs.

Als echter wordt gekeken naar het aandeel studenten in elke groep met onvoldoende leerkrediet (minder dan 60 studiepunten), valt op dat een deel studenten al na twee jaar studeren onvoldoende leerkrediet overhoudt om voltijds te kunnen inschrijven als student (figuur 13). Dat is voornamelijk het geval bij de groepen die zich niet opnieuw inschrijven in het derde jaar. In de groep studenten die pas na het tweede jaar heroriënteerden, start ongeveer 10% met onvoldoende leerkrediet aan de nieuwe opleiding. In de meeste groepen is dat aandeel licht gedaald over de laatste academiejaren.

Figuur 13: Aandeel studenten met onvoldoende leerkrediet (minder dan 60 studiepunten) op het einde van het tweede jaar (generatiestudenten van AJ 2013-2014 of 2016-2017), opgesplitst naar tijdstip van heroriëntering en al dan niet ingeschreven in het derde jaar

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

De analyses tonen opnieuw enkele voordelen van een snellere heroriëntering. Hoewel het tijdstip van heroriëntering naar een nieuwe opleiding de kans op drop-out weinig beïnvloedt, betekent dat voor studenten die later heroriënteren wel een langere onsuccesvolle periode in het hoger onderwijs. Studenten die na één jaar heroriënteren, hebben gemiddeld een hoger leerkrediet saldo dan studenten die na twee jaar heroriënteren. Van die laatste groep start ongeveer 10% met onvoldoende leerkrediet aan de nieuwe opleiding.

2.5.4.4 *Vergelijking van de kans op diploma bij laagpresteerders*

Het verschil tussen de studievoortgangsbewakingsmaatregelen die de instellingen opleggen, is vooral voelbaar voor studenten die starten met een laag studierendement. Sommige instellingen weigeren al na één jaar een herinschrijving in dezelfde opleiding aan studenten met een laag studierendement, andere instellingen geven alle studenten die dat wensen, een tweede kans (onder bindende voorwaarden). Het voornaamste argument om al een stopmaatregel na één jaar op te leggen, is de lage kans dat die studenten uiteindelijk het diploma in de betrokken opleiding behalen.

Het Rekenhof analyseerde daarom de kansen om een diploma te behalen voor de studenten met een initieel laag studierendement als ze al dan niet (sneller) heroriënteren. Om over een zo lang mogelijke periode te kunnen kijken, heeft het opnieuw alleen generatiestudenten gestart in academiejaar 2013-2014 opgenomen in de analyse. De drempelwaarden verschillen per instelling, maar in deze analyse wordt de grootst mogelijk getroffen groep volledig opgenomen (studierendement laatste inschrijving eerste jaar lager dan 30%).

In het algemeen liggen de slaagkansen voor studenten met een initieel laag studierendement redelijk laag (figuur 14): de (cumulatieve) kansen op het behalen van een diploma hoger onderwijs na vier, vijf en zes jaar na de eerste inschrijving in het hoger onderwijs is 13,1%, 26,6% en 34,9%. Dat is ongeveer de helft van de slaagkansen binnen zes jaar van het totaal aantal generatiestudenten uit hetzelfde academiejaar. De kans voor die studenten om binnen zes jaar een diploma te behalen in de startopleiding⁹⁹, is maar 3,8%. Daarbij werd alleen gekeken naar studenten die nog een actieve inschrijving hebben op het einde van het eerste jaar. Als alle studenten worden opgenomen in de analyse, daalt het percentage naar 3,3% kans op het startdiploma¹⁰⁰ en 31,3% kans op een bachelordiploma na zes jaar.

Van de generatiestudenten uit academiejaar 2013-2014 vervolgde ongeveer 1 op 4 de startopleiding ondanks een initieel laag studierendement. Een deel van hen heroriënteerde (9,2%) of verliet het hoger onderwijs (7,5%) tijdens het tweede jaar. De meeste studenten met een initieel laag studierendement kozen ervoor om de startopleiding niet voort te zetten: ongeveer een derde heeft het hoger onderwijs verlaten en een kleine helft (43,2%) heroriënteerde naar een andere opleiding. Iets meer dan de helft van de geheroriënteerde studenten behaalden binnen zes jaar na de eerste inschrijving een bachelordiploma. De slaagkans voor dezelfde groep studenten die pas na twee jaar heroriënteerde, ligt lager, ook als het verschil in aantal

⁹⁹ Hiermee wordt de laatste inschrijving van het eerste jaar bedoeld, aangezien de studievoortgangsbewakingsmaatregelen hierop toegepast worden. Snelle heroriënteringen worden dus niet mee opgenomen.

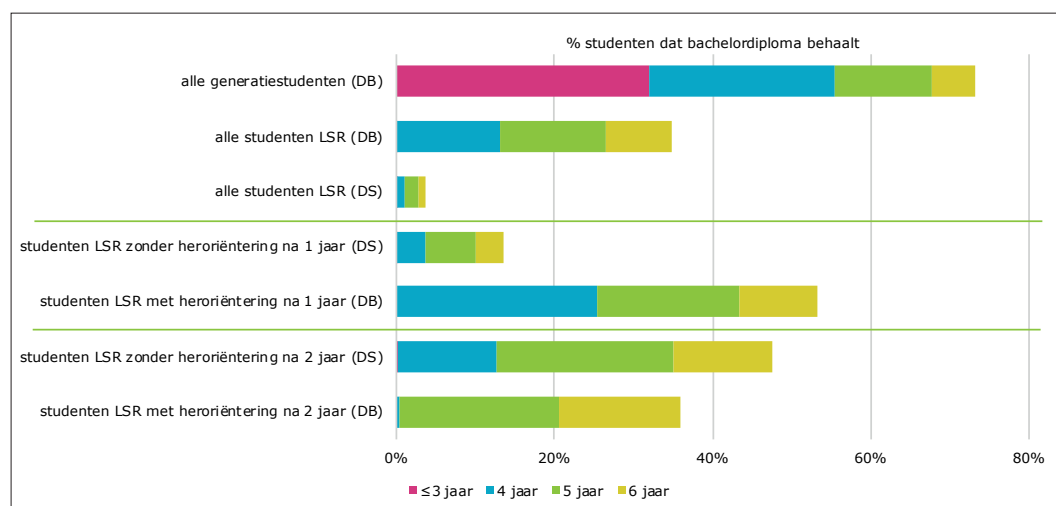
¹⁰⁰ Een diploma voor de startopleiding.

jaren in de nieuwe studie in rekening wordt gebracht. Als wordt geheroriënteerd, lijkt een snellere heroriëntering dus ook hier voordelen te bieden.

Studenten met een initieel laag studierendement die echter in het derde jaar nog de startopleiding volgen, hebben ongeveer 1 kans op 2 om het startdiploma binnen zes jaar te behalen. Studenten die zich na een slechte start herpakken in het tweede jaar¹⁰¹, hebben dus een aanzienlijke kans om toch het diploma van de startopleiding te behalen. Het aandeel studenten met een initieel laag studierendement dat (al dan niet verplicht) heroriënteert¹⁰² (31,4%)¹⁰³ of zich niet meer inschrijft in het derde jaar (31%) na het tweede jaar, ligt echter hoger dan het aandeel dat in het derde jaar nog voortstudeert in de startopleiding (28,5%).

Van de studenten met een initieel laag studierendement die voor een tweede kans in de startopleiding kiezen, zal in totaal ongeveer 1 op 7 het startdiploma behalen. Door de hoge mate van zelfselectie (via de vrijwillige keuze van de student¹⁰⁴ om al dan niet in dezelfde opleiding voort te studeren) liggen die kansen beduidend hoger dan wanneer naar de volledige groep wordt gekeken. Verschillende instellingen gaven aan geen stopmaatregel na één jaar in te voeren, omdat er al zo'n sterke zelfselectie is. Deze analyse geeft aan dat hier inderdaad mee rekening moet worden gehouden in de beslissing om al dan niet zo'n studievoortgangsbewakingsmaatregel in te voeren. De kans om het startdiploma te behalen, blijft echter relatief laag.

Figuur 14: Duur tot behalen bachelordiploma (generatiestudenten van AJ 2013-2014), opgesplitst naar type student (alle generatiestudenten of studenten met een initieel laag studierendement LSR), type diploma (diploma startopleiding DS of elk bachelordiploma DB) en tijdstip heroriëntering

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

¹⁰¹ Alle instellingen hanteerden tijdens het onderzochte academiejaar reeds studievoortgangsmaatregelen met bindende voorwaarden. Bij de meeste instellingen ging dit om het behalen van minimum 50% studierendement in het tweede jaar.

¹⁰² Enkel studenten die heroriënteren na het tweede jaar, werden hier opgenomen. Er is echter ook een groep studenten (9,2%) die al tijdens het tweede jaar heroriënteren.

¹⁰³ Percentages berekend ten opzichte van groep studenten met initieel laag studierendement die niet heroriënteren na het eerste jaar.

¹⁰⁴ Al dan niet met ondersteuning van de studiebegeleidingsdiensten (zie hoofdstuk 3).

2.5.5 Effect van de bindende voorwaarden

Over de onderzochte periode hebben verschillende instellingen wijzigingen aangebracht aan de opgelegde studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Vaak worden verschillende aspecten gelijktijdig aangepast, waardoor de effecten moeilijk apart kunnen worden ingeschat. Tijdens de onderzochte periode verstrengden twee instellingen de bindende voorwaarden¹⁰⁵, terwijl de drempelwaarde om bindende voorwaarden op te leggen (tijdelijk) ongewijzigd bleef. Om het effect van de verstrenging na te gaan, heeft het Rekenhof gegevens van beide instellingen het academiejaar voor en na de invoer van de verstrenging vergeleken voor de studentengroepen die de verstrengde bindende voorwaarden konden opgelegd krijgen¹⁰⁶.

Uit de vergelijking bleek geen ontradend effect van een verstrenging van de bindende voorwaarden: in beide instellingen die een verstrenging doorvoerden, beslisten procentueel evenveel studenten om met bindende voorwaarden voort te studeren in dezelfde opleiding, hoewel de slaagkans was gedaald van (gemiddeld over beide instellingen) ruim 1 kans op 3 naar 1 kans op 5. Er werd ook geen duidelijk effect op het studierendement in het tweede jaar waargenomen. Dat bevestigt de eerdere bevindingen dat de studievoortgangsbewakingsmaatregelen maar tot weinig gedragseffecten leiden.

2.5.6 Effect op specifieke studentengroepen

Bij sommigen¹⁰⁷ leeft er bezorgdheid over het effect van de maatregelen op kansengroepen, voornamelijk bij de stopmaatregelen die snel ingrijpen. De bevroegde instellingen hebben dat regelmatig aangehaald als argument om geen stopmaatregel in te voeren op basis van een laag studierendement in het eerste jaar. Kansengroepen zouden meer tijd nodig hebben om zich aan te passen aan de nieuwe leeromgeving en daardoor zwaarder getroffen worden door de maatregelen. Het Rekenhof ging na of verschillende specifieke studentengroepen vaker worden getroffen door de stopmaatregelen en wat de gevolgen op langere termijn zijn. De specifieke studentengroepen die in de analyse werden opgenomen, zijn beursstudenten en werkstudenten¹⁰⁸. Verder werd naar de vooropleiding gekeken.

¹⁰⁵ Bij één instelling betrof de bindende voorwaarde na de verstrenging enkel het studierendement van het eerste deliberatiepakket. Die gegevens zijn niet beschikbaar in het databestand. Daarom werd het studierendement van het volledig opgenomen pakket opleidingsonderdelen binnen de opleiding opgenomen in de analyse. Aangezien de bindende voorwaarden enkel worden opgelegd aan studenten met een laag studierendement, kan worden verwacht dat de meerderheid van de opgenomen studiepunten behoren tot dit eerste deliberatiepakket. Extra voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de analyse met betrekking tot de slaagkansen om de bindende voorwaarden te vervullen.

¹⁰⁶ Studenten die geen enkel van de opgenomen studiepunten verworven, werden bij de andere instelling uitgesloten van de analyse, omdat die instelling samen met de verstrenging van de bindende voorwaarde een stopmaatregel invoerde.

¹⁰⁷ Bron: interviews instellingen hoger onderwijs en studentenverenigingen, parlementaire vragen nrs. 72 (2016), 669 (2017-2018), 250 (2018).

¹⁰⁸ De definitie van werkstudent volgens de Codex Hoger Onderwijs artikel 1.3, 78° wordt gevolgd.

Tabel 9: Percentage generatiestudenten (die op het einde van het academiejaar nog actief zijn ingeschreven) met <30% studierendement voor de laatste inschrijving in het eerste jaar, opgesplitst naar verschillende studentenkenmerken

Studentenkenmerk		Academische bacheloropleiding <30% SR		Professionele bacheloropleiding <30% SR	
		2013-2014	2018-2019	2013-2014	2018-2019
Studietoelage	Wel studietoelage	30,8%	32,9%	33,1%	33,5%
	Geen studietoelage	21,1%	19,7%	21,5%	18,4%
Werkstudent	Wel werkstudent	62,1%	50,0%	25,3%	30,9%
	Geen werkstudent	22,8%	22,2%	24,8%	23,1%
Vooropleiding: onderwijsvorm secundair onderwijs	ASO	18,7%	17,9%	10,9%	8,7%
	TSO	44,6%	44,8%	27,3%	24,0%
	BSO	65,9%	65,7%	54,6%	54,8%
	KSO	28,7%	29,2%	23,7%	19,3%
	Andere	37,0%	34,2%	32,7%	31,2%

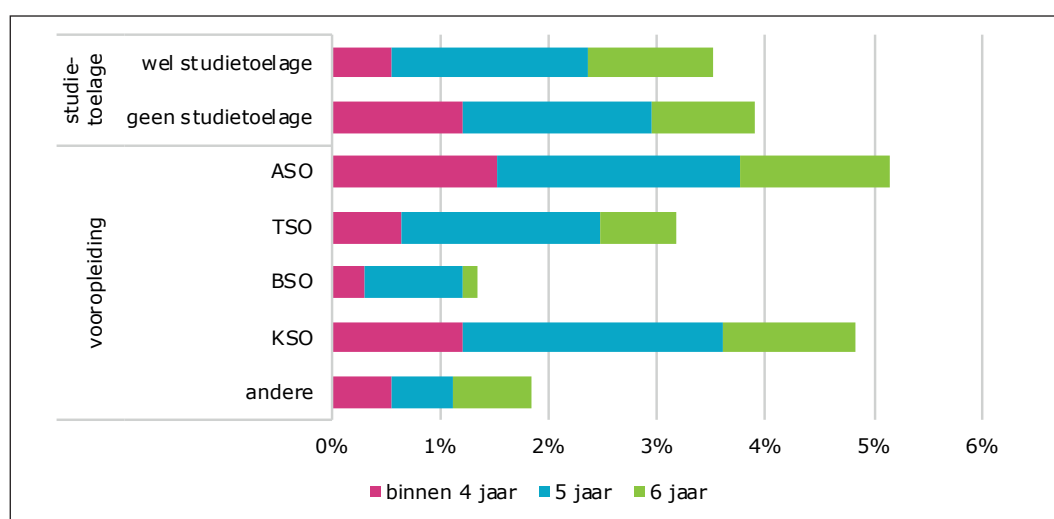
Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Het Rekenhof ging na hoeveel studenten uit de specifieke studentengroepen zouden worden getroffen door een stopmaatregel (tabel 9). Als drempelwaarde werd de strengste waarde genomen die instellingen momenteel toepassen (30%). Tabel 9 toont verschillen in het aandeel studenten met een laag studierendement tussen de diverse studentengroepen. Bijvoorbeeld bij de studenten die een studietoelage krijgen, behaalt gemiddeld ongeveer 1 op 3 studenten minder dan 30% studierendement, bij de groep die geen studietoelage krijgt, gaat het om ongeveer 1 op 5 studenten. Ook op basis van hun vooropleiding lopen sommige studenten meer risico om het eerste jaar met een laag studierendement te beëindigen. Voor het aspect werkstudent vond het Rekenhof enkel verschillen bij de academische bacheloropleiding. Omdat er relatief weinig generatiestudenten werkstudent zijn, werd dat studentenkenmerk niet opgenomen in verdere analyses.

Het Rekenhof analyseerde ook wat het effect van een snelle stopmaatregel zou zijn. Als een student ondanks een initieel laag studierendement uiteindelijk toch het beoogde diploma van de startopleiding zou behalen, wordt die onterecht getroffen door een maatregel die al na één jaar ingrijpt. Aangezien studenten uit bepaalde groepen mogelijk meer aanpassings-tijd in het hoger onderwijs nodig hebben, kunnen ze vaker onterecht worden getroffen door een snelle stopmaatregel. Daarom heeft het Rekenhof voor de verschillende studentengroepen met een laag studierendement de kans op het behalen van het startdiploma berekend (figuur 15). Een student die geen studietoelage ontvangt, heeft niet veel meer kans om nog het diploma van de startopleiding te behalen dan een student die wel een studietoelage ontvangt. Als wordt vergeleken tussen de verschillende vooropleidingen, zijn er wel uitgesproken verschillen. Studenten met een vooropleiding in het ASO hebben meer kans om ondanks een initieel laag studierendement toch binnen zes jaar het startdiploma te behalen, dan studenten met een vooropleiding in het TSO of BSO of een andere vooropleiding.

Samengevat kunnen sommige studentengroepen vaker een stopmaatregel na één jaar opgelegd krijgen. Bepaalde studentengroepen die vaker zouden worden getroffen door een stopmaatregel na één jaar (bijvoorbeeld op basis van hun vooropleiding in het secundair onderwijs), hebben echter al een lagere kans om het startdiploma alsnog te behalen. Dat betekent dat die groepen minder vaak door de maatregel bijkomend zouden worden benadeeld.

Figuur 15: Duur tot behalen startdiploma (generatiestudenten AJ 2013-2014) voor actieve studenten met een initieel laag studierendement, opgesplitst naar verschillende studentenkenmerken

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

2.6 Conclusies

Maatregelen van studievoortgangsbewaking

De Vlaamse overheid wil de studievoortgang bevorderen en creëerde daarvoor onder andere de mogelijkheid voor instellingen om studievoortgangsbewakingsmaatregelen op te stellen. Hoewel dat geen verplichting is, hebben alle onderzochte instellingen dergelijke maatregelen ingevoerd. Ze moeten immers een vlotte studievoortgang van hun studenten bewaken.

De sterke mate van autonomie die de instellingen hebben bij het opstellen en opleggen van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen, heeft geleid tot grote onderlinge verschillen, zowel in de bindende voorwaarden als in de omvang en duur van een eventuele weigering bij niet-naleving van die voorwaarden. In sommige instellingen variëren de maatregelen zelfs tussen opleidingen en faculteiten. De instellingen gebruiken zowel de huidige decretaal toegelaten studierendementsgrens van 60% als de oude grens van 50%. Eén op drie instellingen legt enkel bindende voorwaarden op aan startende studenten, in twee van de twaalf instellingen mag een student in bepaalde gevallen geen opleidingsonderdelen van het tweede bachelorjaar opnemen. In twee instellingen is er enkel een pakket aan mogelijke maatregelen vastgelegd en is de effectieve toepassing onzeker, wat voor onduidelijkheid kan zorgen. Verplichte

studiebegeleiding is zelden een bindende voorwaarde. Bij sommige instellingen is zowel de duur als de omvang van de weigering niet duidelijk bepaald.

Ook de onmiddellijke stopmaatregelen verschillen sterk per instelling. Bijna alle instellingen hanteren een stopmaatregel. Zeven instellingen hanteren een minimumstudierendement, acht beperken het aantal inschrijvingen voor eenzelfde opleidingsonderdeel. Bij drie instellingen is de omvang van de weigering onduidelijk.

De meeste instellingen leggen geen studievoortgangsbewakingsmaatregelen op aan nieuwe studenten op basis van hun studierendement in een andere instelling, hoewel dat decretaal mogelijk is.

Naar aanleiding van de COVID-19-pandemie versoepelden vooral de hogescholen hun maatregelen, de universiteiten deden minder aanpassingen.

Communicatie

Gelet op de grote variatie moeten de instellingen de maatregelen voldoende en duidelijk communiceren. In sommige instellingen is het OER op dat vlak minder helder. De instellingen communiceren de studievoortgangsbewakingsmaatregelen aan de studenten op verschillende manieren en momenten. Ze hebben daarbij ook stijgende aandacht voor het informeren van sleutelfiguren van de studenten. Toch kennen niet alle studenten de geldende studievoortgangsbewakingsmaatregelen en bestaat er verwarring bij een deel studenten over de aparte werking van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen en het leerkrediet. De instellingen besteden bij de informatieverstrekking voornamelijk aandacht aan eerstejaars, maar ook tweedejaars en heroriënteerders hebben nog nood aan (een herhaling van) de informatie.

Onderbouwing

Versillen in de studievoortgangsbewakingsmaatregelen komen mee voort uit een verschillende pedagogische visie op wat een student de beste kansen biedt. Instellingen die na één jaar een weigering opleggen op basis van een laag studierendement, sturen vanwege de lage slaagkans aan op een snelle heroriëntering. Andere instellingen willen studenten een tweede kans geven.

De maatregelen moeten onderbouwd zijn door empirische analyses, bij voorkeur op basis van gegevens uit de eigen instelling. Alle instellingen gaven aan dat de studievoortgangsbewakingsmaatregelen steunen op een vorm van data-analyse, maar er zijn grote verschillen in omvang, aard en diepgang van de analyses. Sommige instellingen gaven een minimale invulling aan de data-analyse of verwijzen alleen naar externe analyses. Niet elke aanpassing wordt empirisch onderbouwd. De drempelwaarde om een studievoortgangsbewakingsmaatregel op te leggen, hebben de instellingen het meest onderzocht, al hebben ze regelmatig a priori de waardes van de onderzochte parameters beperkt. Het belang van bepaalde uitkomsten wordt door verschillende instellingen anders gewogen in de eindbeslissing.

Een belangrijke beperking is het gebrek aan analyses naar de eventuele verdere studieloopbaan van studenten die de eigen instelling verlaten. Daardoor kunnen de effecten van een onderzochte studievoortgangsbewakingsmaatregel niet altijd goed worden ingeschat.

Bij het opstellen van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen besteden sommige instellingen aandacht aan specifieke studentengroepen. Daarbij ligt de nadruk vaak op startende studenten. Die keuze hebben slechts enkele instellingen ook empirisch onderbouwd. De instellingen monitoren de diversiteit in de instroom van studenten, maar het effect van de maatregelen op de studievoortgang van kansengroepen heeft slechts een minderheid van de instellingen onderzocht.

Monitoring en evaluatie

Alle instellingen monitoren kerngegevens over de studievoortgang, maar de verzamelde gegevens maken het niet altijd mogelijk het effect van de maatregelen voldoende op te volgen en te evalueren.

Effecten studievoortgangsbewakingsmaatregelen

Het Rekenhof ging de eventuele effecten na van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen. De maatregelen lijken tot weinig of geen proactieve gedragswijzigingen bij studenten te leiden. Er is wel een zelfselectie, waarbij studenten met een laag studierendement sneller kiezen voor heroriëntering na één jaar of het hoger onderwijs verlaten. Als studenten met een studierendement onder 30% niet worden tegengehouden door een snelle stopmaatregel, zal 1 op 4 van hen zich toch opnieuw inschrijven in dezelfde opleiding. Bij de academische bacheloropleidingen waar een snelle stopmaatregel werd ingevoerd, is er voornamelijk een verschuiving richting heroriëntering in plaats van herinschrijving.

Een heroriëntering kan voordelen bieden wanneer een student een laag studierendement behaalt in de oorspronkelijk gekozen opleiding: heroriënteerders behalen gemiddeld een hoger studierendement in de nieuwe inschrijving vergeleken met studenten met een gelijkwaardig studierendement die voortstuderen in dezelfde opleiding. Als wordt geheoriënteerd, heeft een snellere heroriëntering enkele voordelen. Zo kan een student met meer leerkrediet aan de nieuwe opleiding starten. 10% van de studenten die pas na het tweede jaar heroriënteren, start met onvoldoende leerkrediet aan de nieuwe opleiding.

Studenten met een initieel laag studierendement hebben een lage kans om het startdiploma te behalen. Als echter rekening wordt gehouden met de zelfselectie, zal ongeveer 1 op 7 het startdiploma behalen. Studenten met een initieel laag studierendement die zich kunnen herpakken in hun tweede jaar, gaan meestal verder met hun opleiding in het derde jaar en hebben ongeveer 1 kans op 2 op een bachelordiploma binnen zes jaar.

Bepaalde kansengroepen (bv. op basis van hun vooropleiding) worden vaker gevat door een snelle stopmaatregel, maar hun diplomakansen worden daardoor niet bijkomend gehypothekeerd.

De analyses tonen dat het bij het opstellen van studievoortgangsbewakingsmaatregelen van belang is om voldoende rekening te houden met alle aspecten: hoeveel studenten worden potentieel getroffen door bepaalde maatregelen, hoeveel kans hebben studenten met bindende voorwaarden om zich te herpakken en welke gevolgen heeft dat voor de verdere studieloopbaan. Dit gebeurde tot nu toe bij verschillende instellingen onvoldoende.

HOOFDSTUK 3

Studiebegeleiding

Om de studievoortgang en, zo nodig, een tijdige heroriëntering te bevorderen, organiseren de instellingen ook studiebegeleiding. Het aanbod van adequate en gemakkelijk toegankelijke studentenvoorzieningen en studiebegeleiding is één van de kwaliteitskenmerken van een opleiding in het hoger onderwijs¹⁰⁹ en is opgenomen in het beoordelingskader van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)¹¹⁰, die periodiek nagaat of hogeronderwijsinstellingen op een kwaliteitsvolle manier onderwijsbeleid voeren. Het kwaliteitskenmerk wordt niet verder toegelicht in de regelgeving of het beoordelingskader.

Studiebegeleiding omvat twee grote onderdelen: begeleiding van studiekeuzes en begeleiding van het leerproces. Begeleiding van studiekeuzes betreft de keuzes die de student moet maken tijdens zijn studietraject¹¹¹: studieprogramma samenstellen, keuze stageplaats, eventuele heroriëntering naar een andere opleiding. Sinds de flexibilisering van het hoger onderwijs is die begeleiding nog belangrijker geworden omdat studenten kunnen afwijken van het modeltraject en meer advies nodig hebben om een haalbaar geïndividualiseerd traject op te stellen. Begeleiding van het leerproces gaat over het faciliteren van het leerproces. In eerste instantie omvat het extra vakinhoudelijke begeleiding, naast het gewone lesgebeuren. Daarnaast omvat het ondersteuning bij vakoverschrijdende studievaardigheden, zoals notities nemen, examenstrategieën en leerstof efficiënt verwerken, of studieproblemen zoals zelfvertrouwen, faalangst, uitstelgedrag en stress (copingmechanismen). De activiteiten die deel uitmaken van de studiebegeleiding kunnen extra- of intracurriculair zijn, vrijblijvend of verplicht zijn en georganiseerd worden door onderwijzend personeel, specifieke begeleiders of door beide samen. De begeleiding kan individueel gebeuren of in groep.

Ten slotte bieden instellingen ook psychologische begeleiding bij persoonlijke problemen die niet rechtstreeks verbonden zijn aan het leerproces en de studie (depressie, relationele problemen, gezinsproblemen, rouw, ...) en die ook impact kunnen hebben op de studievoortgang. Dat valt buiten de scope van de audit.

De hogeronderwijsinstellingen hanteren verschillende benamingen voor de verschillende aspecten van de studiebegeleiding en voor de betrokken begeleiders (studieloopbaanbegeleider, trajectbegeleider, trajectbeheerder, studiebegeleider, studieadviseur, trajectcoach, leercoach, talentcoach, ...). Dit rapport hanteert de benaming *trajectbegeleiding* voor de begeleiding van de keuzes in het studietraject en *leerprocesbegeleiding* voor begeleiding van vakinhoudelijke begeleiding, studievaardigheden en copingmechanismen.

¹⁰⁹ Codex Hoger Onderwijs, artikel II.170/1, 4°.

¹¹⁰ Kwaliteitszorgstelsel Vlaanderen 2019-2025, Beoordelingskader instellingsreview, p. 11, NVAO, 2018.

¹¹¹ Ook begeleiding bij de keuze van de studierichting is onderdeel van de studiebegeleiding. Voor deze audit wordt de definitie beperkt tot de begeleiding nadat de student zijn keuze heeft gemaakt.

Alle instellingen beschikken over decretaal verplichte studentenvoorzieningen (STUVO) die activiteiten bieden in de werkvelden voeding, huisvesting, mobiliteit, sociale dienstverlening, studentenwerking en medische en psychologische dienstverlening. Die studentenvoorzieningen worden in dit rapport buiten beschouwing gelaten. Waar een deel van de studiebegeleiding is ingebed in de studentenvoorzieningen, wordt dat wel meegenomen in de audit.

Dit hoofdstuk behandelt de organisatie van de studiebegeleiding voor de zes onderzochte opleidingen bij twaalf instellingen (zie 1.2). Het Rekenhof onderzocht of de begeleiding toegankelijk is, voldoende expertise heeft en afgestemd is op de noden, en of de studievoortgang voldoende en proactief wordt opgevolgd. Tot slot bekeek het de rol van de studiebegeleiding in de heroriëntering van studenten.

3.1 Organisatie

De invulling van het studiebegeleidingskader behoort tot de autonomie van de instellingen. De organisatie van de begeleiding is bij de onderzochte instellingen dan ook gevarieerd, en kent een rijke schakering van sterk centraal gestuurd tot een grotendeels decentrale invulling. De tabel hieronder geeft een vereenvoudigd overzicht van de voorkomende organisatievormen.

Tabel 10: *Organisatievormen studiebegeleiding*

	Sterk decentraal		Mengvorm		Sterk centraal	
	1 instelling		9 instellingen		2 instellingen	
	Faculteit of departement	Centraal	Faculteit/departement/opleiding	Centraal	Faculteit of departement	Centraal
Kader: Aanstelling medewerkers en basisaanbod	Bepaalt personeelsomvang begeleiding Stelt traject- en leerprocesbegeleiders aan	Inhoudelijke bepaling van basisaanbod	Trajectbegeleiders en begeleiders vakinhoudelijk leerproces aangesteld door faculteit/departement/opleiding	Aanstelling begeleiders centrale dienst Inhoudelijke bepaling van het basisaanbod.	Trajectbegeleiders toegewezen aan pakket opleidingen (of faculteit) Sommige faculteiten/opleidingen investeren in bijkomende studiebegeleiders om specifieke noden bij hun studenten beter te kunnen opvangen	Centrale aanstelling begeleiders Inhoudelijke bepaling van het basisaanbod
Taakverdeling	Trajectbegeleiding leerprocesbegeleiding (vakinhoudelijke begeleiding, studiemethode en copinggedrag)	Vorming en ondersteuning begeleiders. Coördinatie netwerk begeleiders via organisatie werkgroepen	Trajectbegeleiding en vakinhoudelijke leerprocesbegeleiding Variant: niet-vakinhoudelijke leerprocesbegeleiding deels opgenomen door decentrale begeleiders en deels door centrale dienst	Vorming en ondersteuning begeleiders. Faciliteren overleg en afstemming. Begeleiding: niet vakinhoudelijk leerproces, copinggedrag, opleidingoverschrijdende heroriëntering, instellingsbrede trainingen	Vakinhoudelijke leerprocesbegeleiding	Vorming en ondersteuning begeleiders. Begeleiding: niet vakinhoudelijk leerproces, copinggedrag, opleidingoverschrijdende heroriëntering, instellingsbrede trainingen Leerprocesbegeleiders werken nauw samen met opleidingen/ faculteiten

Sterk decentraal		Mengvorm		Sterk centraal	
1 instelling		9 instellingen		2 instellingen	
Faculteit of departement	Centraal	Faculteit/departement/opleiding	Centraal	Faculteit of departement	Centraal
Zorg-coördinatie	Begeleiding bij functiebeperking (zorgcoördinatie)		Begeleiding bij functiebeperking Zorgcoördinator werkt instellingsbreed of is toegewezen aan faculteit/opleiding		Begeleiding bij functiebeperking Zorgcoördinator werkt instellingsbreed

Bron: Rekenhof

Iedere instelling heeft een instellingsbreed vastgesteld basisaanbod, waarin ze bepaalt in welke soort begeleiding ze minimaal voorziet. Er is telkens een centrale dienst betrokken bij de studiebegeleiding, maar de taak ervan verschilt sterk. Bij één onderzochte instelling, die decentraal werkt, zorgt die dienst enkel voor coördinatie, vorming en ondersteuning van de begeleiders, die decentraal worden aangesteld. Alle vormen van begeleiding worden er decentraal opgenomen. In twee instellingen, die centraal werken, maken begeleiders deel uit van een centrale directie of dienst die een belangrijk deel van de begeleiding opneemt. Afstemming met de noden van faculteiten of opleidingen gebeurt door traject- en leerprocesbegeleiders toe te wijzen aan die faculteiten of opleidingen, of doordat begeleiders nauw met hen samenwerken. De overige negen instellingen kennen eerder een mengvorm: de centrale dienst neemt een deel van de begeleiding op met eigen personeel en er zijn traject- en leerprocesbegeleiders aangesteld door faculteiten of opleidingen. Daarbinnen kan de taakverdeling bij leerprocesbegeleiding variëren. Soms gebeuren groepstrainingen door de centrale dienst en gebeurt individuele begeleiding decentraal, of is er een taakverdeling naargelang de inhoud. Studiemethodebegeleiding wordt bijvoorbeeld opgenomen door decentrale begeleiders en copinggedrag door de centrale dienst. Alle instellingen laten ruimte aan faculteiten of opleidingen om deels zelf invulling te geven aan de begeleiding en die aan te passen aan de eigen behoeften. Zo kiezen faculteiten of opleidingen voor welke opleidingsonderdelen er extra vakinhoudelijke begeleiding is, investeren sommige faculteiten of opleidingen in extra begeleidingscapaciteit, kiezen opleidingen zelf of traject- en leerprocesbegeleiding wordt opgenomen door aparte personen of gecombineerd door eenzelfde persoon, ...

De afstemming tussen centrale en decentrale begeleiding gebeurt vooral door werkgroepen en netwerkmomenten. Er kan ook overleg zijn over concrete dossiers. Er zijn echter weinig formele kaders om een gelijkvormige taakin-vulling door decentraal georganiseerde begeleiders te bewaken. Zo verwijzen de instellingen zelden naar formele functie- of taakomschrijvingen voor de studiebegeleiders, handleidingen of deontologische codes. Dat brengt risico's mee op een minder kwaliteitsvolle en gelijkwaardige studiebegeleiding tussen de verschillende opleidingen en faculteiten.

In alle instellingen zijn er personeelsleden voor trajectbegeleiding en voor leerprocesbegeleiding. Soms zijn er nog andere begeleiders aangeduid, zoals een mentor voor een opleiding of groep studenten (voor alle niet-vakgebonden aspecten van studeren) of een coach die binnen een opleidingsonderdeel de persoonlijke ontwikkeling van professionele competenties begeleidt. Dat komt vooral voor bij hogescholen. In hogescholen zijn trajectbegeleiders dikwijls ook docent.

3.2 Toegankelijkheid

Om toegankelijk te zijn voor de studenten, moet de studiebegeleiding goed bekendgemaakt worden en voldoende bereikbaar zijn. De studiebegeleiding moet voor alle studenten binnen eenzelfde instelling in dezelfde mate beschikbaar zijn, onafhankelijk van de opleiding of plaats waar ze les volgen.

3.2.1 Bekendmaking

Alle onderzochte instellingen maken hun studiebegeleidingsaanbod op verschillende manieren bekend. Al bij de informatieverstrekking aan toekomstige studenten geven ze informatie over de studiebegeleiding. Elke instelling stelt de studiebegeleiding en de begeleiders voor aan het begin van het academiejaar op onthaal-of startersdagen. Studenten krijgen bij het begin van het academiejaar echter veel informatie te verwerken. Daardoor kan informatie over studiebegeleiding, net zoals de communicatie over de studievoortgangsbewakingsmaatregelen, enigszins verloren gaan tussen alle nieuwe gegevens. De instellingen verspreiden ook tijdens het academiejaar informatie over de studiebegeleiding. Zo hebben alle onderzochte instellingen een themapagina op hun website en op het studentenportaal van de opleiding, en wordt het aanbod bekendgemaakt via banners, affiches, infoschermen, valven, ... Daarnaast nemen verschillende instellingen nog specifieke initiatieven, zoals informatie over studiebegeleiding op de Facebookpagina van de opleiding of campus, en infosessies of berichten over het aanbod studiebegeleiding op cruciale momenten in het academiejaar (bv. na enkele weken, na de eerste examens). Eén instelling signaleerde dat ze communicatieplannen heeft uitgetekend op basis van een analyse van de huidige communicatie en vakliteratuur over communiceren met deze generatie studenten. Zeven instellingen organiseren in het eerste semester een infoavond voor ouders van startende studenten, waarbij ook de studiebegeleiding wordt toegevoegd. Bij vier daarvan gebeurt dat wel enkel door bepaalde faculteiten of campussen.

Ten slotte worden studenten met minder goede resultaten in alle instellingen na elk examen herinnerd aan de studiebegeleiding. De mate waarin die boodschap een concrete uitnodiging van de studiebegeleiding inhoudt, verschilt naargelang de instelling of opleiding.

Tijdens de interviews gaven enkele instellingen aan dat er studenten zijn die, hoewel ze mogelijk nood hebben aan begeleiding, onvoldoende op de hoogte zijn van het studiebegeleidingsaanbod.

Zoals vermeld bij de communicatie over studievoortgangsbewakingsmaatregelen, stelden studentenraden dat communicatie met studenten niet evident is en dat ze aan het begin, maar ook tijdens het academiejaar veel informatie binnenkrijgen. Zij menen dat aangepaste, begrijpelijke informatie op het juiste moment belangrijk is. De bevroegde studentenraden zijn van mening dat de studiebegeleidingsdiensten van hun instelling doorgaans bekend zijn

bij de studenten of op zijn minst een goed zichtbaar aanspreekpunt hebben. Soms zouden nog verbeteringen mogelijk zijn. Zo is niet altijd duidelijk tot wie studenten zich moeten richten of is, zoals bleek uit een enquête van een studentenraad, de hulpverlening van psychologen onvoldoende bekend. Eén studentenraad suggereerde dat het nuttig zou zijn dat de studiebegeleidingsdiensten ook in het tweede jaar nog eens fysiek langsgaan in de opleidingen. Studiebegeleiding is weliswaar ook beschikbaar voor studenten na het eerste jaar, maar wordt dan niet meer actief bekendgemaakt.

3.2.2 Bereikbaarheid

De studentenraden hebben weinig opmerkingen over de bereikbaarheid van de studiebegeleidingsdiensten. Zij gaven aan dat er binnen instellingen op dat vlak wel een verschil kan zijn tussen faculteiten of onderwijsgroepen. Bij opleidingen met veel studenten zijn de begeleiders soms minder rechtstreeks toegankelijk.

De begeleiders zijn in de meeste instellingen rechtstreeks bereikbaar. Slechts bij twee instellingen moet de (eerste) contactname met de centrale dienst verlopen via een tussenschakel: het studenteninformatiepunt (STIP) of de infobalie. Vrije inloop zonder afspraak is niet bij alle begeleiders mogelijk. Vier instellingen hebben een goed zichtbaar contactpunt of informatiepunt waar studenten zonder afspraak kunnen langsgaan. Er is geen enkele instelling waar een student niet op één of andere manier ergens zonder afspraak terecht kan met zijn vraag.

In de meeste hogescholen is de begeleiding bij de onderzochte opleidingen deels ingebed in een opleidingsonderdeel of ingeroosterd (al dan niet verplichte groepsessies opgenomen in het uurrooster). Daarmee proberen ze elke student te bereiken, ook degenen die niet gemakkelijk naar begeleiding toestappen. Het gaat meestal om een vorm van coaching/mentorat. Bij universiteiten bestaat die praktijk minder. Twee universiteiten werken voor één van de onderzochte opleidingen met verplichte coachinggesprekken of met vakoverschrijdende begeleiding in het curriculum.

3.2.3 Beschikbaarheid

De beschikbaarheid van de begeleiders hangt af van de personeelscapaciteit en de nood aan begeleiding tijdens het academiejaar. Binnen eenzelfde instelling moeten studenten ook een beroep kunnen doen op een gelijkwaardig aanbod, onafhankelijk van opleiding of campus.

Er is geen vaste normverhouding om de personeelsinzet te beoordelen. De gegevens van de onderzochte instellingen zijn ook moeilijk vergelijkbaar: functies worden op verschillende manieren ingevuld en de centraal opgenomen begeleiding varieert sterk tussen de instellingen. Veel instellingen hebben ook geen of onvolledige informatie over het aantal studenten dat een beroep doet op de begeleiding¹¹². Het Rekenhof beschikte ook niet over informatie over de verhouding tussen aantal begeleiders en aantal studenten per campus, faculteit of opleiding. Slechts drie instellingen hebben een ratio student/begeleider meegedeeld. Enkele instellingen wezen erop dat die verhouding maar beperkt bruikbaar is omdat het niets zegt

¹¹² Verschillende instellingen registreren wel gegevens over individuele begeleiding en deelname aan groepsessies van centrale diensten, maar zelden over de activiteiten van begeleiders per opleiding of faculteit.

over het profiel van de studenten, het aantal opleidingstrajecten en andere elementen die verschillen in noden kunnen veroorzaken.

Het Rekenhof ging daarom na of de instellingen criteria hanteren om het aantal traject- en leerprocesbegeleiders bij de opleidingen vast te stellen waarmee een gelijkwaardige personeelscapaciteit kan worden vastgelegd, d.w.z. objectieve criteria die aanduiding geven over de behoefte en die voor alle opleidingen of faculteiten dezelfde zijn. Het heeft ook gepeild naar het oordeel van de instellingen over haalbaarheid van de werkdruk, initiatieven om piekmomenten op te vangen en het oordeel van studenten over de beschikbaarheid.

Om de capaciteit van de decentrale studiebegeleiding te bepalen, hanteren slechts vijf van de twaalf onderzochte instellingen uniforme criteria die verband houden met de mogelijke noden. Eén van de vijf onderzochte universiteiten hanteert voor de toewijzing van trajectbegeleiders een ratio begeleider/aantal studenten¹¹³. Bij vier van de zeven onderzochte hogescholen gebeurt de toewijzing van de personeelscapaciteit aan de opleidingen volgens objectieve criteria, waaronder het aantal studenten of aantal opgenomen studiepunten¹¹⁴. Bij de overige drie hogescholen vindt de verdeling plaats in overleg volgens de noden van de opleidingen, zonder vastgelegde criteria. Twee universiteiten hanteren een vast minimum voltijds equivalent (VTE) per faculteit, onafhankelijk van de grootte ervan, dat de faculteiten kunnen aanvullen met eigen middelen. Bij twee universiteiten is de verdeling van trajectbegeleiders historisch gegroeid. Ze zijn momenteel een berekening voor de verdeling aan het uitwerken die is gebaseerd op verschillende criteria.

Alle onderzochte instellingen kennen drukke periodes bij het begin van het academiejaar en na elke examenperiode, zeker voor de trajectbegeleiding. Op die momenten worden extra medewerkers ingeschakeld (docenten, jobstudenten, personeelsleden van centrale dienst) of meer informatiesessies in groep aangeboden, of langere werkdagen gemaakt. Twee instellingen geven examenresultaten van het eerste semester vrij vóór de lesvrije week, zodat de begeleiders meer tijd hebben voor gesprekken. Hoewel de instellingen stelden dat ze erin slagen die piekmomenten op te vangen, gaven sommige bevraagde opleidingen aan dat de werkdruk dan toch hoog is. De meeste instellingen poneerden dat de wachttijden voor studenten desondanks beperkt blijven, tot maximum twee weken.

De begeleiding verbonden aan de faculteit of opleiding is voor alle studenten beschikbaar op de eigen campus. Het aanbod van de centrale begeleidingsdiensten (psychologische begeleiding, vakoverschrijdende begeleiding, heroriëntering, ...) is bij de meeste instellingen beschikbaar op alle campussen (en minstens op elke vestigingsplaats¹¹⁵). Bij twee universiteiten met campussen op verschillende vestigingsplaatsen is de dienstverlening niet op alle campussen op dezelfde wijze beschikbaar. Ze proberen dat op te vangen door samenwerking met andere hogeronderwijsinstellingen op de vestigingsplaats, vooral voor het aanbod van psychosociale ondersteuning en groepstrainingen. Toch bleken studenten van één van deze instellingen minder tevreden over de dienstverlening, meer bepaald over de bereikbaarheid van psychologen, dan de studenten van de campussen in de hoofdvestigingsplaats.

¹¹³ 1 VTE trajectbegeleider per 900 à 1000 studenten.

¹¹⁴ Andere criteria zijn: aantal studenten met zorgnoden, aantal trajecten in een opleiding, een minimumsokkel per persoon.

¹¹⁵ Vestigingsplaats: de stad waar de campus zich bevindt. Sommige instellingen hebben verschillende campussen in één stad.

De bevroegde studentenraden bevestigden het bestaan van piekperiodes met langere wachttijden, maar vinden de begeleiding voldoende beschikbaar. De VVS wees erop dat kleine opleidingen soms niet de middelen hebben om studenten goed te begeleiden en dat opleidingen met veel studenten niet altijd de capaciteit hebben voor individuele begeleiding, waardoor ze vooral werken met groepsbegeleiding.

3.2.4 Begeleiding in tijden van corona

Tijdens de periode van de audit werd studiebegeleiding op de campus onmogelijk door de maatregelen ter preventie van coronabesmettingen. Het Rekenhof peilde bij de instellingen naar de impact daarvan op de studiebegeleiding¹¹⁶.

Bij alle instellingen ging de begeleiding verder online, zowel individueel als in groep. Studenten die al in begeleiding waren, werden actief gecontacteerd. Meestal werden ook studenten die dreigden af te haken (niet aanwezig in online lessen, opdrachten niet ingediend, ...) opgespoord en gecontacteerd. Instellingen menen dat het bereiken van de studenten ongeveer hetzelfde bleef als in normale tijden. Ze hebben niet de indruk dat er een grotere uitval was van studenten.

Informatie over de aangepaste ondersteuningsmogelijkheden werd gebundeld op studentenportalen. Er kwamen ook tips, infosessies, ... over online studeren met aandacht voor de bijzondere omstandigheden waarin de studenten leefden. Verschillende begeleidingsdiensten breidden hun bereikbaarheid, eventueel tijdelijk, uit naar het weekend, de avond en vakantieperiodes.

Verschillende instellingen peilden naar de ervaringen van studenten of naar hun mentaal welzijn. Eén instelling vermeldde een toename van 20% in de registraties voor gesprekken in vergelijking met het vorige academiejaar. De grootste toename is er voor hulp bij psychosociale problemen.

3.3 Expertise

De rol en de competenties van de medewerkers die instaan voor de ondersteuning, is cruciaal. De medewerkers moeten gekwalificeerd zijn en de mogelijkheid hebben om hun competenties te ontwikkelen¹¹⁷. De begeleiding moet ook afgestemd zijn op de behoeften van de studenten.

3.3.1 Expertise van begeleiders

De instellingen hebben meestal geen formeel profiel voor de studiebegeleider vastgesteld. Alle onderzochte instellingen stelden wel dat ze aandacht hebben voor de kwalificaties en vaardigheden van de begeleiders. Studiebegeleiders bij universiteiten beschikken over een masterdiploma, bij hogescholen kan dat ook een bachelordiploma zijn. Bij zeven instellingen hebben de trajectbegeleiders een diploma in een opleiding van de faculteit of zijn ze er docent, waardoor ze affiniteit hebben met de opleidingen waar ze tewerkgesteld worden. In de vijf overige instellingen biedt de toewijzing van trajectbegeleiders aan een faculteit of

¹¹⁶ Bij de uitbraak van de coronapandemie waren de interviews met studentenraden al gedaan, zodat hun ervaringen hiermee niet bevroegd zijn.

¹¹⁷ *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*, 2015, Brussel, 1.6. Learning resources and student support.

cluster van opleidingen hun de mogelijkheid kennis te verwerven van het curriculum en de vereisten van de opleidingen. De trajectbegeleiders zijn lid van het onderwijzend personeel of aangesteld met een contract van onbepaalde duur, wat ook de continuïteit van de begeleiding verzekert. De instellingen hechten belang aan de sociale vaardigheden van de trajectbegeleiders. Soms verwachten ze ook kennis van de structuur en regelgeving van het hoger onderwijs. De begeleiders worden op de hoogte gehouden van curriculumwijzigingen. Ze hebben ook ad hoc contact met het academisch personeel over studenten of bepaalde thema's. In hogescholen zijn trajectbegeleiders bovendien meestal docent, waardoor ze nauw betrokken zijn in het opleidingsteam.

Alle medewerkers hebben de mogelijkheid om interne en externe vorming te volgen. Structurele intervisiemomenten tussen studiebegeleiders zijn overal ingeburgerd. Drie instellingen doen ook een beroep op de interne academische expertise om de begeleiding wetenschappelijk te onderbouwen. Slechts twee instellingen (één universiteit en één hogeschool) maakten melding van een specifiek aanbod voor startende begeleiders. Ook ondersteunend materiaal voor de begeleiders werd weinig vermeld. Het gaat om overzichten met resultaten van studenten, individuele of groepsinformatie over instromende studenten, learning dashboards en tools voor heroriëntering.

De bevroegde studentenraden hebben niet altijd een uitspraak gedaan over de professionaliteit en expertise van de traject- en leerprocesbegeleiders. De studentenraden die dat wel deden, gaven geen problemen aan, maar een aantal stelde dat dit kan verschillen volgens opleiding of medewerker. De VVS pleit ervoor om de studiebegeleidingsdiensten te betrekken bij de uitstippeling van het onderwijsbeleid van de instelling (bv. bij uitwerking van het opleidingsprogramma). Op basis van hun ervaring met problemen bij studenten kunnen ze wijzen op (mogelijke) knelpunten of verbeteringen. Slechts bij zeven van de twaalf onderzochte instellingen nemen traject- en studiebegeleiders deel aan organen die verantwoordelijk zijn voor de organisatie van de opleiding of worden ze om advies gevraagd over het curriculum.

3.3.2 Afstemming op noden van de studenten

Vertegenwoordigers van studenten zitten in verschillende advies- en beslissingsorganen waar ook studiebegeleiding aan bod komt. Twee instellingen gaven aan dat er daarbuiten een specifiek overlegorgaan bestaat over studiebegeleiding waaraan ook studenten deelnemen.

De meeste instellingen gebruiken vragen tijdens individuele of groepsbegeleidingen als indicatie over de noden van studenten. Bij de bevragingen over de opleidingen in het kader van kwaliteitszorg is er ook ruimte voor opmerkingen over de begeleiding. Daarnaast hanteren de instellingen verschillende methodes om aan te sluiten bij de behoeften: wetenschappelijk onderzoek over studiesucces en effectieve begeleiding, succes van het groepsaanbod, analyse van de instroom, diverse vormen van begeleiding voor eenzelfde topic, ...

Systematische analyses van behoeften gebeuren zelden. Slechts twee instellingen kennen periodieke uitgebreide bevragingen over de studiebegeleiding. In enkele instellingen zijn er opleidingen die jaarlijks een enquête organiseren over de eigen studiebegeleiding.

3.4 Opvolging van studievoortgang

Studiebegeleiding is er voor alle studenten. Ook studenten met een goede studievoortgang kunnen nood hebben aan feedback, ondersteuning voor de verbetering van bepaalde vaardigheden of bij psychologische of persoonlijke problemen. Deze audit focust echter op de mate waarin studiebegeleiding kan bijdragen tot het voorkomen van vertraging in de doorstroom en van drop-out uit het hoger onderwijs. De nadruk ligt op de aanpak van studenten die risico lopen op vertraging of die problemen hebben in hun studieloopbaan. Studiebegeleiding moet adequaat zijn met het oog op studievoortgang¹¹⁸.

3.4.1 Aanbod of verplichting

Alle instellingen gaan uit van het eigenaarschap over de eigen studieloopbaan en zelfsturing van de student. Dat houdt in dat er een begeleidingsaanbod is voor studenten op verschillende momenten, in verschillende vormen, voor verschillende doelgroepen, maar de student beslist zelf of hij daar gebruik van maakt. In principe is er dus geen verplichte studiebegeleiding, ook niet voor probleemstudenten.

De striktheid waarmee instellingen die visie hanteren, verschilt wel tussen de instellingen en opleidingen. De vrijblijvendheid van het aanbod wordt soms afgezwakt voor eerstejaarsstudenten. In vijf instellingen zijn er opleidingen die enkele verplichte gesprekken of infosessies vermelden. Veel van de onderzochte opleidingen in de hogescholen integreren daarnaast niet-vakinhoudelijke leerprocesbegeleiding en trajectbegeleiding voor eerstejaarsstudenten gedeeltelijk in het curriculum en maken het op die manier verplicht. Andere opleidingen plaatsen sommige begeleidingsactiviteiten in het uurrooster, zodat studenten dit aanvoelen als een onderdeel van hun curriculum ook al zijn ze niet verplicht. Enkele instellingen kunnen verplichte studiebegeleiding opnemen in de bindende voorwaarden.

Op bepaalde momenten, meestal op basis van examenresultaten, sturen de instellingen de student individuele uitnodigingen voor een gesprek of een advies om studiebegeleiding te volgen. Voor het overige zijn ze terughoudend om zelf contact op te nemen met een student vanuit de studiebegeleiding.

Studentenraden zijn van oordeel dat begeleiding niet mag worden opgelegd. Studenten hebben volgens hen zelf de verantwoordelijkheid om op het aanbod in te gaan

3.4.2 Begeleiden van eerste bachelorstudenten

Startende studenten in het hoger onderwijs vormen een heterogene groep: ze komen uit verschillende vooropleidingen, beheersen een variatie aan competenties en hebben een verschillende motivatie. De ontwikkeling van een groter abstractievermogen en de sterkere zelfsturing die het hoger onderwijs beoogt, maakt dat het hoger onderwijs geen loutere voortzetting van het secundair onderwijs kan zijn. Het is dan ook logisch dat de student een zekere kloof moet overbruggen in het eerste jaar in het hoger onderwijs.

¹¹⁸ Handleiding onderwijsvisitaties VLIR/VLHORA.

Alle instellingen hebben een specifiek begeleidingsaanbod voor studenten in het eerste bachelorjaar dat de overgang naar het hoger onderwijs en de academische integratie moet bevorderen. De meeste initiatieven zijn niet exclusief gericht naar een bepaalde doelgroep, maar zijn gestoeld op een inclusief beleid dat alle studenten mogelijkheden biedt.

De meeste opleidingen voorzien in extra vakinhoudelijke ondersteuning naast de gewone lesactiviteiten. Die kan verschillende vormen aannemen, zoals werkcolleges, bijspijkersessies en extra contactmomenten met de docent. Sommige instellingen of opleidingen integreren dat monitoraat in het uurrooster, weliswaar zonder verplichting, waardoor dat volgens hen meer als een geregelde activiteit wordt ervaren en niet als een specifiek aanbod voor probleemstudenten.

Alle instellingen, op één na, organiseren ook begeleiding van vakoverschrijdende studievaardigheden, al dan niet toegepast op de eigen opleiding en de eigen opleidingsonderdelen. Er zijn ook trainingen, vooral georganiseerd door de centrale diensten, die werken op persoonlijkheidskenmerken (faalangst, uitstelgedrag, onzekerheid, ...). Bij hogescholen is er dikwijls een mentor of coach die een groep studenten van nabij volgt. Bij universiteiten is dat niet gebruikelijk.

Een ruim aanbod aan leerproces- en trajectbegeleiding is niet voldoende. Om doeltreffend te zijn, moeten de eerstejaarsstudenten er ook gebruik van maken. Verschillende instellingen geven aan dat groepsessies van de studiebegeleiding in het algemeen te weinig studenten aantrekken. Enkele opleidingen stappen daarom noodgedwongen over op individuele begeleiding, maar dat is arbeidsintensiever en biedt geen oplossing voor opleidingen met veel studenten. Verschillende instellingen ervaren dat het aantal individuele gesprekken stijgt. Eén instelling gaf aan dat meer gesprekken over psychosociale problemen een rol spelen in de stijging.

Instellingen stelden in de interviews dat een groep studenten die er nood aan heeft, toch niet ingaat op het individuele of groepsaanbod. Dikwijls zouden het vooral onzekere studenten zijn die er gebruik van maken, terwijl hun studieparcours niet noodzakelijk problematisch is.

Het specifieke aanbod studiebegeleiding in het eerste bachelorjaar neemt niet weg dat oudejaars nog een beroep kunnen doen op begeleiding, maar de nadruk ligt dan op trajectbegeleiding en vakoverschrijdende leerprocesbegeleiding. De begeleiding is vooral individueel en meer vraaggestuurd. Ook de waarschuwingen na semesterexamens met verwijzing naar het begeleidingsaanbod zetten veel instellingen niet voort in het tweede jaar. Dat alles maakt dat studenten met een moeilijk studieparcours die in het eerste bachelorjaar niet in contact kwamen met de studiebegeleiding, mogelijk niet meer worden opgepikt.

3.4.3 Wegnemen van drempels voor kansengroepen

Er zijn studenten die wegens fysieke beperkingen of persoonlijke omstandigheden mogelijk meer drempels ervaren in de omgeving van het hoger onderwijs. Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat bepaalde groepen een moeizamere studieloopbaan kennen en lagere slaag-

kansen hebben in het hoger onderwijs¹¹⁹. Uit de data-analyse van het Rekenhof blijkt dat beursstudenten of studenten met een bepaalde vooropleiding meer kans hebben op een laag studierendement in het eerste jaar (zie 2.5.6). Om een goede studievoortgang voor de diverse studentenpopulatie mogelijk te maken en gelijke onderwijskansen te garanderen, is het nodig dat bijzondere aandacht gaat naar structurele drempels die de doorstroom in het hoger onderwijs kunnen bemoeilijken¹²⁰. In 2005 engageerden de hogeronderwijspartners in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) zich om concrete acties te ondernemen om de studieloopbanen van studenten uit kansengroepen te ondersteunen¹²¹. Om de evoluties op te volgen in hun participatie, werkte de VLOR een eenvormige en vergelijkbare registratie van kansengroepen uit¹²². Het charter van het hoger onderwijs over de registratie van kansengroepen bij studenten onderscheidt negen categorieën:

1. student met een functiebeperking,
2. student met een migratieachtergrond,
3. student nieuwkomer: verschilt van categorie 2 doordat hij minder dan twee jaar secundair onderwijs heeft gevolgd in België,
4. anderstalige student: spreekt in het gezin een andere taal dan het Nederlands,
5. meertalige student: spreekt in het gezin meer dan één taal naast het Nederlands,
6. werkstudent,
7. beursstudent,
8. bijna-beursstudent: student die niet voldoet aan de financiële criteria voor een studietoelage, maar waarvan het verschil tussen het referentie-inkomen en de financiële maximumgrens voor een studietoelage niet groter is dan een bepaald bedrag,
9. student uit een kortgeschoold of middengeschoold milieu: student waarvan minstens één ouder het secundair onderwijs niet heeft voltooid (kortgeschoold) of geen diploma hoger onderwijs heeft (middengeschoold).

Studenten met een functiebeperking, werkstudenten en (bijna-)beursstudent zijn decretaal omschreven groepen, waarvoor de instellingen extra financiering krijgen.

Instellingen moeten examen- en onderwijsfaciliteiten¹²³ bieden aan studenten met een beperking. Voor werkstudenten moet er een aangepast studietraject zijn met specifieke onderwijs- en leervormen en met specifieke modaliteiten van begeleiding en aanbod¹²⁴. De (bijna-)beursstudent hebben recht op een lager inschrijvingsgeld. In het charter voor de registratie

¹¹⁹ Declercq, K., & Verboven, F., *Slaagkansen aan Vlaamse universiteiten: tijd om het beleid bij te sturen?*, KUL VIVES, 2010. Glorieux, I, Laurijssen, I, Sobczyk, O, *Succes in het eerste jaar hoger onderwijs in Vlaanderen. Een analyse van de impact van kenmerken van studenten en van opleidingen*, Research paper SSL/2014.15/4.1.2, Steunpunt SSL, Leuven, 2015. Lacante, M., Van Esbroeck, R., et al., *Allochtonen in hoger onderwijs: factoren in studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten*, onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming, KUL en VUB, 2007.

Drop-out and completion in higher education among students from under-represented groups, NESET, 2013.

¹²⁰ Charter van de Vlaamse universiteiten over de registratie van kansengroepen bij studenten, punt 9.

¹²¹ <https://www.vlor.be/engagementsverklaring-diversiteit-als-meerwaarde-het-hoger-onderwijs>, punt 5, 2005.

¹²² VLOR, Advies over de registratie van kansengroepen in het hoger onderwijs, 21 april 2015.

¹²³ De Codex Hoger Onderwijs noemt dit *redelijke aanpassingen*. Het gaat om een *concrete maatregel, van materiële of immateriële aard, die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een functiebeperking neutraliseert*.

¹²⁴ De instelling kiest zelf of ze dat aanbiedt en voor welke opleidingen. Instellingen krijgen alleen extra financiering voor studenten die in zo'n aangepast studietraject zijn ingeschreven.

van kansengroepen is de definitie van werkstudenten ruimer dan de decretale omschrijving¹²⁵. De meeste instellingen hanteren de ruimere invulling voor de toekenning van dat statuut.

Het Rekenhof ging na of de studiebegeleidingsdiensten bijzondere initiatieven nemen om de drempels weg te nemen voor de doorstroom van bepaalde kansengroepen. De onderstaande tabel biedt een overzicht van de initiatieven voor kansengroepen bij de twaalf onderzochte instellingen.

Tabel 11: Initiatieven voor kansengroepen

Doelgroep	Aantal instellingen met initiatief	Aanbod	Opmerking
Functiebeperking	12	Faciliteiten en hulpmiddelen	
		Specifiek personeel	
		Aangepaste begeleiding	
Migratieachtergrond	4	Coaching	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren
		Mentoraat door medestudenten en medewerkers instelling	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren Niet in alle opleidingen
		Meter/peterwerking	Niet in alle opleidingen
		Taalremediëring	Studenten met andere culturele achtergrond of vreemde moedertaal
Nieuwkomer	1	Buddywerking door emeritus professoren	Vluchtelingen
Anderstalig/meertalig	5	Coaching	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren
		Mentoraat door medestudenten en medewerkers instelling	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren Niet in alle opleidingen
		Mentoraat door medestudenten	
		Taal-en studiecoaching	Studenten uit een niet-Nederlandstalige instelling Niet bij alle opleidingen
		Taalremediëring	Studenten met andere culturele achtergrond of vreemde moedertaal
Werkstudent	11	Werkstudenttraject	
	12	Faciliteiten	

¹²⁵ Naast tewerkstelling in dienstverband wordt bijvoorbeeld ook een zelfstandige activiteit in aanmerking genomen voor registratie als werkstudent.

Doelgroep	Aantal instellingen met initiatief	Aanbod	Opmerking
(Bijna-)beurs	12	Lager inschrijvingsgeld*	
	1	Coaching	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren
Kort- of midden-geschoold milieu	5	Coaching	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren
		Mentoraat door medestudenten en medewerkers instelling	Moet gecombineerd zijn met 2 andere leerbedreigende factoren Niet in alle opleidingen
		Mentoraat door medestudenten	
		Pioniersdagen voor start academiejaar	

*Voor bijna-beursstudenten is enkel het variabele gedeelte van het inschrijvingsgeld verlaagd

Bron: Rekenhof

Voor studenten met een functiebeperking, werkstudenten en (bijna-)beursstudent voldoen alle instellingen aan de decretale verplichtingen. Studenten met een functiebeperking kunnen desgewenst ook een beroep doen op aangepaste begeleiding. Voor het informeren en begeleiden van die studenten zijn specifieke personeelsleden aangeduid. Werkstudenten kunnen bij alle onderzochte instellingen faciliteiten krijgen, ook als ze niet in een werkstudenttraject zitten.

Voor de overige kansengroepen zijn er in de onderzochte instellingen weinig specifieke maatregelen. Zeven instellingen hebben één initiatief, soms gericht op verschillende kansengroepen, maar niet altijd instellingsbreed. Eén instelling heeft initiatieven voor alle kansengroepen, maar ze moeten diverse kenmerken verenigen. De niet-decretale kansengroepen vertonen onderling raakpunten (bv. migratieachtergrond, anderstalig/meertalig, nieuwkomer), waardoor initiatieven die zich prioritair tot één kansengroep richten ook studenten kunnen bereiken uit andere kansengroepen. De doelgroepen van de vermelde activiteiten zijn meestal niet strikt omschreven, zodat ze niet noodzakelijk voldoen aan de definitie gehanteerd voor de registratie. De initiatieven variëren van coaching door medewerkers, begeleiding door medestudenten tot taalremediëring.

De instellingen zijn op dat gebied nog zoekende. Zij ondervonden dat acties voor specifieke groepen soms weinig succes kennen of door de studenten als stigmatiserend werden ervaren. Daarom evolueren de instellingen naar een meer inclusieve aanpak: sommige initiatieven worden opengesteld voor alle studenten die wensen deel te nemen. Een instelling stelde bijvoorbeeld het volgende: *Vroeger werd bij de start van het academiejaar een workshop ingericht voor pionierstudenten¹²⁶. De opkomst bij deze workshop was zeer beperkt. Daarom werd voor een meer inclusieve aanpak gekozen op basis van voorkennis. Pionierstudenten komen vaak uit studierichtingen die minder goed voorbereiden en worden door deze aanpak ook gevat.* Bij een

¹²⁶ Studenten die als eerste in de familie een opleiding in het hoger onderwijs volgen.

andere instelling organiseerden enkele opleidingen een buddyproject, waarbij ouderejaarsstudenten student-vluchtelingen ondersteunden op sociaal en schools vlak. Na verloop van tijd is het project uitgebreid tot alle studenten die dat wensen.

3.4.4 Opsporen en begeleiden van risicostudenten

Voor of bij aanvang van het eerste bachelorjaar

Naast de kansengroepen identificeren de instellingen nog studenten met risico op studieduurverlenging of drop-out. Zij baseren zich daarvoor op resultaten van testen voor of bij het begin van het academiejaar.

Voor twee van de drie onderzochte universitaire opleidingen wordt vóór de start van het academiejaar een niet-verplichte ijkingsstoets georganiseerd waarmee startcompetenties worden getest voor belangrijke opleidingsonderdelen¹²⁷. Elke deelnemer krijgt schriftelijke feedback en advies over bijwerking van tekorten in de voorkennis. Alle universiteiten bieden voor die opleidingsonderdelen ook zomercursussen aan. Slechts één campus van een universiteit biedt aansluitend op de test mogelijkheid tot een gesprek met een studieloopbaanbegeleider.

Drie van de vijf universiteiten organiseren bij de start van het academiejaar voor de betrokken opleidingen zelf al dan niet verplichte toetsen over de opleidingsonderdelen uit de ijkingsstoets, gekoppeld aan feedback en verwijzing naar al dan niet verplichte remediëring. In één instelling neemt een bepaalde opleiding, naast de gebruikelijke informatiefiche, een enquête af over studievaardigheden, met daaraan gekoppeld een vrijwillig individueel gesprek of een groepsessie om de resultaten te bespreken. Studenten met een minder geschikte vooropleiding worden er uitdrukkelijk uitgenodigd voor een gesprek. Eén universiteit hanteert een eigen instrument om kennis en andere vaardigheden te toetsen die nodig zijn om te slagen voor de opleiding. Het assessment is vrijwillig en er is een schriftelijk advies aan gekoppeld.

Voor de educatieve bacheloropleidingen moeten studenten in uitvoering van artikel II.188/1 van de Codex Hoger Onderwijs, vóór inschrijving een verplichte, niet-bindende instaptoets lerarenopleiding afleggen. Studenten krijgen feedback en eventueel advies over het opfrissen van basiskennis. Verschillende hogescholen bieden zomercursussen aan over de getoetste opleidingsonderdelen, maar niet allemaal. Ondanks de decretale mogelijkheid om verplichte remediëring op te leggen, bieden de hogescholen tijdens het academiejaar enkel niet-verplichte remediëring aan met de vakinhoudelijke begeleiding. Bij één instelling zijn studenten voor remediëring aangewezen op zelfstudiepakketten. Drie van de zeven onderzochte hogescholen organiseren een verplicht gesprek of reflectiemoment over de resultaten van de instaptoets om de student door te verwijzen naar de gepaste remediëring. Volgens de instellingen moet de student toestemming verlenen om de resultaten van zijn instaptoets te bekijken. Nochtans bepaalt de Codex Hoger Onderwijs dat een instelling remediëring kan opleggen als de student niet slaagt. Er is dus een decretale grond voor de uitwisseling van die informatie en de minister stelde dat VLHORA de resultaten bezorgt aan de hogescholen.

¹²⁷ De ijkingsstoetsen worden georganiseerd voor Vlaanderen en zijn een samenwerking tussen verschillende universiteiten. Ijkingsstoets voor de opleiding chemie: wiskunde en chemie, voor de opleiding toegepaste economische wetenschappen: wiskunde.

Voor de twee andere onderzochte opleidingen organiseren hogescholen zelden aanvangstoetsen over startcompetenties. Vier van de zeven onderzochte hogescholen nemen bij het begin van het academiejaar wel een leer- en motivatietest (Lemo) af, met feedback voor de student. Eén hogeschool opteert ervoor na enkele weken een vragenlijst af te nemen die de sociale en academische integratie toetst. Vier hogescholen bieden een intakegesprek aan. Daarin kan het resultaat van de leer- en motivatietest of de pretoetsen aan bod komen, de vooropleiding, ... Aan de aanvangstoetsen, testen en gesprekken is vrijwillige remediëring gekoppeld voor studenten die het nodig hebben, vakinhoudelijk of vakoverschrijdend.

Taalvaardigheid haalden de instellingen geregeld aan als een voorwaarde voor studiesucces in het hoger onderwijs. Onderzoek toont dat ook aan¹²⁸. Vijf van de onderzochte instellingen voorzien in een verplichte test Nederlands¹²⁹. In twee instellingen is zo'n test enkel verplicht in bepaalde opleidingen. Twee hogescholen houden vooral rekening met de taalachtergrond van de student: docenten signaleren studenten met migratieachtergrond en taalachterstand, of de opleiding nodigt studenten uit die hun secundair diploma niet in een Nederlandstalige instelling afronden of geboren werden in het buitenland. De meeste instellingen voorzien in specifieke, vrijwillige taalremediëring voor het Nederlands.

Hoewel uit onderzoek¹³⁰ blijkt dat studenten met een minder aansluitende vooropleiding een minder goede doorstroom kennen en verschillende onderzochte instellingen cijfers hadden die dat bevestigen (zie 2.5.6), spreken instellingen studenten zelden aan op basis van dat kenmerk. In één instelling kunnen de betrokken studenten een beroep doen op een specifieke mentor. Bij drie andere instellingen biedt één van de drie onderzochte opleidingen specifieke begeleiding aan. Verschillende instellingen verkiezen remediëring te koppelen aan een al dan niet vrijwillige kennistest voor alle startende studenten. Eén instelling zei hierover: *Als algemeen beleid focussen we niet veel op de vooropleiding van studenten. De ervaring leert dat de kwaliteit daarvan sterk afhangt van de school en van de leerkracht. We willen studenten niet op voorhand ontmoedigen of stigmatiseren. De onderzoeken over studiesucces gerelateerd aan de vooropleiding van studenten zeggen weinig over de individuele student. Veel is afhankelijk van de persoonlijke motivatie.*

Bij de instellingen die geen aanvangstoetsen organiseren, zijn de studenten daarvoor geen vragende partij. Zij vinden dat problemen ook kunnen worden opgespoord tijdens de lessen en dat studenten zelf kunnen beslissen of ze ingaan op het remediëringaanbod. Enkele instellingen stelden dan weer dat er een grens is aan wat zij kunnen doen om beginnende studenten naar het nodige begincompetentieniveau te brengen: kandidaat-studenten beseffen niet altijd dat ze een remediëringstraject nodig hebben en soms is het startniveau te zwak om dit in het eerste bachelorjaar volledig te remediëren.

¹²⁸ De Moor, A., Colpaert, T., *Taal telt. Taalscreening in het eerste jaar hoger onderwijs om studiesucces te bevorderen*. Odisee, 2013-2017.

Heeren, J., Speelman, D., De Wachter, L., *Bepaalt taal wie het haalt? De samenhang tussen een academische taalvaardigheidsscreening en het behalen van een bachelordiploma aan de universiteit*. KUL, Tijdschrift voor Hoger Onderwijs, jrg. 39(1), p. 39-54.

¹²⁹ Voor de educatieve bachelor in het lager onderwijs is een test Nederlands opgenomen in de verplichte instaptoets, af te leggen vóór de start van het academiejaar.

¹³⁰ Glorieux, I., Laurijssen, I. & Sobczyk, O. (2015), *Studiesucces in het eerste jaar hoger onderwijs in Vlaanderen. Een analyse van de impact van kenmerken van studenten en van opleidingen*, Research paper SSL/2014.15/4.1.2, Steunpunt Studietoelagen en schoolloopbanen, Leuven.

Declercq K., Verboven F., *Slaagkansen aan Vlaams universiteiten: tijd om het beleid bij te sturen?* Vives, september 2010.

Tijdens het academiejaar

Alle universiteiten zorgen voor een tijdige confrontatie van studenten met hun studievoortgang. Vier van de vijf universiteiten organiseren voor de onderzochte opleidingen proefexamens of tussentijdse evaluaties^{33*} over één of meer opleidingsonderdelen. Deelname wordt gestimuleerd, maar is meestal niet verplicht. De proefexamens kunnen ook worden vervangen door de terbeschikkingstelling van oude examens online met een verbetertool. Over het algemeen proberen instellingen minstens één proefexamen in de normale examensetting te laten plaatsvinden, zodat studenten niet alleen hun evolutie testen, maar ook ervaren hoe een examen werkt. De universiteit die geen tussentijdse proefexamens organiseert, heeft een systeem van kwartielexamens, waardoor de studenten ook snel met hun evolutie worden geconfronteerd. De meeste proefexamens en kwartielexamens worden gepland vóór 1 december, de deadline voor heroriëntering zonder verlies van leerkrediet. Eén opleiding op een kleine campus nodigt studenten die niet deelnemen aan alle proefexamens, uit voor een begeleidingsgesprek.

Voor de opleiding verpleegkunde zijn er in vijf van de zeven hogescholen tussentijdse examens of evaluaties in het eerste semester. Voor de andere onderzochte opleidingen is dat zelden het geval. De hogescholen organiseren zelden proefexamens of andere vormen van tussentijdse testen (bv. zelftesten). Wel organiseren de hogescholen en de meeste universiteiten groepsessies over de voorbereiding en aanpak van examens.

De meningen van de studentenraden over proefexamens zijn verdeeld. Verschillende studentenraden zijn er voorstander van omdat de student daardoor weet hoever hij staat in de verwerking van de stof en hoe een examen verloopt. Andere menen dat het risico bestaat dat studenten zich niet voorbereiden, waardoor het geen reële test is. Zij gaven aan dat er andere mogelijkheden zijn om studenten inzicht te geven in de manier waarop een examen verloopt, zoals de terbeschikkingstelling van oude examens met verbetermodule, ouderejaarsstudenten die advies geven over het aanpakken van examens, docenten die tijdens de contacturen uitleg geven over de examens en over de moeilijkheidsgraad van oefeningen of vragen.

Behalve de resultaten van beginassessments, proefexamens of tussentijdse evaluaties hantieren alle instellingen de resultaten van studenten op examens in het eerste en tweede semester als indicator voor problemen in de studievoortgang. Studenten waarvan de resultaten op die examens van dien aard zijn dat ze bindende voorwaarden of een weigering riskeren, krijgen een waarschuwing waarbij ze worden gewezen op de mogelijke studiebegeleiding.

De instellingen gebruiken zelden bijkomende indicatoren om risicostudenten op te volgen. Eén opleiding hanteert de niet-deelname aan alle proefexamens als extra indicator. Een andere opleiding volgt op of studenten actief zijn in de verplichte practica. Bij één hogeschool ten slotte signaleren docenten studenten die regelmatige afwezig zijn in de lessen. In alle gevallen worden de betrokken studenten uitgenodigd voor een gesprek.

^{33*} Tussentijdse evaluaties tellen mee voor het eindresultaat of leveren bonuspunten op bij deelname. Proefexamens dienen enkel als kennismaking en het resultaat wordt niet meegenomen bij de evaluatie.

Instellingen oordelen dat de verschillende initiatieven die ze nemen een duidelijke signaal-functie hebben voor studenten om, zo nodig, een beroep te doen op het uitgebreide begeleidingsaanbod. Verdere begeleiding is vraaggestuurd.

Het is onduidelijk in hoeverre instellingen docenten een rol toebedelen in de doorverwijzing van studenten. In hogescholen vangen docenten sneller signalen op als een student problemen heeft. De studentengroepen zijn dikwijls kleiner dan bij universitaire opleidingen en de studenten worden van nabij gevolgd. Eén hogeschool stelt dat er korte communicatielijnen zijn tussen de docenten en de begeleidingsdiensten. Ook werken veel van de onderzochte hogeschoolopleidingen met een mentor of coach voor een groep studenten. Toch is er ook één universiteit die stelt dat docenten studenten met minder goede resultaten consequent doorverwijzen.

3.4.5 Waarschuwen voor studievoortgangsbewakingsmaatregelen

Studenten krijgen tijdig een signaal wanneer ze het risico lopen onder studievoortgangsbewaking te komen. Alle instellingen geven na elke examenperiode van de eerste zittijd (januari en juni) een waarschuwing aan eerstejaarsstudenten die dreigen onder bindende voorwaarden of een weigering te vallen. In de meeste gevallen is de boodschap, aangepast aan de situatie van de student, opgenomen in het persoonlijk elektronisch studievoortgangsdossier of op de puntenbrief van de student.

Alle boodschappen verwijzen naar de mogelijke studiebegeleiding en bevatten een uitnodiging tot individueel gesprek. Een individuele opvolging hangt dus af van het initiatief van de student. Slechts enkele opleidingen stelden dat zij risicostudenten die niet op het aanbod ingaan, opnieuw contacteren voor een afspraak. Verplichte gesprekken komen vrijwel niet voor na de eerste zittijd. Volgens sommige instellingen gaat maar een beperkt aantal studenten in op een uitnodiging tot gesprek na een slecht examenresultaat. Eén instelling ziet zelfs een dalende trend in de opkomst voor dergelijke gesprekken.

De meeste universitaire opleidingen organiseren ook een groepsessie na de examens van het eerste semester, waarin de studievoortgangsbewakingsmaatregelen en de studiebegeleiding aan bod komen. Bij twee instellingen verplicht één van de onderzochte opleidingen deelname aan die sessie voor bepaalde studenten. Bij hogescholen worden infosessies na de examens niet vermeld.

Toch blijken er nog altijd studenten te zijn die zich pas bewust worden van de maatregelen op het ogenblik dat ze er zelf mee worden geconfronteerd. Sommige risicostudenten gaan niet in op de uitnodigingen tot gesprek en komen niet naar infosessies waar de maatregelen worden uitgelegd.

Studenten die na hun tweede zittijd bindende voorwaarden of een weigering krijgen, worden daarvan op dezelfde wijze op de hoogte gebracht: via hun elektronisch dossier, de puntenbrief of een aparte mail. De studenten krijgen ook opnieuw uitleg over de maatregelen.

3.4.6 Opvolgen van studenten met bindende voorwaarden

Studenten met bindende voorwaarden kunnen worden geweigerd om voort te studeren in de opleiding (of de instelling) als ze de voorwaarden niet vervullen. Zoals alle studenten in een geïndividualiseerd traject kunnen ze bij de trajectbegeleider terecht voor advies over het samenstellen van een evenwichtig, haalbaar studiepakket. De meeste instellingen volgen die studenten tijdens het volgende academiejaar nog in beperkte mate op. Sommige instellingen nodigen studenten met bindende voorwaarden uit voor een gesprek bij bekendmaking van de resultaten van de tweede zitting. Bij twee instellingen is dat gesprek verplicht. In een andere instelling kunnen studenten met een zeer laag studierendement zich pas opnieuw inschrijven voor de opleiding als ze een reflectiedocument invullen en daarna verplicht op gesprek gaan bij de trajectbegeleider. Bij één instelling is begeleiding in de loop van het academiejaar standaard onderdeel van de bindende voorwaarden. De meeste instellingen nodigen studenten met bindende voorwaarden wel opnieuw uit na de examens van het eerste semester, vooral als de resultaten opnieuw niet goed zijn.

Toch zijn er studenten met bindende voorwaarden die zich daar pas van bewust worden als een weigering dreigt omdat ze de voorwaarden niet vervullen. Aangezien de intensievere studieloopbaanbegeleiding in de meeste gevallen beperkt blijft tot eerstejaarsstudenten, kunnen studenten die weinig initiatief nemen, daardoor verder in de problemen komen.

3.5 Heroriëntering

Studenten met zwakke resultaten die heroriënteren, doen het gemiddeld beter dan studenten die in de opleiding blijven (zie 2.5). Tijdige heroriëntering zou dus een aandachtspunt moeten zijn voor de studieloopbaanbegeleiding. Ook de VVS stelde in haar memorandum dat hogeronderwijsinstellingen meer moeten inzetten op heroriëntering en ondersteuning, zodat studenten die niet direct op hun plaats zitten of goede resultaten weten te behalen, niet uitvallen, maar de begeleiding krijgen die ze nodig hebben³³².

Bij alle instellingen is de houding dat heroriëntering ook door de begeleiders zelf ter sprake wordt gebracht indien aangewezen. Dat gebeurt al in het eerste semester bij studenten met zeer zwakke resultaten, als ze contact hebben met de studieloopbaanbegeleiding.

Na de eerste examens worden studenten met een moeizaam traject, volgens de instellingen, gewezen op de mogelijkheid tot heroriëntering. Dat is nog tijdig voor een gedeeltelijke terug-gave van het leerkrediet, maar het is op dat moment moeilijk om een eerste bachelor nog volledig af te ronden in een nieuwe opleiding.

Het is niet altijd gemakkelijk voor een student om zich tijdens het academiejaar in te schakelen in een andere opleiding. Zelfs vóór de eerste deadline om leerkrediet terug te krijgen bij heroriëntering (1 december), heeft de student al een deel van de lessen gemist, zijn sommige opleidingsonderdelen al afgerond of stages opgestart. Er is weinig aandacht voor late instromers vanuit de studieloopbaanbegeleiding. Vanzelfsprekend worden die studenten begeleid

³³² Memorandum 2019-2024, *Het VVS-memorandum naar aanleiding van de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen van 26 mei 2019*, punt 4, Vlaamse Vereniging van Studenten.

bij de vastlegging van hun traject, maar slechts enkele instellingen besteden bijzondere aandacht aan het onthaal en de aanvangsbegeleiding van de betrokkenen.

Na de tweede zittijd hebben studenten in principe altijd de mogelijkheid een gesprek aan te vragen met een begeleider over heroriëntering. In hoeverre alle instellingen dat actief aanbieden, is niet duidelijk.

Studenten die willen heroriënteren binnen de eigen faculteit of binnen het eigen departement, kunnen over het algemeen terecht bij hun trajectbegeleider. Studenten die willen heroriënteren buiten de eigen faculteit of niet weten welke richting ze uit willen, kunnen in de meeste instellingen een beroep doen op een centrale dienst die beter op de hoogte is van de verschillende opleidingen binnen de instelling. Die diensten zijn ook meer vertrouwd met de begeleiding van het keuzeprocess. Alle instellingen stelden ook te kijken naar het aanbod buiten de eigen instelling, afhankelijk van de motivering en de talenten van de student, maar de meeste gaven wel aan dat ze niet altijd de voorwaarden en modaliteiten van de opleidingsprogramma's buiten de eigen instelling kennen.

Voor heroriënteringen werken universiteiten soms samen met de hogescholen binnen de associatie. Zo nodigt een faculteit van één universiteit op het informatiemoment na de eerste examenperiode de hogescholen van de associatie uit om hun verwante opleidingen voor te stellen. Binnen verschillende associaties wordt informatie uitgewisseld over vrijstellingen die de student bij heroriëntering kan bekomen, opleidingsonderdelen die hij kan opnemen, ...

De deskundigheid ter zake is soms nog beperkt. Slechts zes instellingen hebben voor heroriëntering eigen tools ontwikkeld (eigen studiekeuzeplatform, draaiboek, werkmap, ...), een specifieke werkgroep of medewerkers aangesteld. Zeven instellingen gebruiken onderwijskiezer⁴³³, o.m. om het opleidingsaanbod te tonen.

Heroriëntering in het eerste jaar is volgens de instellingen een delicaat onderwerp dat omzichtig moet worden aangebracht als studenten het niet zelf ter sprake brengen. Studenten zijn dikwijls erg gemotiveerd voor de gekozen opleiding. Er zijn wel elementen die volgens de begeleiders helpen om een heroriëntering te bevorderen:

- Als een opleiding praktijk en stage omvat, kunnen zowel de student als de begeleider zien of een student geschikt is voor de latere job. Dat vormt ook een aangrijpingspunt voor een gesprek over heroriëntering.
- Het is nuttig in de opleiding momenten in te bouwen waarbij de student over zichzelf moet reflecteren, zoals een leer-en motivatietest gekoppeld aan een bespreking van de resultaten, een ontwikkelingstraject, proefexamens met een bespreking achteraf.
- Voor hogescholen verhoogt de inkanteling van de graduaatsopleidingen de mogelijkheden van heroriëntering. Studenten en ouders ervaren die opleidingen immers als een volwaardiger alternatief dan het volwassenenonderwijs.

De bevroegde studentenraden zijn van mening dat heroriëntering een goede zaak kan zijn en het beste plaatsvindt vóór het tweede jaar. Tegelijk gaven ze aan dat het de keuze moet zijn van de student en niet mag worden opgedrongen. De studentenraden gaven aan dat studieadviesdiensten minder op de hoogte zijn van het aanbod buiten de eigen instelling of associ-

⁴³³ www.onderwijskiezer.be.

atie. Ze menen echter dat studenten ook zelf een verantwoordelijkheid hebben om informatie te verzamelen.

3.6 Monitoring van resultaat van de studiebegeleiding

De meeste instellingen hebben geen systematische, volledig registratie van de hulpvraag.

De monitoring van de activiteiten van de studiebegeleidingsdiensten verschilt sterk tussen de instellingen en soms ook tussen de opleidingen of faculteiten van eenzelfde instelling. Vier universiteiten en vier hogescholen hebben een registratiesysteem voor individuele gesprekken. Eén universiteit en twee hogescholen gebruiken dat systeem enkel voor begeleiding door de centrale dienst. Eén hogeschool gaf aan dat ze in 2019-2020 een digitaal studentendossier in gebruik zou nemen waaruit ze later rapporten kan trekken.

Het gevolg is dat alle instellingen wel cijfergegevens hebben over de individuele studiebegeleiding, maar die zijn heel gevarieerd in omvang, aard en detail. Zoals eerder in dit verslag gesteld, hebben de meeste instellingen geen of onvolledige informatie over het aantal studenten dat een beroep doet op de begeleiding. De antwoorden of verslagen die het Rekenhof ontving, bevatten zelden informatie per type begeleiding (trajectbegeleiding, leerprocesbegeleiding, zorgbegeleiding, heroriëntering), over de aard van de hulpvragen, het aantal contacten per student, ... Over groepsbegeleiding is meer informatie beschikbaar: het aantal sessies, de thema's, aantal deelnemers, tevredenheid, ... worden meestal geregistreerd.

De instellingen evalueren zelden het effect van de studiebegeleiding op de studievoortgang van studenten. Soms wordt rond dit thema een bachelor- of masterproef opgezet. Verschillende instellingen wijzen erop dat het causaal verband moeilijk aan te tonen is. Een samenhang tussen begeleiding en resultaten kan ook worden gerelateerd aan een consciëntieuzere studiehouding van studenten die een beroep doen op studiebegeleiding. Ook de studievoortgangsbewakingsmaatregelen kunnen een impact hebben.

Enkele instellingen evalueren systematisch het resultaat van een bepaald instrument. Eén universiteit evalueert jaarlijks het effect van de oriënteringstest op het gedrag van studenten (doen studenten een beroep op begeleiding, heroriëntering) en hun ervaring met het instrument. Eén hogeschool evalueert jaarlijks het studierendement van studenten die deelnemen aan de zomercursussen. Eén onderzochte opleiding monitort de resultaten van studenten die ze opvolgt vanwege hun laag studierendement zolang ze in de eigen faculteit blijven.

Andere instellingen evalueerden eenmalig het resultaat van een bepaald instrument, bv. het gesprek over studievoortgangsbewaking na de examens, het monitoraat van een opleiding of trajectcoaching.

Eén instelling gaf aan dat ze binnenkort een adhoc-onderzoek uitvoert naar de studievoortgang van studenten die bij de studiebegeleidingsdienst langskwamen.

3.7 Conclusies

Organisatie

Instellingen moeten adequate en toegankelijke studiebegeleiding aanbieden, die onder meer de studievoortgang, en eventueel een tijdige heroriëntering, moet bevorderen. Aangezien de invulling van de studiebegeleiding tot de autonomie van de onderwijsinstellingen behoort, is de organisatie van de begeleiding gevarieerd, van sterk centraal gestuurd tot grotendeels decentraal. De meeste instellingen kennen een mengvorm. Hoewel alle instellingen ruimte laten aan de faculteiten en opleidingen om deels zelf invulling te geven aan de begeleiding, zijn er niet steeds instrumenten (bv. functie- of taakomschrijvingen, handleidingen of deontologische codes) die een gelijkwaardige, kwalitatieve invulling bewaken binnen de instelling. De onderlinge afstemming steunt vooral op structureel overleg.

Beschikbaarheid van de studiebegeleiding

De instellingen informeren de studenten over het studiebegeleidingsaanbod zowel aan het begin als tijdens het academiejaar. Toch zou een deel van de studenten volgens de instellingen onvoldoende op de hoogte zijn van het begeleidingsaanbod. De instellingen besteden terecht bijzondere aandacht aan eerstejaars, maar ook tweedejaars kunnen nog nood hebben aan (een herhaling van) de informatie over het aanbod.

In het algemeen zijn de studiebegeleiders voldoende bereikbaar en beschikbaar. Wel maken de instellingen voor de toewijzing van personeelscapaciteit aan de studiebegeleiding weinig gebruik van uniforme criteria die de nood aan begeleiding weergeven. Dat kan leiden tot ongelijke beschikbaarheid van begeleiding voor studenten naargelang faculteit en opleiding. Bij sommige instellingen is de dienstverlening van de centrale begeleidingsdiensten niet op dezelfde wijze beschikbaar op alle campussen.

Omdat er zelden systematische analyses gebeuren, is het onduidelijk of de begeleiding voldoende is afgestemd op de behoeften van de studenten.

Proactieve opvolging van studenten

Alle instellingen voorzien in specifieke begeleiding voor eerstejaarsstudenten om de overgang naar het hoger onderwijs en de academische integratie te bevorderen. De instellingen identificeren studenten met risico op studieduurverlenging en drop-out, en bieden remediëring en specifieke begeleiding aan. De meeste instellingen nemen testen af aan het begin van het eerste academiejaar, zodat studenten hun uitgangspositie en nood aan remediëring kunnen inschatten. Tijdens het academiejaar volgen de instellingen de studenten vooral op basis van resultaten van tussentijdse evaluaties en examens. Studenten krijgen een signaal als ze het risico lopen onder studievoortgangsbewaking te komen of te worden geweigerd bij de volgende inschrijving. Zij worden daarbij gewezen op de mogelijke studiebegeleiding. Instellingen stellen vast dat vaak maar een beperkt deel van de studenten daarop ingaat.

In het algemeen zijn begeleiders terughoudend om de studenten zelf te contacteren. De remediëring is ook zelden verplicht, zelfs niet voor probleemstudenten, na een verplichte instaptoets of als bindende voorwaarde. Doordat de student vaak zelf het initiatief moet nemen, is

er waarschijnlijk een aantal studenten dat nood heeft aan begeleiding, maar er geen gebruik van maakt.

Bepaalde studentengroepen hebben meer kans op een laag studierendement. Bijzondere aandacht moet dan ook gaan naar de ondersteuning van de studieloopbaan van die kansengroepen. Behalve voor de groepen waar dit decretaal verplicht is (beursstudenten, studenten met een functiebeperking en werkstudenten), zijn er echter weinig specifieke maatregelen voor de kansengroepen. De instellingen zijn hier nog zoekende. Vaak neigen ze naar een inclusieve aanpak, waarbij ze zich niet tot een specifieke kansengroep richten. Ook andere factoren die een mogelijk een drempel vormen, worden zelden gehanteerd om risicostudenten te detecteren en aangepaste begeleiding te bieden. Zo wordt de vooropleiding, een belangrijke indicator van studiesucces, zelden gehanteerd om studenten aan te spreken.

Studiebegeleiders brengen, indien aangewezen, heroriëntering al vroeg ter sprake bij eerstejaarsstudenten, maar enkel bij diegenen waarmee ze contact hebben. Alle instellingen voorzien in hulp bij heroriëntering, maar de deskundigheid kan nog verhogen, zeker inzake opleidingen buiten de eigen instelling. Er is ook zelden specifieke aandacht vanuit de studiebegeleiding voor heroriënteerders tijdens het academiejaar.

Opvolging na advies inzake studievoortgang

De meeste instellingen volgen studenten met bindende voorwaarden nog in beperkte mate op tijdens het volgende academiejaar, maar begeleiding is niet verplicht. Aangezien de intensievere studieloopbaanbegeleiding in de meeste gevallen beperkt blijft tot eerstejaarsstudenten, kunnen studenten die weinig initiatief nemen, verder in de problemen komen. Er zijn dan ook studenten met bindende voorwaarden die zich pas van de consequenties bewust worden als een weigering dreigt.

Monitoring en evaluatie

Er is een sterke variatie in omvang en aard van de activiteiten die studiebegeleidingsdiensten registreren. Veel instellingen houden onvoldoende of te weinig systematisch gegevens bij over hun individuele begeleidingsactiviteiten en de hulpvraag van studenten om hun werking en de noden te kunnen evalueren. Daardoor hebben ze ook zelden informatie over de impact van de activiteiten op de personeelsbehoefte.

HOOFDSTUK 4

Algemene conclusies

Het Rekenhof voerde een audit uit naar de studievoortgang in het hoger onderwijs. Het onderzocht daarbij het gebruik van studievoortgangsbewakingsmaatregelen en studiebegeleiding om de studievoortgang te bevorderen en kwam tot de volgende conclusies.

Alle hogeronderwijsinstellingen voerden sinds 2005 diverse studievoortgangsbewakingsmaatregelen in, binnen het aangereikte decreetale kader en in overeenstemming met hun pedagogische visie. De instellingen leggen voornamelijk bindende voorwaarden op aan studenten met een laag studierendement of weigeren een herinschrijving (stopmaatregelen). Door de autonomie die instellingen krijgen, is er een grote variatie aan maatregelen, soms zelfs binnen de instellingen. De duur en de omvang van een eventuele weigering is niet steeds duidelijk bepaald. Hoewel het decreetaal mogelijk is, leggen de meeste instellingen geen maatregelen op aan nieuwe studenten. De instellingen besteden aandacht aan de communicatie van de maatregelen, maar toch zijn studenten er niet altijd voldoende van op de hoogte. De communicatie is vooral gericht op eerstejaarsstudenten, maar ook andere groepen studenten hebben nog nood aan (een herhaling van) de informatie.

Verschillen in de studievoortgangsbewakingsmaatregelen komen mee voort uit een verschillende pedagogische visie van de instellingen op wat een student de beste kansen biedt. Instellingen die na één jaar een weigering opleggen op basis van een laag studierendement, sturen vanwege de lage slaagkans aan op een snelle heroriëntering. Andere instellingen willen studenten een tweede kans geven.

Enkele instellingen voerden uitgebreide simulaties uit om de gevolgen van mogelijke studievoortgangsbewakingsmaatregelen in te schatten, maar bij sommige instellingen ontbreekt een dergelijke empirische onderbouwing voor bepaalde maatregelen of is ze zeer beperkt. Ook hebben de instellingen de alternatieven niet altijd onderzocht. In alle instellingen is er een vorm van monitoring van de studievoortgang, maar de verzamelde gegevens maken het niet altijd mogelijk het effect van de maatregelen voldoende op te volgen en te evalueren. Instellingen maken daarvoor vrijwel geen gebruik van de mogelijkheid om de studieresultaten te volgen van studenten die heroriënteren uit de instelling, onder meer omdat die gegevens niet geaggregeerd beschikbaar zijn en vanwege twijfels bij de instellingen over de verenigbaarheid met de privacyregels.

Strengere voorwaarden voor studenten blijken niet altijd ontradend te werken: een effectenanalyse van het Rekenhof toonde aan dat de studievoortgangsbewakingsmaatregelen weinig proactieve gedragseffecten (zoals een hoger studierendement of snellere heroriëntering) bij de studenten uitlokken. Studenten met een studierendement onder 30% in het eerste jaar hebben een kleine kans om het startdiploma te halen. Als zij echter niet worden tegengehouden door een stopmaatregel, zal 1 op 4 van hen zich toch opnieuw inschrijven in dezelfde

opleiding. Een daling van dat aantal vond alleen plaats bij de instellingen die een stopmaatregel invoerden. Als studenten met een laag studierendement kiezen voor heroriëntering, behalen zij gemiddeld een hoger studierendement vergeleken met vergelijkbare studenten die wel voortstuderen in dezelfde opleiding. Als een student kiest voor heroriëntering, heeft een snellere heroriëntering bepaalde voordelen, zoals een hoger leerkrediet bij de start van de nieuwe opleiding.

Bepaalde studentengroepen (bijvoorbeeld op basis van hun vooropleiding in het secundair onderwijs) worden vaker getroffen door een snelle stopmaatregel, maar hun diplomakansen worden daardoor niet bijkomend gehypothekeerd, omdat deze studentengroepen al een lagere kans hebben om het startdiploma alsnog te behalen.

Aan studenten die het risico lopen op een slechte studievoortgang, trachten alle instellingen studiebegeleiding aan te bieden. Vaak is de begeleiding (deels) decentraal georganiseerd, maar instrumenten die een gelijkwaardige invulling bewaken, zijn weinig aanwezig. In het algemeen is de studiebegeleiding voldoende bereikbaar en beschikbaar, maar de toewijzing van personeelscapaciteit aan de studiebegeleiding vindt zelden plaats op basis van uniforme criteria die de nood aan begeleiding weergeven. Daardoor bestaat er een risico op ongelijke beschikbaarheid van de studiebegeleiding naargelang de faculteit en de opleiding. Bij de communicatie over de studiebegeleiding besteden de instellingen bijzondere aandacht aan eerstejaarsstudenten, maar ook laterejaars kunnen nood hebben aan informatie over het aanbod. In de meeste instellingen moeten de studenten zelf naar de studiebegeleiding stappen, waardoor studenten die nood hebben aan begeleiding, er mogelijk toch geen gebruik van maken. Sommige opleidingen maken daarom bepaalde begeleiding verplicht of integreren die in het uurrooster.

De instellingen hebben een specifiek begeleidingsaanbod voor studenten in het eerste jaar en meestal ook voor studenten die slecht scoren op aanvangstesten. Andere factoren die een drempel kunnen vormen voor een vlotte studievoortgang, zoals taalvaardigheid en vooropleiding, hanteren instellingen zelden om risicostudenten aan te spreken en aangepaste begeleiding te bieden. Er zijn weinig specifieke maatregelen voor kansengroepen. Tijdens het academiejaar volgen de instellingen de studenten op basis van resultaten van tussentijdse evaluaties en examens. Studenten met slechte examenresultaten wijzen ze op de mogelijke studiebegeleiding. De meeste instellingen volgen studenten met bindende voorwaarden nog in beperkte mate op tijdens het volgende academiejaar, maar omdat de begeleiding niet verplicht is, kunnen studenten die weinig initiatief nemen, daardoor verder in de problemen komen. Studiebegeleiders brengen heroriëntering al vroeg ter sprake als ze dat nodig achten op basis van de studieresultaten en voorzien in hulp bij heroriëntering, maar ze doen dit enkel bij degenen met wie ze contact hebben. Er is ook geen specifieke aandacht vanuit de studiebegeleiding voor heroriënteerders tijdens het academiejaar.

Veel instellingen verzamelen onvoldoende of te weinig systematisch gegevens over hun individuele begeleidingsactiviteiten en de hulpvraag van studenten om hun werking en de nood aan begeleiding te kunnen evalueren. Daardoor bestaat het risico dat de begeleiding weinig is afgestemd op de behoeften.

HOOFDSTUK 5

Aanbevelingen

- De instellingen moeten blijven inzetten op adequate communicatie over de studievoortgangsbewakingsmaatregelen en studiebegeleiding en daarbij, naast de huidige extra aandacht voor eerstejaarsstudenten, ook voldoende aandacht besteden aan heroriënteerders en laterejaars met een verhoogd risico op een gebrekkige studievoortgang.
- De studievoortgangsbewakingsmaatregelen van de instellingen dienen voldoende helder te zijn, zodat een student voldoende inzicht heeft in de mogelijke gevolgen van een zwakkere studieloopbaan. De instellingen dienen te streven naar eenvoud bij de maatregelen, waarbij de gevolgen voorspelbaar en transparant zijn voor de studenten. De omvang en duur van een eventuele weigering moeten duidelijk bepaald zijn.
- De instellingen moeten hun studievoortgangsbewakingsmaatregelen altijd voldoende en specifiek empirisch onderbouwen en de mogelijke alternatieven onderzoeken.
- De instellingen dienen de nodige indicatoren over studievoortgang te verfijnen en bij te sturen om de effecten van hun maatregelen voldoende fijnmazig te kunnen opvolgen en evalueren.
- De instellingen moeten de beschikbare gegevens over studenten die vanuit hun instelling heroriënteren, meenemen in de evaluatie van het effect van hun voortgangsmatregelen. De Vlaamse overheid moet de instellingen informeren over de technische mogelijkheid en de juridische onderbouw om gegevens te kunnen raadplegen en gebruiken van studenten die de instelling hebben verlaten. Ze moet instellingen de mogelijkheid bieden de betrokken gegevens op een geaggregeerd niveau te raadplegen.
- Studiebegeleidingsdiensten kunnen studenten met een moeizame studievoortgang positief stimuleren tot heroriëntering door de vastgestelde effecten van heroriëntering op studievoortgang met hen te bespreken.
- Instellingen moeten studenten met een initieel laag studierendement die willen voortstuderen, wijzen op de geringe slaagkans. Bij instellingen die geen snelle stopmaatregel hanteren, is voor die studenten een verplicht gesprek en actieve begeleiding in het tweede jaar te overwegen.
- Alle instellingen moeten overwegen studiebegeleiding standaard op te leggen aan studenten met bindende voorwaarden. De aard en regelmaat van de begeleiding kunnen ze afstemmen op de oorzaken van de gebrekkige studievoortgang.
- Instellingen moeten studenten die een verhoogd risico lopen op studievertraging en dropout, actief stimuleren om gebruik te maken van de studiebegeleiding, zowel aan het begin als tijdens het academiejaar. Daarbij moeten ze ook studentenkenmerken die een bewezen negatieve invloed kunnen hebben op studievoortgang, aangrijpen om studenten aan te spreken, gericht te informeren en een gepast aanbod te voorzien.

- Om de gelijkwaardige beschikbaarheid van studiebegeleiding te garanderen voor alle studenten binnen de instelling, moet personeelscapaciteit aan de decentrale studiebegeleiding worden toegewezen op basis van uniforme criteria die de nood aan begeleiding weergeven.
- Instellingen moeten meer gegevens verzamelen over de aard en omvang van hun begeleidingsactiviteiten en over de benutting ervan door studenten, om de werking gericht te kunnen evalueren en bijsturen.

HOOFDSTUK 6

Reactie van de minister

Op 12 oktober 2021 deelde de Vlaamse minister van Onderwijs zijn reactie op de conclusies en de aanbevelingen uit het ontwerpverslag mee (zie bijlage 2). De reactie van de minister bevatte ook de opmerkingen van het departement Onderwijs en Vorming bij het ontwerpverslag. Waar relevant leidde de reactie tot aanpassingen in het rapport.

De minister vermeldde dat het onderwerp van de audit een thema betreft dat hoog op de politieke agenda staat en waarvoor ten tijde van het antwoord het toekomstig beleid wordt ontwikkeld.

De minister gaf op een aantal vlakken bijkomende informatie. Zo werd als reactie op een aanbeveling om duidelijkheid te bieden over eventuele juridische bezwaren inzake privacy, uitgebreid ingegaan op de juridische onderbouw voor het gebruik van gegevens uit DHO van studenten die de instelling hebben verlaten. Volgens de minister zijn de instellingen gemachtigd door de Vlaamse Toezichtcommissie om voor elk individu de DHO te raadplegen, zowel indien er nog geen juridische band is, wat bijvoorbeeld het geval is voor kandidaatstudenten, als voor individuen waarmee de juridische band (voorlopig) is beëindigd (bijvoorbeeld voor de opvolging van studieloopbanen). Het Rekenhof neemt nota van die onderbouw en beveelt aan dat de Vlaamse overheid de instellingen informeert over de technische mogelijkheid en de juridische onderbouw om gegevens te kunnen raadplegen en gebruiken van studenten die de instelling hebben verlaten. Het beveelt ook aan dat de Vlaamse overheid de instellingen de mogelijkheid biedt de betrokken gegevens op een geaggregeerd niveau te raadplegen.

Daarnaast verschaftte de minister meer informatie over de recente ontwikkeling van dashboards in een Dataloep-toepassing. Via dat dashboard verschaft de administratie geaggregeerde gegevens aan de instellingen om de studievoortgang van hun studenten beter op te volgen. De minister gaf aan dat op vraag van de instellingen in de toekomst via dit dashboard ook gegevens kunnen worden aangeleverd om de studievoortgang van studenten na het verlaten van de eigen onderwijsinstelling verder op te volgen.

De minister plaatste een kanttekening bij het ontbreken van gedragseffecten als gevolg van de studievoortgangsbewakingsmaatregelen. Hij stelde dat dit niet betekent dat de maatregelen weinig effecten hebben. Het Rekenhof kan enkel stellen dat de onderzoeksresultaten verschillende keren duiden op het gebrek aan gedragswijzigingen. Ten slotte gaf de minister nog als algemene reflectie dat voorzichtigheid is geboden bij causale interpretaties omdat studierendement en het opleggen van studievoortgangsbewakingsmaatregelen geen geïsoleerde gegevens zijn. Dat heeft het Rekenhof op verschillende punten in het verslag ook erkend.

BIJLAGE 1

Methodologie

Deze toelichting beschrijft details van de onderzochte studentenpopulatie en de uitgevoerde analyses. De tekst is opgevat als een aanvulling op de hoofdtekst. Methodologische aspecten die geen verdere uitleg behoeven of al in de hoofdtekst staan, zijn niet in deze bijlage opgenomen.

1 Geselecteerde steekproef

Het Rekenhof vroeg bij AHOVOKS geanonimiseerde gegevens op uit de beleidsdatabank hoger onderwijs. De steekproef bevatte alle generatiestudenten in het hoger onderwijs die zich voor het eerst inschreven en dat in één van de twaalf geselecteerde instellingen gedurende de periode 2013-2014 tot 2018-2019. Die studenten werden verder in de tijd gevolgd tot ze een eerste bachelordiploma behaalden of geen nieuwe inschrijvingen werden teruggevonden (tot academiejaar 2018-2019). Per inschrijving heeft het Rekenhof gegevens over de opleiding, instelling, status (actief of uitgeschreven), in- en uitschrijvingsdatum, de bijbehorende studiepunten en het behaalde diploma opgevraagd. Die informatie werd aangevuld met de stand van het leerkrediet aan het begin en einde van elk academiejaar. Daarnaast bevatte het bestand achtergrondgegevens van de studenten (studietoelage, onderwijsvorm in het secundair onderwijs, werkstudent).

Het Rekenhof heeft de steekproef nog verder afgebakend, zodat het de analyses kon uitvoeren op een homogenere groep. Dat maakt vergelijkingen tussen instellingen en academiejaren inzichtelijker. Het heeft getracht het profiel te benaderen van een generatiestudent die zich na het secundair onderwijs voor het eerst inschrijft met een diplomacontract in een professionele of academische bachelor. Daartoe heeft het de volgende filters op het gegevensbestand toegepast:

- Enkel de inschrijvingen waaraan studiepunten werden toegekend, werden behouden. Inschrijvingen zonder toegekende studiepunten zijn inschrijvingen waaraan nooit opleidingsonderdelen werden toegevoegd. Inschrijvingen waarbij de student zich voor opleidingsonderdelen heeft ingeschreven en later uitgeschreven, bleven wel behouden.
- Enkel inschrijvingen met een diplomacontract werden in eerste instantie behouden. Inschrijvingen met een credit- of examencontract werden wel meegenomen voor het bepalen van drop-out en heroriëntering.
- Studenten met een inschrijving met een diplomacontract die dateert vóór het academiejaar dat de studenten zijn opgenomen als generatiestudent, werden verwijderd. Als studenten vóór academiejaar 1999-2000 al een inschrijving met een diplomacontract hadden in een academische of professionele bachelor in het Vlaamse hoger onderwijs, is dat niet bekend. Ook eerdere inschrijvingen buiten het Vlaamse hoger onderwijs zijn niet bekend. Die studenten bleven wel opgenomen in het databestand als hun eerste (bekende) inschrijving met diplomacontract in het Vlaamse hoger onderwijs een professionele of academische bachelor is.

- Studenten met een inschrijving voor een ander type opleiding dan een professionele of academische bachelor in het jaar dat ze generatiestudent zijn, werden verwijderd uit het gegevensbestand (bijvoorbeeld een combinatie van een master- en bacheloropleiding).
- In de academiejaren volgend op het jaar dat de student generatiestudent is, werden enkel de inschrijvingen in een professionele of academische bachelor behouden. Bij deze filter werden enkel de betrokken inschrijvingen verwijderd, bij de vorige filter alle inschrijvingen van de student waarbij dit soort inschrijving werd teruggevonden.

Na toepassing van de eerste vijf filters bleef 99,5% van de studenten uit het opgevraagde databestand over. Aangezien de steekproef na de selectie studenten bevatte waarvan de eerste inschrijving niet een geselecteerde instelling betrof (maar wel een latere inschrijving in het jaar dat ze generatiestudenten zijn), werd nog een extra 0,9% van de studenten uit het databestand verwijderd. De onderstaande tabel geeft het aantal initiële inschrijvingen van generatiestudenten weer per instelling en academiejaar, na toepassing van de beschreven filters. De tabel bevat dus enkel de eerste inschrijving met diplomacontract van elke generatiestudent. Als een generatiestudent tijdens het academiejaar heroriënteert of gelijktijdig in twee instellingen inschrijft, staat in de tabel enkel de eerste inschrijving. Het totaal aantal generatiestudenten dat zich in de loop van het academiejaar inschrijft (en eventueel opnieuw uitschrijft) per instelling, ligt dus hoger, zoals blijkt uit tabel 2. Per analyse wordt de groep studenten ingeschreven in de instelling gedefinieerd.

Tabel 1: Aantal initiële inschrijvingen van generatiestudenten per instelling en academiejaar

Associatie	Instelling	Academiejaar					
		2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven	7.865	8.151	8.062	8.043	8.160	8.137
	Odisee	2.542	2.485	2.245	2.242	2.167	2.170
	Thomas More Mechelen-Antwerpen	1.677	1.869	1.959	1.940	2.158	2.130
Universiteit Gent	Universiteit Gent	6.675	6.456	6.535	6.775	7.202	7.220
	Hogeschool West-Vlaanderen	1.592	1.581	1.659	1.596	1.543	1.681
	Arteveldehogeschool	2.809	2.905	2.845	3.120	3.028	2.781
Universiteit en Hogescholen Antwerpen	Universiteit Antwerpen	3.137	3.020	3.098	3.048	3.100	2.994
	Karel de Grote-Hogeschool	3.146	3.275	3.006	3.195	3.379	3.181
Universiteit-Hogescholen Limburg	Universiteit Hasselt	938	871	1.119	942	1.026	998
	Hogeschool PXL	1.865	1.991	2.072	1.981	1.839	1.781
Universitaire Associatie Brussel	Vrije Universiteit Brussel	1.558	1.455	1.558	1.560	1.638	1.855
	Erasmushogeschool Brussel	999	1.141	1.232	1.233	1.124	1.112

Bron: Analyses Rekenhof op data uit beleidsdatabank hoger onderwijs

Tabel 2: Totaal aantal unieke generatiestudenten ingeschreven per instelling en academiejaar (alle inschrijvingen, zonder filters)

Associatie	Instelling	Academiejaar					
		2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven	8.015	8.316	8.188	8.167	8.284	8.262
	Odisee	2.744	2.699	2.427	2.455	2.355	2.371
	Thomas More Mechelen-Antwerpen	1.788	1.981	2.087	2.052	2.295	2.328
Universiteit Gent	Universiteit Gent Hogeschool	6.765	6.583	6.642	6.878	7.324	7.365
	West-Vlaanderen	1.658	1.638	1.725	1.648	1.625	1.747
	Arteveldehogeschool	3.079	3.142	3.098	3.330	3.254	2.978
Universiteit en Hogescholen Antwerpen	Universiteit Antwerpen	3.257	3.132	3.176	3.128	3.188	3.087
	Karel de Grote-Hogeschool	3.268	3.426	3.151	3.421	3.618	3.393
Universiteit-Hogescholen Limburg	Universiteit Hasselt	986	903	1.142	971	1.069	1.026
	Hogeschool PXL	1.962	2.118	2.198	2.099	1.932	1.880
Universitaire Associatie Brussel	Vrije Universiteit Brussel	1.639	1.520	1.617	1.643	1.712	1.932
	Erasmushogeschool Brussel	1.078	1.228	1.311	1.300	1.205	1.179

Bron: Agentschap Hoger onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties & Studietoelagen.

2 Afbakening variabelen en data-analyse

Voor elke student heeft het Rekenhof per academiejaar o.a. de volgende variabelen berekend:

- De *eerste en laatste inschrijving* werden bepaald op basis van de in- en uitschrijvingsdata. Als een student zich tijdens een academiejaar voor één opleiding inschreef, zijn de eerste en laatste inschrijving hetzelfde.
- Het *studierendement* is de basis voor het al dan niet opleggen van studievoortgangsbevakingsmaatregelen. Het studierendement werd voor elke inschrijving berekend door de verworven studiepunten te delen door het aantal opgenomen studiepunten, verminderd met het aantal studiepunten waarvoor een student zich tijdig uitschreef. Tijdig uitgeschreven studiepunten zijn studiepunten waarvoor de student zich uitschreef vóór er een evaluatie plaatsvond en vóór de datum die de instelling specificeert in het onderwijs- en examenreglement (OER). Gedelibereerde studiepunten worden niet beschouwd als verworven studiepunten.
- *Drop-out*: als het Rekenhof geen inschrijving kon terugvinden in dat academiejaar en nog geen bachelordiploma werd behaald. Als een student heroriënteert naar een instelling buiten het Vlaamse hoger onderwijs of naar het hoger beroeps onderwijs, is dat niet bekend. Dat wordt bijgevolg als drop-out gerekend.
- *Gelijktijdige inschrijvingen*: als de eerste en laatste inschrijving niet gelijk zijn en beide nog actieve inschrijvingen zijn op het einde van het academiejaar.

- *Heroriëntering*: twee heroriënteringsmaten werden berekend. De eerste bekeek of er een verandering van opleiding en/of instelling plaatsvond, de tweede nam enkel veranderingen in opleiding in aanmerking. De meeste gerapporteerde analyses maken gebruik van de tweede maat. Er werd gecontroleerd voor gelijktijdige inschrijvingen. Opleidingen met een gemeenschappelijke stam werden samengenomen onder één opleidingscode. Bij Thomas More werden enkel gegevens van studenten met een initiële inschrijving bij Thomas More Mechelen-Antwerpen geselecteerd. Gelet op het samenwerkingsverband, werd een heroriëntering van Thomas More Mechelen-Antwerpen naar Thomas More Kempen niet beschouwd als een heroriëntering tussen instellingen.

3 Extra uitleg analyses

Waar relevant, heeft het Rekenhof met variantieanalyses, t-testen, chi-kwadraattoetsen en regressieanalyses statistisch getest of gerapporteerde resultaten statistisch significant zijn. Bij verschillende analyses heeft het controles of selecties uitgevoerd. Die worden hierna toegelicht.

Tabel 7: De tabel geeft het percentage actieve generatiestudenten weer dat onder de mogelijke studierendementsgrenzen valt. Dat betekent dat enkel generatiestudenten met een actieve inschrijving op het einde van het academiejaar (dus niet vroegtijdig uitgeschreven) werden opgenomen. Het gaat om 95% van de generatiestudenten in de steekproef. Van beide types instellingen wordt het minimum- en maximumpercentage studenten (over instellingen) opgenomen om de variatie tussen instellingen weer te geven.

Figuur 3 en 4: De variatie in percentage heroriënteringen van generatiestudenten tijdens het eerste jaar is groter tussen instellingen dan binnen instellingen over academiejaren. Daarom werd bij de vergelijkingen enkel binnen instellingen gekeken. Alle generatiestudenten die heroriënteerden in het eerste jaar, werden opgenomen in de analyse, ongeacht de inschrijvingsstatus op het einde van het academiejaar. Bij de stopmaatregelen werd vergeleken voor en na de invoer ervan. De analyse van een verhoogde drempelwaarde voor het opleggen van de bindende voorwaarde werd enkel uitgevoerd bij instellingen die in de onderzochte periode de drempelwaarde verhoogden van 50% naar 60% en geen snelle stopmaatregel invoerden op basis van het percentage studierendement. Eén instelling verhoogde de drempelwaarde voor bindende voorwaarden van 50% naar 60%, maar de keuze om al dan niet bindende voorwaarden op te leggen, lag bij de departementen. Tijdens de onderzochte periode verschoof het aantal departementen dat daarvoor opteerde, waardoor een zuivere vergelijking niet mogelijk was. Die instelling werd daarom niet opgenomen in deze analyses. De twaalf instellingen werden dus in de volgende categorieën ingedeeld:

- vijf instellingen die in de periode 2013-2019 een snelle stopmaatregel invoerden (bovenste twee staven in figuren 3 en 4);
- twee instellingen die de drempelwaarde om een bindende voorwaarde op te leggen, verhoogden van 50% naar 60% en daarnaast geen snelle stopmaatregel invoerden (onderste twee staven in figuren 3 en 4);
- één instelling die de drempelwaarde om een bindende voorwaarde op te leggen verhoogde van 50% naar 60% en daarnaast geen snelle stopmaatregel invoerde, maar waarbij de departementen zelf beslissen om al dan niet studievoortgangsbewakingsmaatregelen in te voeren (instelling niet opgenomen in analyse);

- vier instellingen die geen snelle stopmaatregel invoerden en de drempelwaarde niet veranderden (niet opgenomen in figuren 3 en 4).

Figuur 5: Aangezien 35% van de studenten zonder actieve inschrijving op het einde van het academiejaar in het tweede jaar voortstudeert, werden alle studenten in de vergelijking opgenomen. In de groep met een studierendement groter of gelijk aan 60% waren er 49 studenten die al na één jaar een diploma behaalden (0,2% van de studenten met een gelijkaardig studierendement). Die studenten zijn opgenomen in de categorie *studeren in dezelfde opleiding*. Inschrijvingen van studenten die zich in het tweede jaar enkel met een examen- of creditcontract inschreven, werden beschouwd als heroriënteringen. Het gaat om 0,05% van de generatiestudenten. Aangezien de opgenomen opleidingsonderdelen van die studenten niet bekend zijn, werd het verdere studietraject van die studenten niet opgenomen in de volgende analyses.

Figuur 6: De gegevens werden gemiddeld over de instellingen berekend. Het academiejaar waarin de student generatiestudent is (en mogelijk een stopmaatregel kan opgelegd krijgen), wordt vermeld. Enkel studenten met een actieve inschrijving op het einde van het eerste jaar werden opgenomen in de analyse. Ter controle werd de analyse herhaald voor alle studenten, ongeacht de inschrijvingsstatus op het einde van het eerste jaar. Daarnaast werd de analyse uitgevoerd met beide heroriënteringmaten. In de figuur worden de gegevens van heroriëntering van opleiding weergegeven. Van de groep studenten die voortstudeert in dezelfde instelling ondanks een stopmaatregel (laatste kolom van de figuur), valt een klein deel niet onder de geldende studievoortgangsbewakingsmaatregelen. De instellingen met een 30%-regel leggen die enkel op aan starters of aan eerstebachelorstudenten. Als generatiestudenten al vrijstellingen hebben verworven anders dan met een diplomacontract in het Vlaamse hoger onderwijs, behoren zij mogelijk niet meer tot de populatie studenten waaraan de maatregelen kunnen worden opgelegd. Die informatie is niet beschikbaar in de dataset.

Figuur 8: Om meer gelijke groepen te kunnen vergelijken, werden studenten die snel het hoger onderwijs verlaten (na maximum één jaar) uitgesloten van de analyses (aangezien studenten van de groep die heroriënteert tussen jaar 1 en 2, altijd een inschrijving hebben in het tweede jaar). Dat gaat voor academiejaar 2017-2018 over 11,3% van de generatiestudenten (4,8% drop-out als de eerste inschrijving in een academische bacheloropleiding was, 20,4% bij initiële inschrijvingen in een professionele bacheloropleiding). Alleen voor studenten die zijn ingeschreven met een diplomacontract, werd het studietraject verder opgevolgd.

Figuur 9: De steekproeven waren grotendeels dezelfde als bij de analyses voor figuur 8, met één uitzondering. Om een correcte vergelijking tussen de groepen studenten mogelijk te maken, werden enkel studenten opgenomen die in het academiejaar dat ze generatiestudent zijn, starten met 140 studiepunten. De definitie van een generatiestudent is een student die zich in een bepaald academiejaar voor het eerst inschrijft met een diplomacontract voor een professioneel of academisch gerichte bachelor. Het is dus bijvoorbeeld mogelijk dat een student zich eerder al inschreef met een creditcontract, waardoor de stand van het leerkrediet werd aangepast. De weergegeven cijfers (dus na controle) liggen gemiddeld 0,1 studiepunt hoger dan wanneer alle studenten in de analyse worden opgenomen.

Figuur 10: Enkel studenten die niet heroriënteerden na het tweede jaar en een actieve inschrijving hadden op het einde van het tweede jaar, werden opgenomen in de analyse. In drie verschillende groepen werden studenten teruggevonden die al na twee jaar een diploma behaalden. Het gaat over max 1,6% van de studenten in een bepaalde groep. Die studenten zijn opgenomen in de categorie *studeren in dezelfde opleiding*. Inschrijvingen van studenten die zich in het derde jaar enkel met een examen- of creditcontract inschreven, werden beschouwd als heroriënteringen. Het gaat in totaal om 0,05% van de studenten. Per groep is het aandeel maximum 1,2%. Aangezien de opgenomen opleidingsonderdelen van die studenten niet bekend zijn bij het Rekenhof, werd het verdere studietraject van deze studenten niet opgenomen in de analyses.

Figuur 11: De groep studenten die niet studeerde in het hoger onderwijs in het tweede jaar, maar zich wel opnieuw inschreef in het derde jaar, werd niet opgenomen in de analyses. Groepen die op verschillende tijdstippen heroriënteren, verschillen op diverse vlakken, waardoor een zuivere vergelijking moeilijk is. Daarom vergeleek het Rekenhof de studenten die heroriënteerden na het tweede jaar, met diverse geselecteerde groepen die heroriënteerden na het eerste jaar. Voor de groep die heroriënteerde na het eerste jaar in figuur 11, werden enkel studenten opgenomen die ook nog een inschrijving hadden in het derde jaar (ongeacht of dit dezelfde was als in het tweede jaar). Dat zorgt voor enige matching qua algemene studieduur, aangezien studenten die na twee jaar heroriënteren, steeds zijn ingeschreven in het derde jaar. Door ook te vergelijken met de groep die heroriënteerde na het eerste jaar in figuur 8 (waar de voorwaarde voor opname in de groep een inschrijving in het tweede jaar was), kan ook een vergelijking worden gemaakt vanaf de start in de nieuwe opleiding.

Figuur 12 en 13: Net zoals bij figuur 9, werden enkel studenten opgenomen die in het academiejaar dat ze generatiestudent zijn, starten met 140 studiepunten. De weergegeven cijfers (dus na controle) liggen gemiddeld 0,2 studiepunt hoger dan wanneer alle studenten in de analyse worden opgenomen. Voor de groep die heroriënteerde na het tweede jaar, werden enkel studenten geselecteerd die niet eerder heroriënteerden. Het saldo van het leerkrediet op het einde van het academiejaar is niet steeds gelijk aan het saldo aan het begin van het volgende academiejaar (bijvoorbeeld automatische opbouw). Daardoor zullen enkele studenten toch met meer leerkrediet in het derde jaar kunnen starten. Dat gegeven was echter enkel beschikbaar voor studenten die een inschrijving hadden in het derde jaar, niet voor alle studenten opgenomen in de analyse. Het Rekenhof voerde een controle-analyse uit voor de groepen waarbij beide gegevens beschikbaar waren en vond slechts zeer kleine verschillen die het resultatenpatroon niet beïnvloeden.

Figuur 14: Weergegeven cijfers zijn berekend voor generatiestudenten met een actieve inschrijving op het einde van het eerste jaar. Als een controle wordt uitgevoerd en alle studenten worden opgenomen in de analyse, is er een lichte daling van de slaagkansen (maximum verschil van 1,3%). Studenten LSR zijn studenten met een initieel laag studierendement, namelijk studenten waarvan het studierendement van de laatste inschrijving van het eerste jaar minder dan 30% bedraagt. Voor de groep die heroriënteerde na het tweede jaar, werden enkel studenten geselecteerd die niet heroriënteerden na het eerste jaar. *Studenten LSR geen heroriëntering na 2 jaar* zijn studenten met een initieel laag studierendement die aan het begin van het derde jaar nog studeren in de startopleiding. Heroriënteringen in deze figuur worden vergeleken met de laatste inschrijving van het eerste jaar (startopleiding). Snelle heroriënteringen tijdens het eerste jaar worden dus niet opgenomen.

Figuur 15: Net als in figuur 14 wordt het startdiploma gedefinieerd als het diploma volgend op het succesvol afleggen van de opleiding waarin als laatste werd ingeschreven tijdens het eerste jaar.

BIJLAGE 2

Antwoord van de Vlaamse minister van Onderwijs

12 oktober 2021

Betreft: Het ontwerpverslag m.b.t. de audit studievoortgang in het hoger onderwijs

Geachte voorzitter

Ik heb het ontwerpverslag m.b.t. de audit studievoortgang in het hoger onderwijs goed ontvangen. Vooreerst wens ik op te merken dat dit onderwerp een thema betreft dat hoog op de politieke agenda staat en waarvoor ik momenteel het toekomstige beleid aan het ontwikkelen ben. Deze audit, inclusief de aanbevelingen, komt dan ook op het juiste ogenblik, waarvoor dank.

Na het ontwerpverslag aandachtig te hebben gelezen, wens ik u een aantal feitelijk aanvullingen te formuleren. In deze brief voeg ik mijn puntsgewijze opmerkingen, feedback, tekst-suggesties, bijkomende informatie en correcties toe.

Alvast bedankt om deze aanvullingen op te nemen in het uiteindelijke rapport.

Met vriendelijke groeten,

Ben Weyts

Viceminister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Onderwijs, Sport, Dierenwelzijn en Vlaamse Rand

Puntsgewijze opmerkingen bij de Audit van het Rekenhof over de studievoortgang in het hoger onderwijs.

Op pagina 5 is een omschrijving van creditbewijs opgenomen. Mijn suggestie is om, zoals in de Codex Hoger Onderwijs, toe te voegen dat de erkenning van de competenties blijkens een examen is. Op basis van EVC kan men immers ook een erkenning van competenties krijgen, maar dan krijgt men een bewijs van bekwaamheid en later eventueel een vrijstelling. De gesuggereerde toevoeging neemt alle mogelijke verwarring weg.

Op dezelfde pagina staat ook een omschrijving van “examencontract”. Belangrijk is om hieraan toe te voegen dat dit gebeurt onder de door het instellingsbestuur bepaalde voorwaarden. Het gaat dus niet altijd om een recht.

Op pagina 8, maar ook elders in het ontwerp, wordt er gesproken over een ‘kansengroep’ wanneer het over een vooropleiding van een student gaat. Echter, dit valt niet onder de definiëring van een ‘kansengroep’. Het verdient de voorkeur om ook hier te spreken over ‘studentengroep’, zoals reeds op andere plaatsen in het ontwerp gebeurt.

Op pagina 9 en 80 staat “Alle instellingen organiseren hulp bij heroriëntering maar de kennis over opleidingen buiten de eigen instelling is beperkt.”

Aangezien het hier een onterechte veralgemening betreft, stel ik voor om het als volgt te formuleren: “Alle instellingen organiseren hulp bij heroriëntering maar ze kennen niet altijd de opleidingsprogramma’s en de info van de ECTS fiches in detail van opleidingen buiten de eigen instelling.”

Op pagina 10, alinea 3 wordt de benaming ‘HBO-opleidingen’ gebruikt. Het is correcter om te spreken over “HBO5-opleidingen in afbouw”.

Op pagina 13 en elders in het ontwerp wordt gesproken over de opleiding “bachelor in het office management”. Vanaf het academiejaar 2021-2022 is de naam van deze opleiding veranderd naar “bachelor in organisatie en management”. Het lijkt mij nuttig om deze informatie in het ontwerp op te nemen.

Daarnaast wens ik op te merken dat de benaming “bachelor in de educatieve opleiding, lager onderwijs” onjuist is en het “educatieve bachelor in het lager onderwijs” moet zijn.

In de voetnoot op pagina 15 is het dan weer correcter om te spreken over de educatieve bacheloropleidingen i.p.v. over ‘enkele opleidingen lerarenopleidingen’.

Op pagina 23, laatste alinea, staat vermeld dat het leerkrediet tot doel heeft om een bewuste studiekeuze te maken. Het doel van het leerkrediet is eveneens om de student ertoe aan te zetten studievoortgang te maken.

Op pagina 24, punt 2.2.2, tweede alinea, staat te lezen dat het aantal studiepunten dat een generatiestudent opneemt licht daalt. Maar de vergelijking met een vorig academiejaar ontbreekt.

Verder staat op dezelfde pagina dat studenten er kunnen voor kiezen om minder dan 60 SP op te nemen bij de start van hun opleiding. Dit is inderdaad zo in de meeste instellingen maar niet in alle instellingen. Er zijn namelijk instellingen die hun studenten verplichten om te starten met een volledig traject van 60 SP tenzij ze in een uitzonderingscategorie vallen.

Op pagina 39, punt 2.4.6, tweede alinea lijkt het mij aangewezen om de “beleidsaanbevelingen te formuleren rond een betere studievoortgang” te herformuleren naar “beleidsaanbevelingen formuleren rond een eventuele aanpassing van het kader rond het opleggen van maatregelen van studievoortgangsbewaking”.

Op pagina 64, voetnoot 108, ontbreekt de instaptoets voor de educatieve bacheloropleidingen en de ijkingstoetsen (verplichte en niet verplichte) voor de STEM-opleidingen.

In de tabel op pagina 65 veronderstel ik dat de “R” wellicht “Centraal” is.

Op pagina 76, alinea 1, lijkt het mij correcter om de eerste zin als volgt te herformuleren. “Voor twee van de drie onderzochte opleidingen wordt voor de start van het academiejaar een niet-verplichte ijkingstoets georganiseerd waar startcompetenties worden getest voor een aantal belangrijke opleidingsonderdelen.” Op dezelfde pagina is het beter om het woord ‘vakken’ te vervangen door ‘onderdelen’ (alinea 2 en 3).

- Daarnaast wens ik m.b.t alinea 3 volgende bedenkingen te formuleren: VLHORA heeft de toets inderdaad ontwikkeld maar organiseert de toets zelf niet. De toets wordt namelijk op een digitaal platform van de Vlaamse overheid afgenomen. Daarom de suggestie tot herformulering van de eerste zin “In uitvoering van artikel II.188/1 van de Codex Hoger Onderwijs moeten studenten voor inschrijving in een educatieve bacheloropleiding de instaptoets lerarenopleiding afleggen.”
- M.b.t. de laatste zin: een student moet geen toestemming geven aan de hogeschool om de resultaten van zijn instaptoets te bekijken. Er bestaat namelijk een decretale grond om deze informatie ult te wisselen De gegevens mogen wel enkel worden gedeeld met de hogeschool waar de student zich inschrijft. De resultaten worden door VLHORA aan de hogescholen bezorgd.
- Voetnoot 126: de test Nederlands zit ook in de toets secundair onderwijs en kleuter-onderwijs.

Bij dit alles wil ik volgende algemene reflectie delen: in het ontwerp wordt verschillende keren vermeld dat er weinig gedragseffecten zijn van studievoortgangsmaatregelen, en dat er weinig verschillen zijn in vergelijking met een periode toen er minder of minder strenge maatregelen in voege waren. Hieruit zou onterecht kunnen worden afgeleid dat de maatregelen weinig effecten hebben. Ik ben van oordeel dat het enerzijds moeilijk is om het psychologisch effect in te schatten van maatregelen en van leercrediet. Het ‘spontaan’ heroriënteren - ook al botst men niet tegen strikte stopmaatregelen - kan ook juist worden ingegeven door het feit dat al dan niet terecht gevreesd wordt dat in de toekomst de maatregelen of leercrediet zullen worden aangepast en dat men dat risico niet wil nemen. Dus het wegnemen van de maatregelen kan hier wel voor een negatief effect zorgen. Anderzijds kende het hoger onderwijs een grote stijging van het aantal studenten. De groep die er is bijgekomen is typisch een groep die globaal lagere slaagkansen heeft dan bv 20 jaar geleden. Het effect van studievoortgangsmaatregelen en begeleiding heeft er misschien voor gezorgd dat we proportioneel gezien nog goede resultaten boeken in het behalen van diploma’s en studievoortgang, ondanks het feit dat de instroom globaal genomen in zijn geheel minder sterk is dan 20 jaar geleden.

Zowel in de samenvatting als op pagina 33 wordt er gesuggereerd dat het nog niet zeker is of er voldoende juridische onderbouw is m.b.t. het gebruik van de gegevens in DHO. Ik wens te benadrukken dat dit onjuist is. Daarom bezorg ik u per passage, zoals opgenomen in het ontwerp, hierbij graag de juridische onderbouw:

Instellingen hebben wél zicht op wat er gebeurt met studenten die de instelling verlaten aangezien ze op elk moment via de raadpleegmogelijkheden van DHO² alle inschrijvingen,

inschrijvingsonderdelen, studiepunten en resultaten van studenten kunnen consulteren en dit aan iedere hoger onderwijsinstelling voor elk individu. *Dit werd uitdrukkelijk gemachtigd door de Vlaamse Toezichtcommissie (VTC beraadslaging 2015/21). In het kader van levenslang leren is het noodzakelijk dat instellingen van alle individuen de gegevens kunnen opvragen op elk moment indien dit gebeurt in het kader van het inschrijvingsproces en de begeleiding tijdens de studieloopbaan.*

De mogelijkheid om deze gegevens te raadplegen bestaat sinds 2014. Uit de feiten blijkt daarboven dat de instellingen deze raadpleegmogelijkheden van DHO₂ wel degelijk kennen. Zo worden de details van inschrijvingen in piekperiodes duizenden malen per dag geraadpleegd.

DHO₂ houdt zelf de transactielogs maar voor een beperkte periode bij (omdat de logs anders te veel volume zouden innemen). Ook de instellingen houden verplicht de logs van de opvragingen bij zodat ze desgevallend kunnen aantonen dat de opvraging voor een welbepaald, uitdrukkelijk omschreven en gerechtvaardigd doeleinde gebeurde voor de taken en het werkgebied waar iedere betrokkene in de instelling voor bevoegd is.

De architectuur en opzet van DHO₂ voorziet dat de raadpleging op basis van INSZ-nummer gebeurt. DHO₂ kan op die manier geraadpleegd worden voor een enkel individu, maar er is ook de mogelijkheid om de gegevens in batch (dus van meerdere individuen) op te vragen.

Momenteel zijn de dashboards met betrekking tot de heroriënteringen van generatiestudenten en met betrekking tot de relatie tussen het studierendement van generatiestudenten en hun studieduur tot het eerst behaalde bachelor- of masterdiploma of drop-out uit het hoger onderwijs in volle opbouw. Indien de instellingen de vraag zouden stellen, bv in de werkgroep ‘Optimaliseren studievoortgang in het hoger onderwijs’ zouden via dit dashboard bijkomend ook geaggregeerde gegevens kunnen worden aangeleverd om de studievoortgang van studenten na het verlaten van de eigen onderwijsinstelling verder op te volgen.

In het Regeerakkoord en de Beleidsnota Onderwijs 2019-2024 is het optimaliseren van de studie-efficiëntie een belangrijke doelstelling. Naar aanleiding van de voorgestelde maatregelen in beide documenten, werd de werkgroep ‘Optimaliseren studievoortgang in het hoger onderwijs’ opgericht. In deze werkgroep is zowel het kabinet, de VLIR, de Vlaamse Hogescholenraad, VVS, het departement en AHOVOKS vertegenwoordigd. Als uitloper van deze werkgroep werd ook beslist om de instellingen op regelmatige basis geaggregeerde gegevens te bezorgen vanuit DHO 2.0 om de studievoortgang van hun studenten beter op te volgen. Via deze data kan iedere hoger onderwijsinstelling zijn eigen data vergelijken met de Vlaamse cijfers bij wijze van benchmark. Deze gegevens werden in een private Dataloep-toepassing gegoten, die de instellingen via het beveiligde platform ‘Mijn Onderwijs’ kunnen raadplegen. Iedere instelling kan in Mijn Onderwijs zelf bepalen welke medewerkers toegang hebben tot deze beveiligde toepassing. Op 12 juli 11 werd het eerste deel van deze private Dataloep-toepassing ter beschikking gesteld van de instellingen via Mijn Onderwijs. Op dit moment zijn er vier dashboards beschikbaar, namelijk:

- *het aantal opgenomen studiepunten van trajectstarters in hun eerste academiejaar in de opleiding;*
- *het aantal opgenomen studiepunten van trajectstarters in hun tweede academiejaar in de opleiding;*
- *het studierendement van trajectstarters;*
- *het aantal trajectstarters in de master die nog studiepunten opnemen in de bachelor.*

De dashboards met betrekking tot de heroriëntaties van generatiestudenten en met betrekking tot de relatie tussen het studierendement van generatiestudenten en hun studieduur tot het eerst behaalde bachelor- of masterdiploma of drop-out uit het hoger onderwijs zijn momenteel nog in volle opbouw. Via dit dashboard zouden bijkomend ook gegevens kunnen worden aangeleverd om de studievoortgang van studenten na het verlaten van de eigen onderwijsinstelling verder op te volgen. Deze kunnen eventueel op vraag van de instellingen worden toegevoegd.

De instellingen zijn uitdrukkelijk gemachtigd door de Vlaamse Toezichtcommissie om voor elk individu DHO2 te raadplegen, zowel indien er nog geen juridische band is, wat bv. het geval is voor kandidaatstudenten, als voor individuen waarmee de juridische band (voorlopig) is beëindigd, bv. voor het opvolgen van studieloopbanen.

Het is dus wél duidelijk dat hiervoor de nodige juridische basis is, maar de raadplegingen dienen wel te voldoen aan de voorwaarden opgesomd in de machtiging en de doeleinden zoals beschreven in de machtiging en de Codex Hoger Onderwijs. In de machtiging werd het nieuwe doeleinde van “ondersteuning inschrijvingsproces bij de instellingen hoger onderwijs” uitdrukkelijk beschreven, de Codex specificeert in Art. IV.84. dat dit ook de rapportage over het beleid omtrent het aanbieden van flexibele studietrajecten en de keuze- en studievoortgangbegeleiding van studenten betreft.

Als laatste algemene reflectie wil ik toch nog benadrukken dat enige voorzichtigheid nodig is bij causale interpretaties, dit omdat studierendement en het opleggen van maatregelen van studievoortgangsbewaking geen geïsoleerd gegeven is.

Dit verslag is ook beschikbaar op de website van het Rekenhof.

WETTELIJK DEPOT

D/2021/1128/39

ADRES

Rekenhof
Regentschapsstraat 2
B-1000 Brussel

TEL.

+32 2 551 81 11

FAX

+32 2 551 86 22

www.rekenhof.be

